DEPARTMENT OF

SCHOOL EDUCATION AND LITERACY

LESSON BASED ASSESSMENT MATERIAL

2025-26

SUBJECT: SOCIAL SCIENCE

CLASS: 9

DEPARTMENT OF STATE EDUCATIONAL RESEARCH AND TRAINING,

BANASHANKARI 3RD STAGE, BENGALURU - 560085

AND

GOVT COLLEGE OF TEACHER EDUCATION BELAGAVI

MARATHI MEDIUM

SOCIAL SCIENCE

9Th STD

Lesson-Based Assessment Material (Question Bank)

Support and Guidance

<table>
<tr><td colspan="2">Smt. Rashmi Mahesh I.A.S.
Principal Secretary
School Education and Literacy Department</td></tr>
<tr><td>Dr. Trilokchandra K.V. I.A.S.
Commissioner, School Education Department,
Bengaluru</td><td>Sri. Gopalakrishna H.N.
Director
D.S.E.R.T., Bengaluru</td></tr>
<tr><td colspan="2">GCTE BELAGAVI SUPPORT</td></tr>
<tr><td>PRINCIPAL
Shri Srikanth N
GOVT CTE BELAGAVI</td><td>MENTOR
Shri Sanjay m mane
AM
Govt Saraswati girls high school Belagavi</td></tr>
</table>

Coordination

Shri P S Hiremath **Lecturer Govt CTE Belagavi**

Resource Team

Name	Name
1] Smt Shaila N Bedare	7 . Smt. Shweta Jadhav
2] Smt Sunita M Torgal	8.Smt. Sarita Kumbar
3, Smt Shubhangi Patil	9. Sri Sunil Gavas
4. Smt, Sarita A Bandekar	10. Smt. Reshma V Rakshe
5. Smt ,Sushama K Patil	11. Smt. V D Karegar
6. Yuvaraj Ratnakar	

1. DIFFICULTY LEVEL

SL NO	DIFFICULTY LEVEL	PERCENTAGE	MARKS
1	EASY	30	24
2	AVERAGE	50	40
3	DIFFICULTY L	20	16
	TOTAL	100%	80

2. OBJECTIVE WISE DISTRIBUTION OF MARKS

SL NO	OBJECTIVE	PERCENTAGE	MARKS
1	REMEMBERING	16	13
2	UNDERSTANDING	50	40
3	APPLICATION	28	22
4	SKILL	06	05
	TOTAL	100	80

3. QUESTIONWISE DISTRIBUTION OF MARKS

SL NO	TYPES OF QUESTIONS	MARKS	QUESTIONS	TOTAL
1	MCQ	1	8	8
2	VSA	1	8	8
3	SA	2	8	16
4	LA	3	9	27
5	VLA	4	4	16
6	MAP	5	1	5
	TOTAL		38	80

PART/THEME (SUBJECT) WISE DISTRIBUTION OF MARKS

SL.NO	SUBJECT	MCQ 1M	VSA 1M	SA 2M	LA 3M	VLA 4M	MAP 5M	QUE	MARKS
1	HISTORY	2	2	2	3c	2c		11	25
2	POL. SCIENCE	1	1	1c	1	1		5	11
3	SOCIOLOGY	1	2	1c	1			5	8
4	GEOGRAPHY	2	1	2	2c	1	1	9	22
5	ECONOMICS	1	1	1	1c			4	7
6	B.STUDIES 1	1	1	1	1c			4	7
7	TOTAL	8[8]	8[8]	16[8]	27[9]	16[4]	5[1]	38	80

पाठाचे नाव आणि अध्ययन निष्पत्ती:

1.पाश्चात धर्म:

- यहुदी, पारसी, ख्रिश्चन आणि इस्लाम धर्मांची वाढ समजून घेतात
- येशू ख्रिस्त आणि मोहम्मद पैगंबर यांचे जीवन समजून घेतात
- यहुदी पारसी ख्रिश्चन आणि इस्लाम धर्मांची शिकवण समजून घेतात

2. 6 ते 14 व्या शतकातील भारत:

- रजपूत आणि कारकोट राज्यघराण्यांनी उत्तर भारतावर केलेले राज्य समजतात .
- काश्मीरचे कारकोट राजवंश समजतात .
- साहित्य, कला आणि शिल्पकलेतील रजपुतांचे योगदान समजतात.
- महम्मद गजनीच्या आणि महंमद घोरीच्या भारतावरील स्वाऱ्यांचे परिणाम समजतात.
- दिल्लीच्या सुलतानशाहीची स्थापना, राज्यकारभार आणि त्यांचे विविध क्षेत्रातील योगदान समजून घेतात.

3.भारतीय धर्म सुधारक:

- भारतीय धर्म सुधारक त्यांचे तत्त्वज्ञान आणि शिकवण समजून घेतात.
- द्वैत, अद्वैत, विशिष्टाद्वैत आणि इतर तत्त्वज्ञान समजून घेतात.

4.विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्य:

- विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्यांची स्थापना समजून घेतात.
- विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्यांची राजघराणी समजून घेतात.
- कृष्णदेवराय यांचे कार्य आणि योगदान समजून घेतात.
- विजयनगर साम्राज्याची सांस्कृतिक देणगी समजून घेतात.
- बहामनी राज्याची सांस्कृतिक देणगी समजून घेतात.

5.आपली राज्यघटना (संविधान):

- संविधान (घटना) रचना समिती समजून घेतात
- राज्यघटनेची मसुदा समिती समजून घेतात
- घटनेची प्रस्तावना समजून घेतात

- घटनेची मुख्य वैशिष्ट्ये समजून घेतात
- मूलभूत हक्क व कर्तव्ये आणि राज्याची अधिकृत तत्वे व धोरणे समजून घेतात.

6.केंद्र सरकार:

- राज्यसभा आणि लोकसभा त्यांची रचना, सदस्यत्व, पात्रता आणि केंद्रीय कायदे मंडळाची कार्ये समजून घेतात.
- राष्ट्रपतींची नियुक्ती. राष्ट्रपती पदासाठी लागणारी पात्रता आणि कार्य समजून घेतात.
- पंतप्रधान मंत्रिमंडळ अधिकार आणि कार्य समजून घेतात.

7.राज्य सरकार:

- राज्य कायदेमंडळाचे स्वरूप, विधानसभा आणि विधान परिषद त्यांचे सदस्यत्व आणि त्यांचे कार्य समजून घेतात
- राज्य कार्यकारी मंडळाचे स्वरूप राज्यपाल त्यांची पात्रता आणि कार्ये समजून घेतात
- मुख्यमंत्र्यांची निवड अधिकार आणि त्यांचे कार्य समजून घेतात.

8.न्यायव्यवस्था:

- सर्वोच्च न्यायालय उच्च न्यायालयाचे रचना व कार्य. एक समान न्यायव्यवस्था समजून घेतात.
- खालच्या न्यायालयाचे विविध स्तर व त्यांची कार्य समजून घेतात.
- लोक अदालतीचे स्वरूप व कार्ये समजून घेतात.

9. कुटुंब:

- कुटुंबाचा अर्थ समजून घेतात.
- कुटुंबातील सदस्यांचे नाते समजून घेतात.
- व्यक्तीच्या विकासाचे टप्पे समजून घेतात.

10. आपले- राज्य कर्नाटक- प्राकृतिक विभाग समजून घेतात

- आपल्या भूमीची थोरवी आणि परंपरा समजून घेतात
- कर्नाटक या नांवाची पार्श्वभूमी आणि राज्याचा उगम समजून घेतात
- कर्नाटकाचे भौगोलिक स्थान, आकारमान, भू व जलसीमा आणि शेजारील राज्य समजून घेतात

- कर्नाटकाची प्राकृतिक वैशिष्ट्ये समजून घेतात
- कर्नाटकाचे प्राकृतिक विभाग समजून घेतात
- कर्नाटकातील पर्वत आणि उंच शिखरे समजून घेतात

11. कर्नाटकातील नैसर्गिक विविधता.

- कर्नाटकाच्या हवामानाची प्रमुख वैशिष्ट्ये समजून घेतात
- कर्नाटकाचे हंगामी हवामान समजून घेतात.
- कर्नाटकातील मोसमी पावसाचे वितरण आणि परिणाम समजून घेतात.
- कर्नाटकातील मातीचे प्रकार वितरण समजून घेतात.
- नैसर्गिक वनस्पती आणि प्राणी यांचे प्रकार व वितरण समजून घेतात.

12. कर्नाटकातील जलसंपदा:

- कर्नाटकातील महत्त्वाच्या नद्या समजून घेतात.
- कर्नाटकातील विविध प्रकारचा पाणीपुरवठा समजून घेतात.
- जलविद्युत केंद्रे समजून घेतात.
- कर्नाटकातील प्रमुख धरणे समजून घेतात.

13. कर्नाटकातील भू-साधन संपत्ती.

- कर्नाटकातील भूसाधन संपत्तीचा विविध वापर समजून घेतात.
- शेतीचे विविध प्रकार आणि त्यांचे महत्त्व समजून घेतात.
- कर्नाटकातील प्रमुख पिके त्यांचे उत्पादन समजून घेतात.

14. आर्थिक रचना:

- प्राचीन आणि पारंपारिक अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये आणि परिवर्तनाचे स्वरूप समजून घेतात.
- उत्पन्न आणि रोजगाराचे स्त्रोत समजून घेतात.
- स्थिर आणि गतिमान अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये समजून घेतात.
- स्वावलंबी अर्थव्यवस्थेत भारताची प्रगती समजून घेतात.

15. भारतीय अर्थव्यवस्थेचे क्षेत्र:

- भारतीय अर्थव्यवस्थेतील प्रमुख क्षेत्रे समजून घेतात.

- प्राथमिक क्षेत्राचा अर्थ आणि महत्त्व समजून घेतात.
- दुय्यम क्षेत्राचे महत्त्व आणि वर्गीकरण समजून घेतात.
- सार्वजनिक क्षेत्र आणि खाजगी क्षेत्राची भूमिका समजून घेतात.
- तृतीय क्षेत्राचे महत्त्व समजून घेतात.
- कर्नाटकाचे अर्थव्यवस्था समजून घेतात.

16. उद्योगधंद्यांचे व्यवस्थापन:

- व्यवस्थापनाचा अर्थ समजून घेतात.
- व्यवस्थापनाची तत्वे समजून घेतात.
- निर्णय कौशल्य आणि प्रक्रिया समजून घेतात.
- व्यवस्थापन क्षेत्र आणि व्याप्ती समजून घेतात.

17. अहोम राज्यघराणे मोंघल आणि मराठे:

- अहोम राज्यघराणे आणि त्यांचे कार्य समजून घेतात.
- मोंघल राज्यकर्ते यांची माहिती मिळवून घेतात.
- मोंघल सुलतानांचे साहित्य, कला आणि शिल्पकलेतील योगदान समजून घेतात.
- मराठ्यांचा उदय आणि छत्रपती शिवाजी महाराजांची राज्यव्यवस्था समजून घेतात.

18. भक्ती पंथ:

- भारत आणि कर्नाटकातील भक्ती पंथाची चळवळ यांची माहिती मिळवून घेतात.
- महत्त्वाच्या भक्ती कवींच्या कर्तुत्वाचा परिचय समजून घेतात.
- भक्ती पंथाचे परिणाम.

19. युरोप -मध्ययुग आणि आधुनिक युग:

- मध्ययुगीन सरंजामशाही व्यवस्था समजून घेतात..
- पुनरुजीवनाची कारणे व परिणाम समजून घेतात.
- भौगोलिक संशोधन आणि परिणाम समजून घेतात.
- धार्मिक सुधारणांची कारणे व परिणाम समजून घेतात.
- औद्योगिक क्रांती आणि परिणाम समजून घेतात.

20. क्रांती आणि राष्ट्र राज्यांचा उदय:

- राष्ट्रीय राजवटीचा उदय आणि विकास यांची माहिती मिळवतात.
- अमेरिकेच्या स्वातंत्र्य युद्धाची कारणे आणि परिणाम समजून घेतात.
- फ्रान्सच्या राज्यक्रांतीची कारणे यांची माहिती मिळवतात.
- इटली आणि जर्मनीचे एकीकरण यांची माहिती मिळवतात.

21. निवडणूक प्रक्रिया:

- भारतातील निवडणूक आयोग यांची माहिती मिळवतात.
- निवडणूक प्रक्रिया समजून घेतात.
- राजकीय पक्ष समजून घेतात.
- संमिश्र सरकार समजून घेतात.
- माध्यमे आणि लोकशाही समजून घेतात.

22. देशाची संरक्षण व्यवस्था:

- संरक्षण व्यवस्थेचे विविध विभाग आणि त्यांच्या जबाबदाऱ्या समजून घेतात.
- संरक्षण दलातील हुद्दे आणि संरक्षण दलातील विविध विभागांचे प्रमुख यांची माहिती मिळवतात.
- राष्ट्र संरक्षणासाठी संरक्षण विभागाचे योगदान यांची माहिती मिळवतात.
- सेनादला व्यतिरिक्त दुय्यम दर्जाचे संरक्षण व्यवस्था यांची माहिती मिळवतात.

23. राष्ट्रीय एकात्मता:

- राष्ट्रीयत्वाचा अर्थ समजून घेतात.
- आपल्या देशात विविधतेत एकता निर्माण करणारे घटक समजून घेतात.
- राष्ट्रीय एकात्मतेला पोषक किंवा सक्षम करणारे घटक समजून घेतात.

24. आंतरराष्ट्रीय संबंधाच्या अभ्यासाचा परिचय:

- आंतरराष्ट्रीय संबंधाचा अभ्यास समजून घेतात.
- आंतरराष्ट्रीय संबंधाची व्याख्या समजून घेतात.
- आंतरराष्ट्रीय संबंधाचे स्वरूप आणि व्याप्ती समजून घेतात.
- आंतरराष्ट्रीय संबंधाच्या अभ्यासाचे महत्त्व समजून घेतात.

25. सामाजिकीकरण आणि कौटुंबिक नातेसंबंध:

- सामाजिकीकरणाचा अर्थ आणि महत्त्व समजून घेतात.
- व्यक्तिवर सामाजिकीकरणाचा प्रभाव समजून घेतात.
- सामाजिकीकरणाच्या प्रतिनिधींची ओळख करून घेतात.

26. समुदाय:

- समुदाय या शब्दाचा अर्थ समजून घेतात.
- शहर शब्दाचा अर्थ आणि शहरी समुदायाची वैशिष्ट्ये समजून घेतात.
- औद्योगीकरणाचा शहरीकरणाशी संबंध समजून घेतात.
- ग्रामीण आणि आदिवासी समुदायाची वैशिष्ट्ये समजून घेतात.

27. कर्नाटकातील खनिज संपत्ती:

- कर्नाटकात उपलब्ध असलेली खनिजे आणि त्यांचे महत्त्व समजून घेतात.
- कर्नाटकातील प्रमुख खनिजे, उपलब्धता आणि उत्पादन यांची माहिती मिळवतात.

28. कर्नाटकातील वाहतूक व्यवस्था:

- कर्नाटकातील वाहतुकीच्या माध्यमाचे महत्व समजून घेतात.
- रस्ते वाहतूक प्रकार आणि महत्त्वाचे महामार्ग समजून घेतात.
- रेल्वेचे महत्त्व आणि महत्त्वाचे रेल्वे मार्ग यांची माहिती मिळवतात.
- जल आणि हवाई वाहतूक यांची माहिती मिळवतात.

29. कर्नाटकातील उद्योगधंदे:

- कर्नाटकातील उद्योगांचे महत्त्व समजून घेतात.
- कर्नाटकातील प्रमुख औद्योगिक प्रदेश यांची माहिती मिळवतात.
- लोहपोलाद उद्योगाची उत्पादन क्षमता आणि विभागणी यांची माहिती मिळवतात.
- कापड, साखर, सिमेंट व कागद उद्योग यांची माहिती मिळवतात.
- बेंगळुरू - भारतातील प्रमुख माहिती तंत्रज्ञान आणि औद्योगिक केंद्र यांची माहिती मिळवतात.

30. कर्नाटकातील प्रमुख पर्यटन केंद्रे:

- कर्नाटकातील नैसर्गिक व सांस्कृतिक वारसा असलेल्या पर्यटन केंद्राचा परिचय व त्यांचे महत्त्व समजून घेतात.
- प्रमुख प्रेक्षणीय स्थळांचे वर्णन त्यांचे राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व समजून घेतात.
- प्रमुख टेकड्या समजून घेतात.
- धबधबे आणि ऐतिहासिक ठिकाणे समजून घेतात.

31. पैसे आणि कर्ज:

- पैशांची महत्व कार्य आणि विकास यांची माहिती मिळवतात.
- देशी बँक आणि कर्जाचे प्रकार समजून घेतात.
- बँकांच्या विकास आणि त्यांचे प्रकार समजून घेतात.
- निरनिराळ्या प्रकारच्या ठेवी समजून घेतात.
- भारताची मध्यवर्ती बँकेची स्थापना आणि कार्य समजून घेतात.

32. श्रम आणि उद्योग:

- श्रमाची प्रामुख्यता आणि त्यांचे प्रकार समजून घेतात.
- श्रम विभागणीचे फायदे आणि तोटे समजून घेतात.
- उत्पादक आणि अनुत्पादक श्रम यांची माहिती मिळवतात.
- भारतातील महिलांची भूमिका आणि स्त्री पुरुष असमानता यांची माहिती मिळवतात.
- बेरोजगारी आणि त्यांचे प्रकार समजून घेतात.
- वेठबिगारी आणि बालकामगार निर्मूलन कायदा यांची माहिती मिळवतात.

33. बाजाराचे व्यवस्थापन:

- बाजार अर्थ आणि प्रकार समजून घेतात.
- बाजाराची भूमिका अर्थ कार्य आणि महत्त्व समजून घेतात.
- विक्री व्यवस्थेचे मिश्रण व उत्पादन, किंमत, जागा, बढती (कार्य) यांची माहिती मिळवतात.
- उत्पादक – मध्यस्थ – ग्राहक यांची माहिती मिळवतात.
- ग्राहकांचे हक्क आणि ग्राहक मंच यांची माहिती मिळवतात.

इयत्ता 9 वी

विषय : समाज विज्ञान

पाठ आधारित मौल्यांकन सामग्री

इतिहास

प्रकरण पहिले

पाश्चात्य धर्म

अध्ययन निष्पत्ती:

1] विद्यार्थी यहुदी धर्म, झोरोस्ट्रियन धर्म, ख्रिश्चन धर्म आणि इस्लामच्या विकासाबद्दल शिकतात.

2] येशू ख्रिस्त आणि प्रेषित महम्मद यांचे जीवन समजून घेतात.

3] यहुदी धर्म, झोरोस्ट्रियन धर्म, ख्रिश्चन धर्म आणि इस्लामच्या शिकवणींची तुलना करतात.

I खालील प्रत्येक अपूर्णविधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत योग्य उत्तर लिहा.

1] यांच्या कारकिर्दीत ख्रिश्चनधर्म रोमचा राज्यधर्म बनला (A)

A]कॉन्स्टँटिन ब) ज्युलियस सीझर सी) ट्राजन ड) मार्कस ऑरेलियस

2] प्रेषित महम्मद यांच्या उत्तराधिकारींना असे म्हणतात (E]

A] पोप ब) खलीफ C] सुलतान ड) बिशप

3] ज्यूधर्माचे संस्थापक मूळ पुरुष हे होते (E)

A] अब्राहम ब) पीटर सी) पॉल ड) डेव्हिड

4] वैदिकविधी आणि आचरण पद्धतीस जवळ असलेला धर्म म्हणजे (D)

A] इस्लाम ब) ख्रिश्चन धर्म C] यहुदीधर्म ड) झोरोस्ट्रियन धर्म

5] दुसऱ्या महायुद्धानंतर ज्यूंसाठी स्थापन झालेले राष्ट्र म्हणजे (A)

A] इजिप्त ब) रोम C] इस्रायल ड) सौदी अरेबिया

6] झोरोस्ट्रियन धर्मग्रंथ''अवेस्ता''मध्ये आढळणारे श्लोक रूपात असलेल्या साहित्यास असे म्हणतात (A)

A] गाथा B) ग्रंथ C] लिखाण D) किताब

II खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा:

7] पाश्चात्य जगतातील सर्वात जुना धर्म कोणता आहे? (A)

8] येशूना क्रुसावर चढविण्यात आलेले स्थळ कोणते? (E)

9] झोरोस्ट्रियन धर्माच्या मुख्य प्रथा कोणत्या आहेत? (A)

10] दुसऱ्या महायुद्धात ६० लाख ज्यूंची हत्या करणारा जर्मन हुकूमशहा कोण होता? (E)

11] येशूख्रिस्ताच्या १२ शिष्यांना काय म्हणतात ? (E)

12] प्रेषित महम्मद ध्यानात असताना देवदूताने त्यांना काय सांगितले? (D)

III खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा:

13] पाश्चिमात्य प्रदेशात उदयास आलेले धर्म कोणकोणते ? (E)

14] पाश्चात्यधर्मांमध्ये कोणते सामान्य घटक ओळखता येतात? (D)

15] ख्रिश्चन धर्माचा प्रसार कसा झाला? (A)

16] इस्लामच्या पाच प्रमुख आचरण पद्धती कोणत्या आहेत? (E)

17] इस्लामच्या तीन शिकवणी लिहा. (E)

IV] खालील प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये/बिंदूमध्ये लिहा.

18] यहुदी धर्माच्या दहा नियमांची [आज्ञांची] यादी करा. (A)

19] येशू ख्रिस्ताच्या शिकवणी स्पष्ट करा. (A)

V] खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये/बिंदूमध्ये लिहा.

20] यहुदींच्या इतिहासाचे विवरण द्या. (D)

21] प्रेषित मुहम्मद यांच्या जीवनावर एक टिप्पणी लिहा [A]

22] येशूख्रिस्ताचे जीवन स्पष्ट करा. (A)

इतिहास, प्रकरण-2

6 ते14 व्या शतकातील भारत

अध्ययन निष्पत्ती

1] उत्तर भारतावर राज्य करणाऱ्या राजपूत राजवंशांबद्दल आणि काश्मीरच्या कर्कोटा साम्राज्याच्या योगदानाबद्दल जाणून घेतात.

2] अफगाण आक्रमक गझनीचा महम्मद आणि घोरचा महम्मद यांच्या आक्रमणांचे विश्लेषण करतात. दिल्ली सल्तनतची स्थापना, प्रशासन आणि योगदानाचे कौतुक करतात.

I] खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडून उत्तर लिहा.

1]गुर्जर-प्रतिहारांचे संस्थापक हे होते (E)

A] हरिचंद्र ब) मिहीर भोज C] महिपाल ड) ढंग

2] महम्मद-बिन-तुघलकने आपली राजधानी दिल्लीहून येथे हलवली (E)

A] अजमेर ब) सिकंदराबाद C] देवगिरी ड) मदुराई

3] दिल्लीच्या सुलतानांमध्ये राज्य करणारी पहिली महिला (A)

A] रजिया सुलतान ब) नर्गिस बानू C] मुमताज महल ड) नूरजहाँ

4] तराईनच्या पहिल्या लढाईत पृथ्वीराज चौहान यांनी याला पराभूत केले (D)

A] इल्तुतमिश ब) मुहम्मद बिन तुघलक C] महम्मद गझनी

ड) महंमद घोरी

5] पृथ्वीराज चौहान यांच्या शौर्य आणि पराक्रमाचे वर्णन करणारी कृती (A)

A] मालती माधव ब) महावीर चरित C] देशिनामाला ड) पृथ्वीराज रासो

6] अलाउद्दीन खिलजीने बाजाराचे नियंत्रण करण्यासाठी नियुक्त केलेला अधिकारी हा होता.(D)

A] शाहना-ए-मंडी ब) दिवाण-ए-आरिझ C] दिवाण-ए-इंशा ड) मीर बक्षी

II खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा:

7] काश्मीरच्या कर्कोटा राजघराण्याचा प्रसिद्ध राजा कोण होता? (E)

8] माउंट अबूजवळ कोणत्या राजाने महम्मद घोरीचा पराभव केला? (A)

9] अलाउद्दीन खिलजीच्या दक्षिणेकडील मोहिमेचे नेतृत्व करणारा सेनापती कोण होता? (E)

10] कोणत्या राजाला "महाराजाधिराज" ही पदवी होती? (A)

11] कर्कोटा राजवंशाच्या पतनाचे मुख्य कारण काय होते? (A)

12] महम्मद-बिन-तुघलकाचे राजधानी हलविण्याचे मुख्य उद्देश काय होते? (A)

III] खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

13] गुर्जर राजवंशात नागभट्टाचे यश साधनांची यादी करा. (A)

14] ललितादित्य मुक्तापिडाबद्दल ऐतिहासिक संदर्भ द्या. (D)

15] इल्तुतमिशच्या प्रशासकीय व्यवस्थेचे थोडक्यात स्पष्टीकरण द्या. (A)

16] महम्मद-बिन-तुघलकने कोणत्या प्रशासकीय सुधारणा सुरू केल्या? (E)

17] दिल्ली सल्तनतच्या काळात अस्तित्वात असलेली आर्थिक व्यवस्था थोडक्यात स्पष्ट करा. (A)

18] कुतुबुद्दीन ऐबकच्या कामगिरीचे थोडक्यात वर्णन करा. (E)

IV] खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यांमध्ये लिहा:

19] पृथ्वीराज चौहान यांचे यश आणि शौर्याचे वर्णन करा (A)

20] कला आणि वास्तू शिल्प क्षेत्रात राजपूतांचे योगदान स्पष्ट करा. (A)

21] गियासुद्दीन बलबन यांनी सुरू केलेल्या प्रशासकीय सुधारणांचे विश्लेषण करा. (D)

V] खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये लिहा:

22] काश्मीरच्या कर्कोटांमध्ये ललितादित्य मुक्तपिड यांच्या कामगिरीचे थोडक्यात वर्णन करा.(A)

23] अलाउद्दीन खिलजीच्या प्रशासकीय सुधारणा कोणत्या? (A)

प्रकरण - 3

भारतीय धर्म सुधारक

अध्ययन निष्पती:

- भारतीय धार्मिक सुधारकांचा परिचय आणि त्यांनी उपदेश केलेल्या तत्त्वांचे विश्लेषण करतात.
- अद्वैत, विशिष्टाद्वैत आणि द्वैत यांच्या तत्वज्ञानाचे टीकात्मक विश्लेषण करतात.

I.खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा .

1."जग हे मिथ्या आणि ब्रह्म हे सत्य आहे" यांचे प्रतिपादन यांनी केले.

अ) मध्वाचार्य ब) रामानुजाचार्य क) बसवेश्वर ड) शंकराचार्य

2. बिदर जिल्ह्यातील बसवकल्याण येथे अनुभव मंडपाची स्थापना कोणी केली?

अ) मध्वाचार्य ब) रामानुजाचार्य क) बसवेश्वर ड) शंकराचार्य

3. रामानुजाचार्यांना आश्रय दिलेला होईसळ राजा कोण ?

अ) विष्णुवर्धन ब) बल्लाळ क) विक्रमादित्य ड) बल्लाळ

4.मध्वाचार्य यांनी मांडलेले तत्त्व.

अ) द्वैत ब) अद्वैत क) विशिष्टाद्वैत ड) शुद्धाद्वैत

5. यांच्या शिष्यांना श्रीवैष्णवपंथीय असे म्हणतात .

अ) मध्वाचार्य ब) रामानुजाचार्य क) बसवेश्वर ड) शंकराचार्य

6.कर्नाटकाचे "सांस्कृतिक नेते" यांना म्हणले जाते.

अ) मध्वाचार्य ब) रामानुजाचार्य क) बसवेश्वर ड) शंकराचार्य

II.खालील प्रत्येक प्रश्नाची उत्तर फक्त एका वाक्यात लिहा .

7.भारतातील रामानुजाचार्य यांच्या तत्वज्ञानाने कोण प्रभावित झाले?

8.जगातील पहिले आध्यात्मिक संसद कशाला म्हणतात?

9.शंकराचार्यांचे गुरु कोण होते ?

10.मध्वाचार्यांचे जन्म ठिकाण कोणते?

11.शंकराचार्यांनी मुक्तीसाठी कोणता मार्ग सांगितला आहे?

12. विजयनगरच्या कोणत्या राजवंशातील शासक ' श्री वैष्णव पंथाचे अनुयायी होते?

III.खालील प्रश्नांची उत्तरे पुढील दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

13.शंकराचार्यांनी स्थापन केलेल्या महत्त्वाच्या मठांची नावे सांगा?

14. रामानुजाचार्य श्रीरंगम वृक्ष सोडून कर्नाटकातील मेलुकोटे येथे येण्याचे कारण काय आहे ?

15. द्वैत तत्त्वज्ञानाचा प्रसार करणाऱ्या मध्वाचार्यांचे प्रमुख शिष्य कोण होते?

16. बसवेश्वरांनी सांगितलेल्या 'कायकावे कैलास' या तत्त्वाचा अर्थ काय?

17.शंकराचार्यांनी लिहिलेला ग्रंथांची नावे सांगा?

18.वचन चळवळीत बसवेश्वरांची ओळख असलेले अनुयायी कोण होते?

IV.खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यामध्ये लिहा.

19.शंकराचार्य यांनी कोणती तत्वे मांडली आहेत ?

20.मध्वाचार्यांच्या शिकवणी स्पष्ट करा?

V.खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यामध्ये द्या.

21.बसवेश्र्वरांनी केलेली कल्याणकारी कार्ये कोणती?

22. रामानुजाचार्यांनी मांडलेली तत्वे सांगा?

प्रकरण: 4

विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्य

अध्ययन निष्पती:

- विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्याची स्थापना समजून घेतात .
- या राज्यांवर राज्य करणाऱ्या राजवंशांबद्दल जाणून घेतात.
- श्री कृष्णदेवरायांच्या कामगिरी आणि योगदानाचे कौतुक करतात.
- विजयनगर साम्राज्याचे सांस्कृतिक योगदान समजून घेतात. बहमनी राज्याच्या सास्कृतिक कामगिरीबद्दल जाणून घेतात.

1. खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत योग्य पर्याय निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

1. विजयनगर साम्राज्याची स्थापना केलेले वर्ष. (सोपे)

A)1316 B)1326 C)1336 D)1347

2. इब्राहिम चा शहाणपणा उदारता आणि धार्मिक सहिष्णुतेची साक्ष देणारे कार्य (मध्यम)

A) किताब- ए-नवरस. B) तारीख-ए-हिंद C) पुतूह-उस-सलातीन. D) मनझिर-उल-इन्शा

3. विजयनगरला भेट देणारे तीन पर्शियन राजदूत कोणते? (सोपे)

A) मेगास्थेनिस B) अब्दुल रझाक C) इबान बंधुता D) अल्बरूनी

4. विजयनगर साम्राज्याच्या पतनास कारणीभूत ठरलेले युद्ध (सोपे)

A) अहमदनगर ची लढाई B) रक्कसतंगडीची लढाई. C) पानिपतची लढाई D) तारेनची लढाई

5. विजयनगरचा राजा ज्याला गजशिकारी पदवी मिळाली आहे. (सामान्य)

A) बुक्कराय B) दुसरा हरिहर C) दुसरा देवराय D) हरिहर

6. राज्य प्रशासनाच्या बाबतीत त्यांचे व्यवहारिक ज्ञान प्रकट करणारे कृष्णदेवराय यांचे एक कार्य (कठीण)

A) आमुक्त मल्यदा B) जांबवती कल्याण C) रसमंजरी D) भरतेश वैभव

II. खालील प्रत्येक प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

7. श्रवणबेळगोळ येथे सापडलेल्या शिलालेखातून काय दिसून येते? (कठीण)

8. फिरोजाबाद नावाची नवीन राजधानी कोणी बांधली? (सोपे)

9. श्रीकृष्ण देवरायाच्या मंदिराला भेट देणाऱ्या परदेशी पर्यटकांची नावे सांगा. (सोपे)

10. जामिया मशीद कोणी बांधली? (सोपे)

11. कंपनाच्या विजयाबद्दल सांगणारे कार्य कोणते? (सामान्य)

12. विजयनगर राजवाड्यात साजरे होणाऱ्या सणांची नावे सांगा. (सोपे)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यात लिहा.

13. कृष्णदेवराय सत्तेवर आल्यावर त्यांना कोणत्या समस्यांना तोंड द्यावे लागले? (कठीण)

14. विजयनगर साम्राज्याच्या लष्करी व्यवस्थेचे वर्णन करा. (मध्यम)

15. विजयनगर साम्राज्याच्या धार्मिक व्यवस्थेवर टिपा लिहा. (मध्यम)

16. आदिलशहा पैकी सर्वात प्रसिद्ध सुलतान कोण होता? आणि त्यांचे योगदान काय होते? (कठीण)

17. विजयनगरवर राज्य करणाऱ्या राजघराण्यांची नावे सांगा. (सोपे)

18. कृष्णदेवराय यांनी बांधलेल्या 18 मंदिरांची यादी करा. (सोपे)

19. बहामनीच्या पाच शाही राज्यांची नावे सांगा. (सोपे)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यामध्ये लिहा.

20. दुसऱ्या देवरायांचे कार्य लिहा. (मध्यम)

21. विजयनगरांच्या काळातील कला आणि वास्तु शिल्पकलेची माहिती लिहा. (मध्यम)

22. विजयनगर साम्राज्याची आर्थिक व्यवस्था स्थिर होती असे तुम्ही कसे म्हणाल? (कठीण)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यात लिहा.

23. कृष्णदेवराय यांच्या लष्करी कामगिरीचे वर्णन करा. (मध्यम)

24. मोहम्मद गवान राज्यांचे चांगले पंतप्रधान होते कसे? (कठीण)

25. विजयनगर राज्यांचे साहित्य क्षेत्रातील योगदान स्पष्ट करा. (सोपे)

राज्यशास्त्र

5. आपली राज्यघटना

अध्ययन निष्पती:

- संविधान रचना समिती समजून घेतात.
- राज्यघटनेची मसुदा समिती.बद्दल माहिती मिळवितात
- घटनेची प्रस्तावना समजून घेतात.
- घटनेचे मुख्य वैशिष्ट्ये समजून घेतात.
- मूलभूत हक्क व कर्तव्य आणि राज्याची अधिकृत तत्वे व धोरणे समजून घेतात.

प्रश्न I. खाली दिलेल्या पर्यायामधून योग्य उत्तर निवडून लिहा.

1. संविधान रचना समितीचे अध्यक्ष (सुलभ)

A) बाबू राजेंद्र प्रसाद B)डॉ. बी. आर. आंबेडकर

C)सी. राजगोपालचारी D) जवाहरलाल नेहरू

2.भारतीय घटनेचे शिल्पकार असे यांना म्हणतात.(सोपे)

A) बाबू राजेंद्र प्रसाद B) डॉ.बी. आर. आंबेडकर

C) सी.राजगोपालाचारी D) जवाहरलाल नेहरू

3. संविधानाच्या प्रस्तावनेतील हा मुद्दा जो भारत इतर देशांच्या दबावाला बळी न पडता स्वतंत्रपणे आपले अंतर्गत आणि परराष्ट्र धोरणे तयार करेल असे प्रतिपादन करतो.(कठीण)

A) धर्मनिरपेक्ष B) सार्वभौमत्व C) समाजवाद

D) प्रजासत्ताक.

4. अशी एक राजकीय व्यवस्था ज्यामध्ये राष्ट्राचे प्रमुख प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे निवडले जातात.

(सोपे)

A) लोकशाही B) प्रजासत्ताक C) समाजवाद

D) सार्वभौमत्व.

5. भारताच्या राज्यघटनेच्या या भागात मूलभूत हक्क समाविष्ट करण्यात आले आहेत.(सोपे)

A) दुसऱ्या भागात B) तिसऱ्या भागात

D) चौथ्या भागात D) पाचव्या भागात.

6. भारतातील मूलभूत हक्कांचा रक्षक म्हणून कार्य पार पाडणारे. (कठीण)

A) कार्यकारी मंडळ B) सर्वोच्च न्यायालय

C) कायदेमंडळ D) न्यायमंडळ

7. सार्वत्रिक प्रौढ मताधिकाराचा अर्थ. (सोपे)

A) भारतात राहणाऱ्या सर्वांना मतदानाचा अधिकार देणे.

B) 18 वर्षापेक्षा जास्त वयाच्या सर्व नागरिकांना मतदानाचा हक्क देणे.

C) भारताचे नागरिकत्व असणाऱ्या सर्व भारतीयांना मतदानाचा हक्क देणे.

D) भारतात राहणाऱ्या अठरा वर्षावरील सर्व नागरिकांना मतदानाचा हक्क देणे.

8. यापैकी कोणते जनहित याचिकेच्या कक्षेत येत नाही. (कठीण)

A) जीवनावश्यक वस्तू मिळवण्याचा हक्क

B) पर्यावरण प्रदूषणापासून जीविताचे रक्षण करण्याचा हक्क.

C) सन्मानित जीवनाचा हक्क

D) सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या पगाराची माहिती मिळवण्याचा हक्क.

9. भारतीय संविधानातील मार्गदर्शक तत्वे या देशाच्या संविधानातून घेतली आहेत.(सोपे)

A) इंग्लंड B)अमेरिका

C)दक्षिण आफ्रिका D)आयर्लंड.

10. डॉ. बी आर आंबेडकर यांनी या हक्काला घटनेचे हृदय किंवा आत्मा असे म्हटले आहे. (सोपे)

A) स्वातंत्र्याचा हक्क B)समानतेचा हक्क

C) शोषणाविरुद्धचा हक्क D) घटनात्मक उपायाचा हक्क.

प्रश्न II. खाली दिलेल्या प्रश्नांना प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

11. संविधानाचा अर्थ सांगा. (सोपे)

12. धर्मनिरपेक्षता म्हणजे काय? (सोपे)

13. भारताच्या संविधानाच्या प्रस्तावानेला संविधानाचा आरसा असे का म्हटले जाते? (कठीण)

14. संविधान समिती स्थापनेची शिफारस कोणत्या प्रतिनिधी मंडळाने केली होती? (सोपे)

15. संविधानाच्या कोणत्या कलमानुसार पालकांनी 6 ते 14 वर्षे वयोगटातील मुलांना मोफत सक्तीचे शिक्षण द्यावे ? (सोपे)

16. संसदेच्या सभागृहांची नावे सांगा. (सोपे)

प्रश्न III. खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

17.स्वातंत्र्यानंतर भारतासमोर कोणती आव्हाने होती? (सोपे)

18. संविधान समितीतील कर्नाटकातील सदस्यांची नावे सांगा. (सोपे)

19. आपल्या संविधानातील ‘बंधुभाव’ या शब्दाचा अर्थ स्पष्ट करा.(कठीण)

20 भारताच्या संविधानाला लवचिक आणि ताठर असे का म्हटले जाते? (कठीण)

21. जनहित याचिका कोणत्या कारणांसाठी दाखल केल्या जाऊ शकतात? (सोपे)

22. भारताच्या लोकशाही सरकारचे स्वरूप स्पष्ट करा. (सोपे)

23. आपल्या घटनेत समाविष्ट केलेले मूलभूत हक्क कोणते? (सोपे)

24. भारतीयांच्या दैनंदिन जीवनात 'समानतेच्या हक्काची' भूमिका स्पष्ट करा. (कठीण)

25. भारतीयांच्या स्वाभिमानाचे रक्षण करण्यास 'स्वातंत्र्याच्या हक्काची' भूमिका स्पष्ट करा. (कठीण).

प्रश्न V. खालील प्रश्नांची आठ ते दहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

26 भारतीय संविधानाची प्रस्तावना लिहा (साधारण)

27. भारतीय संविधानाची वैशिष्ट्ये सांगा. (सोपे)

28. भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये कोणती?

29. राज्याच्या धोरणाची अधिकृत तत्वे समाज हितकारी राज्यव्यवस्थापनेच्या कल्पनेतून संविधानात समाविष्ट करण्यात आले आहेत. याचे समर्थन करा. (कठीण)

पाठ 6 वा

केंद्र सरकार

***अध्ययन निष्पत्ती**

- लोकसभा यांची रचना, सदस्यत्व केंद्रीय कायदे मंडळाची कार्ये राज्यसभा आणि, पात्रता आणि कार्य समजून घेतात.
- केंद्रीय कार्यकारी मंडळ, राष्ट्रपतींची नियुक्ती, पात्रता आणि कार्य समजून घेतात.
- प्रधानमंत्री मंत्रिमंडळ अधिकार आणि त्यांची कार्य समजून घेतात.

I खालील पैकी प्रत्येक प्रश्नाला चार पर्याय दिलेले आहेत. त्यातील योग्य पर्याय निवडून सम्पूर्ण उत्तर लिहा.

1]राज्यसभेच्या एकूण सदस्यांची संख्या (सुलभ)

A) 238 B) 250 c) 524 D) 150

2] राज्यसभेच्या नामनिर्देशित सदस्यांची नेमणूक हे करतात. (सुलभ)

A]प्रधानमंत्री B) राज्यसभेचे स्पीकर

C)राष्ट्रपती D)सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश.

3) हे राज्यसभेचे पद निमित्त अध्यक्ष असतात. (सुलभ)

A)राष्ट्रपती. B) राज्यसभेवर निवडून आलेले त्यातीलच एक सदस्य

C)उपराष्ट्रपती D)सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश.

4)'नारीशक्ती वंदन' अधिनियमाद्वारे महिलांसाठी लोकसभेमध्ये राखीव ठेवलेल्या जागा. (सुलभ)

A) 33 B)25 . C)50 D)35

5) राष्ट्रपतीपदाच्या निवडणुकीत या मतदार वर्गाचा सहभाग नाही. (कठीण)

A) केंद्रीय संसदेतील सदस्य B)सगळ्या राज्यातील विधानसभा सदस्य

C)दिल्ली पंडिचेरी या केंद्रशासित प्रदेशातील विधानसभेचे सदस्य

D)सगळे विधान परिषद सदस्य.

II खालील दिलेल्या प्रत्येक प्रश्नांची एक वाक्यात उत्तरे द्या

6) संसदेच्या कोणत्या ग्रहाला 'वरिष्ठ गृह' असे म्हणतात(साधारण)

7) लोकसभेला प्रतिनिधींचे (जनतेचे) गृह असे का संबोधतात.(साधारण)

8) राज्यसभेच्या सदस्यांच्या अधिकाराचा कालावधी किती वर्षे असतो. (सुलभ)

9) कमीत कमी किती सदस्य राज्यसभेच्या कामकाजाला उपस्थित असावे.(साधारण)

10) आर्थिक मसुदा विषयी सूचना व मार्गदर्शन करण्यास राज्यसभेला किती दिवसांची मुदत असते.(सुलभ)

III खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यात द्या

11.राष्ट्रपती देशात कोणत्या तीन प्रकारच्या आणीबाणी जाहीर करू शकतात. (सुलभ)

12) संसदेतील विरोधी पक्ष नेत्यांची भूमिका व कार्य सांगा.(साधारण)

13)‘आर्थिक मसुद्यासंबंधी लोकसभेला जास्त अधिकार आहे’ ते कसे सांगाल.(कठीण)

14) संसदेचे न्यायालयीन अधिकार व कार्यांचे वर्णन करा.(साधारण)

15) घटनादुरुस्तीसाठी संसदेला असलेल्या अधिकारांचे व कार्यांचे विवरण करा. (साधारण)

16) राष्ट्रपतींचे न्यायालयीनअधिकार व कार्य कोणते? (साधारण)

17) राष्ट्रपतींच्या आर्थिक अधिकारांचे विश्लेषण करा.(कठीण)

18) राष्ट्रपतींच्या विवेचना अधिकाराचे (योग्य-अयोग्य ठरविण्याचा अधिकार) विवरण करा. (साधारण)

IV. खालील प्रत्येक प्रश्नांची 6 वाक्यात उत्तरे द्या.

19] राज्यसभेचे सदस्य होण्यास कोणती पात्रता असावी?(सुलभ)

20)संसदेचे कार्यकारी(प्रशासकीय) अधिकार व कार्य यांचे विवरण करा?(सामान्य)

21)राष्ट्रपतींचे कार्यकारी अधिकार व कार्यांची यादी बनवा?(साधारण)

V खालील प्रश्नांची 8 वाक्यात उत्तरे लिहा.

22) संसदेचे प्रशासकीय अधिकार व कार्यांचे विवरण करा?(साधारण)

23) राष्ट्रपतींचा कायदेविषयक अधिकार आणि कार्य सांगा?(साधारण)

24) पंतप्रधानांचे अधिकार व कार्ये कोणती आहेत?(साधारण)

25) केंद्रीय मंत्रिमंडळाची रचना आणि त्यांच्या जबाबदाऱ्यांचे (सल्ल्यांचे) विवरण द्या?(कठीण)

पाठ :7

राज्य सरकार

***अध्ययन निष्पत्ती**

- राज्य कायदेमंडळाचे स्वरूप, विधानसभा आणि विधान परिषदेची रचना, त्यांचे सदस्यत्व अधिकार आणि त्यांचे कार्ये समजून घेतात.
- राज्य कार्यकारी मंडळाचे स्वरूप त्यांची पात्रता आणि कार्ये समजून घेतात.
- मुख्यमंत्र्यांची निवड अधिकार आणि त्यांचे कार्य समजून घेतात.

I खालीलपैकी प्रत्येक प्रश्नाला चार पर्याय दिलेले आहेत. त्यातील योग्य पर्याय निवडून संपूर्ण उत्तर लिहा.

1]राज्य कायदेमंडळातील कनिष्ठगृह(सुलभ)

A]लोकसभा B)राज्यसभा C)विधानसभा D)विधान परिषद

2) कर्नाटकातील विधानसभेतील प्रस्तुत सदस्यांची संख्या.(सुलभ)

A) 234 B)250 C)150 D)543

3) कर्नाटकातील विधानसभेत परिशिष्ट जातीला असलेली राखीव सदस्यांची संख्या. (सुलभ)

A) 36 B)33 C)50 D)15

4) विधानसभेचे सदस्य आपला राजीनामा यांच्याकडे सुपूर्द करतात. (साधारण)

A) मुख्यमंत्र्यांकडे B)पक्षाच्या अध्यक्षांकडे C)राज्यपालांकडे D) विधानसभा अध्यक्षांकडे.

5) विधानसभेचे सदस्य बनण्यास कमीत कमी किती वय असावे? (सुलभ)

A)18 वर्षे B)21 वर्षे C)25 वर्षे D) 30 वर्षे

II खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एक वाक्यात उत्तरे लिहा

6) राज्य विधिमंडळाचे संविधानात्मक प्रमुख कोण असतात?(सुलभ)

7) विधानसभेचे मंजूर केलेले सामान्य बिल/मसुदा विधान परिषद जास्तीत जास्त किती दिवस प्रलंबित ठेवू शकतात?(साधारण)

8)राज्य सरकारमध्ये राज्य कार्यकारी मंडळाचे खरे कार्यकारी अधिकारी कोण असतात?(साधारण)

9)राज्यातील विश्वविद्यालयाचे कुलगुरू कोण असतात?(सुलभ)

III खालील प्रश्नांची प्रत्येकी 2 ते 4 वाक्यात उत्तरे लिहा.

10) विधानसभेच्या अध्यक्षांचे अधिकार आणि कार्ये सांगा?(साधारण)

11)राज्य विधिमंडळाचे कायदेविषयक अधिकार आणि कार्ये स्पष्ट करा?(साधारण)

12) राज्यपाल होण्यासाठी कोणती पात्रता हवी?(सुलभ)

13)राज्यपालांना मिळालेल्या सवलती कोणत्या? (साधारण)

14)राज्यपालांचे आर्थिक अधिकार आणि कार्ये सांगा?(साधारण)

15) राज्यपालांचे विवेचन अधिकारांचे(योग्य-अयोग्य ठरविण्याचा अधिकार) वर्णन करा.(साधारण)

IV खालीलपैकी प्रत्येक प्रश्नांची 6 वाक्यात उत्तरे लिहा

16) राज्यविधी मंडळाचे आर्थिक अधिकार आणि कार्यांची यादी तयार करा?(साधारण)

17) राज्यपालांचे कायदेविषयक अधिकार आणि कार्य स्पष्ट करा?(साधारण)

18)राज्य मंत्रिमंडळाच्या कार्यांबद्दल सांगा?(साधारण)

V खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 8 वाक्यात लिहा

19) विधान परिषदेची रचना आणि कार्य सांगा?(साधारण)

20) मुख्यमंत्र्यांचे अधिकार आणि कार्य स्पष्ट करा?(साधारण)

पाठ 8
न्यायव्यवस्था

अध्ययन निष्पत्ती

- विद्यार्थी न्यायव्यवस्थेची रचना समजून घेतात आणि उच्च व सर्वोच्च न्यायालयांच्या अधिकाराचे आणि कार्यांचे विश्लेषण करतात.

I.खाली दिलेल्या पर्यायामधून योग्य उत्तर निवडून लिहा.

1. संविधानाच्या कलम 32 अंतर्गत जारी करता येणाऱ्या रीट याचिकांची संख्या. (सोपे)

A) 6 B) 4 C) 5 D) 7

2. दंड न्यायालय अस्तित्वात आलेले वर्ष (सोपे

A) 1 एप्रिल 1974 B) 1 एप्रिल 1948

C) 1 एप्रिल 1935 D) 1 एप्रिल 1985

II. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

3. सर्वोच्च न्यायालय केव्हा अस्तित्वात आले? (सोपे)

4. महसूल न्यायालयातील सर्वात कनिष्ठ न्यायालय कोणते? (साधारण)

5. सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांची नियुक्ती कोण करते? (सोपे)

6. लोक अदालत केव्हा अस्तित्वात आली?

7. जिल्हा महसूल न्यायालयाचे न्यायाधीश कोण आहेत? (साधारण)

8. दिवाणी न्यायालयाच्या न्यायाधीशांची नियुक्ती कोण करते? (सोपे)

III. खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

9. सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश होण्यासाठी कोणत्या पात्रता आवश्यक आहेत? (सोपे)

10. दिवाणी न्यायालयाच्या अंतर्गत येणारी कनिष्ठ न्यायालय कोणती? (साधारण)

11 'लोक अदालत खूप लोकप्रिय आहेत' याचे समर्थन करा. (कठीण)

12. दंड न्यायालयाच्या अंतर्गत कोणती न्यायालय येतात? (साधारण)

13.उच्च न्यायालयाचे कार्य स्पष्ट करा.

IV. खालील प्रश्नांची पाच-सहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

14. उच्च न्यायालयातील न्यायाधीशांची नियुक्ती आणि कार्यकाळ स्पष्ट करा. (साधारण)

15. महसूल न्यायालयाच्या अंतर्गत येणाऱ्या इतर न्यायालयांची नावे सांगा. (साधारण)

V. खालील प्रश्नांची आठ ते दहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

16. सर्वोच्च न्यायालयाचे अधिकार आणि त्यांचे कार्य स्पष्ट करा. (साधारण)

समाजशास्त्र

पाठ 9

कुटूंब

I खालील प्रश्नांनाप्रत्येकी चार पर्याय दिलेले आहेत योग्य उत्तर निवडा व पूर्ण उत्तर लिहा.

1) समाजाचा प्राणकोष (सुलभ)

A) शाळा B)कुटूंब C)सरकार D)धर्म

2) हे विभक्त कुटूंबामध्ये असते (साधारण)

A)दोन पेक्षा जास्त पिढ्या B) दूरचे नातलग

C)माता-पिता आणि त्यांची अविवाहित मुलं D)जवळचे नातलग

3) पितृप्रधान कुटूंबाचे प्रमुख (सुलभ)

A) वडील B)माता C)मुलं D)मुलगी

4) माताच जर कुटूंबाची प्रमुख असेल तर ते कुटूंब(सुलभ)

A)पितृप्रधान B)मातृप्रधान कुटूंब C)अविभक्त कुटूंब D)विभक्त कुटूंब

5) अविभक्त कुटूंबाचे मुख्य लक्षण (साधारण)

A)छोटं कुटूंब. B)वैयक्तिक स्वातंत्र्य C)ज्येष्ठांचे तत्व D)ऐशोआरामी

6) आधुनिक युगात विभक्त कुटूंबाचे प्रमाण जास्त होण्याचे कारण.(कठीण)

A)धार्मिक विश्वास. B) औद्योगीकरण आणि शहरीकरण

C) शिक्षणाचा अभाव D) कृषी

7) प्राचीन भारत चीन इजिप्त यामध्ये दिसून येणारी कुटूंब व्यवस्था.(साधारण)

A)मातृप्रधान कुटूंब B)पितृप्रधान कुटूंब C)बहुपत्नीत्व कुटूंब D)बहुपतीत्व कुटूंब

8) मुलांच्या बालपणी सामाजिक वर्तनावर जास्त प्रभाव हा आहे.(कठीण)

A)ग्राम B)कुटुंब C)समूह माध्यम D)राष्ट्र

9) या समुदायात मातृ प्रधान कुटुंब पद्धती दिसून येते.(साधारण)

A) मराठा B)नायर C)जाट D)राजपूत

10) आधुनिक विभक्त कुटूंबाचे प्रमुख लक्षण.(कठीण)

A) जास्त संख्या B)कठोर धार्मिक आचरण

C)संपत्तीत सामूहिक जेष्ठता D)सामाजिक नियंत्रण

11) औद्योगिकरणाचा कुटूंबावर पडलेला प्रभाव म्हणजे..(कठीण)

A)अविभक्त कुटूंबाची वाढ B)विभक्त कुटूंबाचीसंख्या कमी होते

C)धार्मिक परंपराचे जबरदस्त पालन D)विभक्त कुटूंबाची वाढ

12) कुटुंब व्यवस्थेत तिसरी पिढी समाविष्ट असते.(साधारण)

A)रक्ताचे नाते B)वाडवडील/पोषक C)मुलं D)नातू नाती

II खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एक वाक्यात उत्तरे लिहा.

13) कुटूंब हा कशाचा घटक आहे.?(सुलभ)

14) कुटूंबाचा अर्थ लिहा? (सुलभ)

15) अविभक्त कुटूंब म्हणजे काय?(सुलभ)

16) कुटूंबातील भावनात्मक आधार कोणकोणते?(साधारण)

17) कुटूंब व्यवस्थेमध्ये पालकांनी निभावण्याच्या जबाबदाऱ्या कोणत्या? (साधारण)

18) विभक्त कुटूंबे वाढण्याची प्रमुख कारणे कोणती?(साधारण)

19) कुटूंब सदस्यांची नैतिकता आणि वर्तन कसे नियंत्रित ठेवते?(कठीण)

20) स्वावलंबी लक्षण दिसून येणारी कुटूंब व्यवस्था कोणती?(कठीण)

21) बाल्यावस्थेत कुटूंब कोणती भूमिका निभावते ?(साधारण)

22) देशांमध्ये दिसून येणारी सामाजिक व्यवस्था कोणती?(सुलभ)

23) केंद्र कुटूंबाचा अर्थ सांगा?(सुलभ)

III खालील प्रश्नांची प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यात उत्तरे द्या

24) भारतीय समाजात कुटूंबांचे पात्र कोणते?(साधारण)

25) कुटूंब व्यवस्थेतील प्रमुख लक्षणे कोणकोणती?(साधारण)

26) व्यक्तीच्या सामाजिक विकासामध्ये बाल्यावस्था आणि तारुण्यवस्थेचे पात्र काय?(साधारण)

27) बहुपत्नीत्व आणि बहुपतित्व कुटूंबांमधील फरक काय?(साधारण)

28) अविभक्त कुटूंब व्यवस्था ही स्वयंपूर्ण आहे' याचे समर्थन करा?(कठीण)

IV खालील दिलेल्या प्रत्येक प्रश्नांची सहा वाक्यात उत्तरे द्या.

29) अविभक्त कुटूंब पद्धतीची लक्षणे लिहा? (सुलभ)

30)आधुनिक काळात अविभक्त कुटूंबांचे प्रमाण वाढण्याची कारणे कोणती?(कठीण)

31)आधुनिक कुटूंब व्यवस्थेची प्रमुख लक्षणे सांगा?(साधारण)

V. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी आठ वाक्यात उत्तरे द्या

32)विविध लक्षणे व तत्त्वांच्या आधारावर कुटूंबांचे वर्गीकरण करा?(सुलभ)

33)मातृ प्रधान आणि पितृ प्रधान कुटूंबांची लक्षणे.(साधारण)

34)अविभक्त कुटुंब आणि विभक्त कुटूंबांमधील फरक सांगा?(साधारण)

भूगोल

प्रकरण १०

आपले राज्य कर्नाटक प्राकृतिक विभाग

अध्ययन निष्पत्ती:

1] अक्षांश आणि रेखांशाच्या आधारे कर्नाटकाचे स्थान ओळखतात.

2] नकाशाच्या आधारे कर्नाटकातील जिल्हे आणि कर्नाटकाच्या शेजारील असणारे राज्यांची ओळख करून घेतात.

3]कर्नाटकाच्या नैसर्गिक वैशिष्ट्यांच्या मधील असणारा फरक स्पष्ट करतात.

I खालील प्रत्येक अपूर्णविधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि उत्तर लिहा.

1] १९५६ पूर्वी कन्नडभाषिक लोक यांच्यामध्ये मध्ये पसरलेले होते.

A] मुंबई, मद्रास, कूर्ग, कॅनरा

ब) कूर्ग, मुंबई, हैदराबाद

C] मुंबई, हैदराबाद, मद्रास, कूर्ग

ड) मंगलोर, महाराष्ट्र, मद्रास, कूर्ग

2] हसन, सकलेशपूर आणि मंगलोर यांना जोडणारा घाट आहे. (A)

A] चरमडीघाट ब) शिरडी घाट C] अगुंबेघाट ड) हुलीकल घाट

3] मलनाडला असे ही म्हणतात.

A] कर्नाटकच काश्मीर ब) कॉफी भूमी C] संत्र्याची भूमी ड) जैवविविधता क्षेत्र

4] आशियातील सर्वात मोठी एक शीला टेकडी आहे (A)

A] स्कंदगिरी ब) मधुगिरी C] नंदीटेकड्या ड) मालेमहाडेश्वर टेकडी

5] दिलेल्या नकाशात ओळखला जाणारा नैसर्गिक विभाग आहे.(A)

A] तटीयमैदान ब) मालेनाडू C] उत्तरमैदान

ड) दक्षिणेकडील मैदान

6] कर्नाटकातील सर्वात उंच शिखर आहे (E)

A] कलहत्तगिरी ब) रुद्रगिरी C] बाबाबुडनगिरी ड) मलयगिरी

II खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

7] कर्नाटक राज्योत्सव १ नोव्हेंबरला का साजरा करतो? (A)

8] कर्नाटकातील प्रमुख मासेमारी बंदरांची नावे सांगा. (A)

9] तुमचा जिल्हा कोणत्या नैसर्गिक विभागात येतो? (D)

10] कूर्गला [कोडगु जिल्हा] 'कर्नाटकचे काश्मीर'असे का म्हणतात? (D)

11] मालनाड हे जैवविविधता क्षेत्र म्हणून ओळखले जाते का? (D)

12] किनारी मैदानात कोणते जिल्हे समाविष्ट आहेत? (A)

III खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यां मध्ये लिहा.

13] उत्तरेकडील मैदानाला' सूर्यप्रकाशाची भूमी'का म्हणतात? (D)

14] मालनाड मध्ये दऱ्या आणि दऱ्यानिर्माण होण्याचे कारण काय आहे? (D)

15] दक्षिणेकडील मैदानांची वैशिष्ट्ये काय आहेत? (A)

16] पश्चिमघाटातील प्रमुख पर्वतीय खिंड कोणती आहेत? (E)

17] भारतातील कर्नाटकचे भौगोलिक स्थान सांगा. (A)

18] कर्नाटकच्या नकाशावर खालील ठिकाणे दर्शवा किंवा दाखवा (D)

A] कर्नाटकचे उत्तर टोक–औराद ब] कर्नाटकाची राजधानी – बंगळुरू C] कॅनरा किनारा D] न्यू मंगलोर – कर्नाटकातील सर्वात मोठे बंदर

E] मधुगिरी टेकडी – सर्वात मोठी अखंड टेकडी

पाठ 11

कर्नाटकातील नैसर्गिक विविधता

अध्ययन निष्पत्ती:

1] कर्नाटकच्या नैसर्गिक वैशिष्ट्ये समजून घेतात.

प्र 1 ला. खालील दिलेल्या चार पर्यायातून योग्य पर्याय निवडा आणि संपूर्ण उत्तर लिहा.

1) कर्नाटकात सर्वात कमी पावसाची नोंद असणारे ठिकाण आहे :

अ) हुलीकल

ब) आगुंबे

क) नायकनहट्टी

ड) भागमंडल

2) नैऋत्य मान्सून वारे ईशान्य ते दक्षिण -पश्चिमेकडे वाहण्याचे कारण म्हणजे :

अ) कमी तापमान आणि जास्त दाब

ब) दाब कमी जास्त होणे

क) ईशान्य दिशेने वाहणारे वारे

ड) चक्रीवादळांचा प्रभाव

3) ओलावा टिकवून ठेवण्याची क्षमता कमी असलेली माती आहे :

अ) काळी माती

ब) लाल माती

क) किनारपट्टीवरील गाळाची माती

ड) लॅटराइट माती

4) मॅंग्रोव्ह अरण्ये आढळणारा प्रदेश :

अ) मालनाडू

ब) मैदानी प्रदेश

क) कर्नाटकचा अंतर्गत भाग

ड) किनारपट्टीचा प्रदेश

5) कर्नाटकातील सर्वात कमी वनक्षेत्र असलेला जिल्हा आहे :

अ) उत्तरा कॅनरा

ब) विजयपुर

क) शिमोगा

ड) बेळ्ळारी

6) विधान: अ) मालनाडू प्रदेश हा सदाहरित अरण्यांनी व्यापलेला आहे.

प्रतिपादन:

र) मुसळधार पाऊस पडतो.

अ) अ आणि र दोन्ही बरोबर आहेत

ब) अ आणि र दोन्ही चुकीचे आहेत

क) फक्त अ बरोबर आहे

ड) फक्त र बरोबर आहे

7) उन्हाळ्यात पडणाऱ्या पावसाला कर्नाटकमध्ये 'कॉफी ब्लॉसम रेन' म्हणतात, कारण:

अ) हा आरोह पाऊस आहे

ब) या पावसात गारपीट होते

क) कॉफी पिकांना फुले येण्यास मदत होते

ड) विजांच्या कडकडाटासह पाऊस पडतो

प्र 2 रा. खालील प्रश्नांची एक ते दोन वाक्यात उत्तरे लिहा.

8) कर्नाटकचे हवामान वैविध्यपूर्ण का आहे?

9) पूर्वेकडील मैदान हा एक पर्जन्यछायेचा प्रदेश आहे. का ते लिहा?

10) काळी माती कमी पावसाच्या प्रदेशातही पिकांच्या वाढीसाठी योग्य आहे.कारणे द्या?

11) लॅटेराईट माती कशी तयार होते?

12) पानझडी अरण्यांची वैशिष्ट्ये सांगा?

13) “उष्णकटिबंधीय मान्सून अरण्ये ही व्यावसायिक दृष्टीने मौल्यवान आहेत.”

सिद्ध करा.

14) "हिवाळा हा कर्नाटकातील पर्यटनासाठी योग्य महिना आहे". स्पष्ट करा.

15) पश्चिम घाटांच्या पूर्वेकडील भाग पर्जन्यछायेचा प्रदेश होण्याची कारणे कोणती?

प्र 3 रा. खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यांमध्ये उत्तरे द्या

16)कर्नाटकातील अरण्यांचे वितरण स्पष्ट करा.

17) काळी माती लाल मातीपेक्षा वेगळी कशी ते स्पष्ट करा.

18) मातीची धूप अलिकडच्या काळात जमीनीची सुपीकता कमी करीत आहे.एक शेतकरी म्हणून, त्यावर नियंत्रण ठेवण्यात आपली काय भूमिका आहे? स्पष्ट करा.

19) कर्नाटकातील अरण्य वितरणातील असमानतेची कारणे कोणती आहेत?

20) योग्य माहितीसह खालील सारणी भरा:

मातीचा प्रकार	निर्मिती	वाढणारी पीके	आढळणारे जिल्हे

प्रकरण _ 12

कर्नाटकातील जलसंपदा

अध्ययन निष्पत्ती :

1]कर्नाटकातील नद्या, सिंचन, जलविद्युत प्रकल्प आणि प्रमुख धरणांविषयी माहिती मिळवा त्यांचे महत्त्व वर्णन करा.

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानांना चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि विधाने पूर्ण करा.

१) राज्यात सर्वाधिक कालव्याच्या सिंचनाखाली असलेला जिल्हा आहे:

अ) बेळगावी

ब) शिवमोगा

क) रायचूर

ड) कोडगू

२) कर्नाटकातील पहिल्या जलविद्युत प्रकल्पाचा मुख्य उद्देश होता :

अ) उद्योग

ब) कोलार सोन्याच्या खाणीसाठी विद्युत पुरवठा करणे

क) रस्त्याचे विद्युतीकरण

ड) रेल्वे

३) छाया भगवती धबधबा तयार करणारी नदी :

अ) घटप्रभा नदी

ब) नेत्रावती नदी

क) अघनाशीनी नदी

ड) धोनी नदी

४) कर्नाटकातील प्राचीन सिंचन पद्धत आहे :

अ) तलाव

ब) कालवे

क) विहिरी

ड) कुपनलिका

५) कर्नाटकातील उच्च जलविद्युत निर्मिती क्षमता असलेल्या नद्या आहेत :

अ) पूर्व-वाहिनी नद्या

ब) पश्चिम-वाहिनी नद्या

क) दक्षिण-वाहिनी नद्या

ड) उत्तर-वाहिनी नद्या

प्र २ रा खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या

६) अलीकडील काळात कुपनलिकांमध्ये वाढ होण्याचे कारण काय आहे?

७) नदी प्रणालीचे वर्गीकरण कशा प्रकारे केले जाऊ शकते?

८) कृष्णा नदी ही उत्तर कर्नाटकसाठी कशाप्रकारे एक वरदान ठरली आहे ?

प्र ३ रा खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे द्या

९) जलविद्युत वीज निर्मितीचे महत्त्व विशद करा.

१०) कर्नाटकातील जलसिंचनाची प्रगती स्पष्ट करा.

११) अलिकडच्या काळात भूजल पातळी कमी होण्यासाठी कारणीभूत ठरलेल्या घटकांची यादी करा.

१३) कर्नाटकातील पूर्व-वाहिनी नद्या आणि पश्चिम-वाहिनी नद्यांची

यादी करा.

प्र ४ था. कर्नाटकच्या नकाशावर खालील ठिकाणे दाखवा.

अ) तुंगभद्रा नदी

ब) तलकावेरी

क) महात्मा गांधी जलविद्युत केंद्र

ड) शिवनसमुद्र

प्रकरण: 13

कर्नाटकाची भू- साधन संपत्ती

अध्ययन निष्पती:

- **कर्नाटकचा जमिनीचा वापर, शेती, प्रकार, पीक वितरण समजून घेतात.**
- **उत्पादन आणि शेतीचे महत्त्व समजून घेतात.**

1. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत योग्य पर्याय निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

1. राज्यातील सर्वात जास्त लागवडीखालील जमीन असलेला जिल्हा हा आहे. (सोपे)

A) विजयपूर B) तुमकुर C) बेळगावी D) कलबुर्गी

2. कापूस हे या प्रकारच्या शेतीचे उदाहरण आहे. (सामान्य)

A) अन्नपीक B) लागवड पीक

C) व्यावसायिक पीक D) मिश्र पीक

3. रब्बी पिकाचा कालावधी हा आहे. (कठीण)

A) ऑगस्ट-सप्टेंबर B) मार्च-एप्रिल C) नोव्हेंबर-डिसेंबर D) फेब्रुवारी-जून

4. 'धान्यांची राणी म्हणून ओळखले जाणारे धान्य हे आहे. (सोपे)

A) ज्वारी B) मक्का C) रागी D) गहू

5. अलीकडे लोक रागीचा वापर वाढवत आहेत कारण (कठीण)

A) हे अत्यंत पौष्टिक आहे B) ते कमी किमतीत उपलब्ध आहे C) हे मोठ्या प्रमाणावर घेतले जाते D) ते सर्वत्र उपलब्ध आहे.

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे एक ते दोन वाक्यात लिहा.

6. कोणत्या पिकाला 'जुन्या मैसूरचे पारंपारिक पीक म्हटले जाते? (सोपे)

7. कापूस लागवडीतील प्रमुख आव्हाने कोणते आहेत? (कठीण)

8. ऊस लागवडीसाठी आवश्यक्य असलेले नैसर्गिक घटक कोणते? (सामान्य)

9. कॉफी लागवडीच्या विशिष्ट आवश्यकता ओळखा. (सामान्य)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी चार वाक्यामध्ये लिहा.

10. शेती हा आर्थिक विकासाचा कणा आहे" विश्लेषण करा. (कठीण)

11. खालील तक्त्यात योग्य माहिती भरा,

शेतीचे प्रकार	पिकांची उदाहरण

12. भात लागवडीसाठी योग्य भौगोलिक घटकांची यादी करा.

अर्थशास्त्र

पाठ 14 आर्थिक रचना

अध्ययन निष्पती:

- आर्थिक क्षेत्रे आर्थिक रचनेत एकमेकांना कसे पूरक आहेत हे समजून घेतात आणि पैशांची उत्क्रांती आणि बँकांचे महत्त्व समजून घेतात .

I.खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य उत्तर निवडून लिहा.

1. अर्थव्यवस्थेची तीन प्रमुख क्षेत्रे (सोपे)

A) कृषी, बँकिंग, आरोग्य

B) उद्योग, वित्त, किरकोळ व्यापार

C) कृषी उद्योग, सेवा क्षेत्र

D) व्यापार, व्यवसायिक वित्त

2. प्राचीन भारतात प्रचलित असलेली व्यवहार पद्धत (साधारण)

A) बँकिंग प्रणाली B) वस्तू विनिमय पद्धत

C) डिजिटल पद्धत D) मुक्त बाजार व्यवस्था

3. कृषी आधारित अर्थव्यवस्थेपासून औद्योगिक आधारित अर्थव्यवस्थेत परिवर्तनाचे मुख्य कारण (कठीण)

A) सरकारी धोरणे B) परकीय गुंतवणूक

C) औद्योगिक क्रांती D) लोकसंख्या वाढ

4. आर्थिक रचनेच्या परिवर्तनावर परिणाम करणारा मुख्य घटक (कठीण)

A) पारंपारिक शेती पद्धत

B) पारंपारिक उद्योग

C) तंत्रज्ञानातील बदल

D) हवामानातील बदल

5. भारताच्या राष्ट्रीय उत्पादनात सर्वाधिक योगदान देणारे क्षेत्र (सोपे)

A) औद्योगिक क्षेत्र B) बँकिंग क्षेत्र

C) कृषी क्षेत्र D) सेवा क्षेत्र

6. भारतीय शेतीच्या व्यापारीकरणाचे मुख्य कारण (कठीण)

A) शेतीमध्ये स्वावलंबन वाढविणे

B) शेतकरी तंत्रज्ञानाचा वापर करीत नाहीत

C) शेतकऱ्यांनी व्यापारी पिके घेण्यास सुरुवात केली.

D) पारंपारिक पिके न घेणे.

7. साध्या अर्थव्यवस्थेत उत्पन्नाचे मुख्य स्त्रोत (साधारण)

A) बँकिंग क्षेत्र आणि गुंतवणूक क्षेत्र

B) उद्योग आणि सेवा क्षेत्र

C) सरकार आणि कृषी क्षेत्र

D) घरगुती युनिट्स आणि औद्योगिक युनिट्स.

8. स्वतंत्र पूर्व भारताच्या अर्थव्यवस्थेचे महत्त्वाचे लक्षण (साधारण)

A) गतिमान अर्थव्यवस्था

B) स्थिरात्मक अर्थव्यवस्था

C) औद्योगिक आधारित अर्थव्यवस्था

D) व्यापार, वाणिज्य आधारित अर्थव्यवस्था

9. भारताच्या आधुनिक कृषी व्यवस्थेत आढळणारा नकारात्मक घटक म्हणजे (साधारण)

A) ग्रामीण रोजगारात वाढ

B) कृषी उत्पादनात घट

C) अंतरजल पातळीत वाढ

D)पर्यावरण प्रदूषण आणि मातीची धूप

10. खालीलपैकी कोणते उत्पादन क्षेत्र नाही. (कठीण)

A) भूमी B) श्रम c) कर D) भांडवल

11. कृषी कामगारांना औद्योगिक क्षेत्रात स्थलांतरित करण्यातील प्रमुख अडथळा म्हणजे (कठीण)

A) औद्योगिक उत्पादनात घट

B) सरकारची कडक धोरणे

C) उद्योगांसाठी जमिनीचा अभाव

D) कौशल्य आणि प्रशिक्षणाचा अभाव.

12. सर्वप्रथम औद्योगिक क्रांती या देशात झाली (सोपे)

A) अमेरिका B) ब्रिटन c)फ्रान्स D)चीन

13. व्यापारी पिकाचे उदाहरण (साधारण)

A) नाचणी B) ज्वारी C)बाजरी C)ऊस

II. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

14. आर्थिक रचनेची व्याख्या सांगा. (साधारण)

15. अर्थव्यवस्थेची तीन क्षेत्रे कोणती आहेत? (सोपे)

16. प्राचीन अर्थव्यवस्थेची मुख्य वैशिष्ट्य काय आहे

17.औद्योगिक क्रांतीतून कोणता वर्ग उदयास आला. (साधारण)

18. स्थिरात्मक अर्थव्यवस्था म्हणजे काय. (साधारण)

19.1991 च्या नवीन आर्थिक धोरणाचे तीन मुख्य घटक कोणते आहेत?(सामान्य)

20. सेंद्रिय शेती म्हणजे काय? (सोपे)

21 उदरनिर्वाह शेतीचा अर्थ लिहा.(सोपे)

22. उत्पन्नाचे स्त्रोत कोणते? (साधारण)

23. रोजगाराच्या स्त्रोतांची नावे सांगा. (साधारण)

III. खालील प्रश्नांची दोन-चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

24. आर्थिक रचनेत कोणत्या क्षेत्रांमध्ये बदल होतात? (कठीण)

25. भांडवलदार वर्ग कसा निर्माण झाला? (कठीण)

26. भारतीय शेतीमध्ये दिसून येणाऱ्या व्यापारीकरणाचे घटक लिहा. (साधारण)

27. आधुनिकतेचा भारतीय शेतीवर काय परिणाम झाला? (कठीण)

IV. खालील प्रश्नांची पाच-सहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

28. ब्रिटिश राजवटीत भारताची अर्थव्यवस्था स्थिर असण्याची कारणे कोणती होती? (साधारण)

29. भारताच्या आधुनिक कृषी व्यवस्थेत कोणते नकारात्मक पैलू आढळतात ? (साधारण)

30. प्राचीन अर्थव्यवस्थेची महत्त्वाची लक्षणे कोणती? (सोपे)

V. खालील प्रश्नांची आठ वाक्यात उत्तरे लिहा.

31. स्थिर आणि गतिमान अर्थशास्त्रातील फरक स्पष्ट करा. (कठीण)

32. स्वातंत्र्यानंतर भारताचे गतिमान अर्थव्यवस्थेत रूपांतर होण्याची कारणे कोणती होती? (कठीण)

33. अर्थव्यवस्थेतील उत्पन्नाचे स्त्रोत दर्शविणारी आकृती काढा आणि ते स्पष्ट करा.

अर्थशास्त्र

प्रकरण १५

भारतीय अर्थव्यवस्थेची क्षेत्रे

अध्ययन निष्पती : विद्यार्थ्यांना भारतातील प्रमुख आर्थिक क्षेत्रे, प्राथमिक क्षेत्राचा अर्थ आणि महत्त्व, सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रांची भूमिका, तृतीयक क्षेत्राचे महत्त्व आणि कर्नाटक अर्थव्यवस्था याबद्दल माहिती मिळवतात.

1.खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

1)भारतातील लोकांचा प्रमुख व्यवसाय (सुलभा)

अ)उद्योग

ब) शेती

क)व्यवसाय

ड) वाहतूक कनेक्टिव्हिटी

2) यापैकी, प्राथमिक क्षेत्राशी संबंधित नसलेला व्यवसाय (सामान्य) आहे.

अ)शेती

ब) वनीकरण

क)इमारत बांधकाम

ड) मासेमारी

3) खाणकाम या उद्योगाला कच्चा माल पुरवते (मध्यम)

अ) माहिती तंत्रज्ञान उद्योग

ब) कृषी आधारित उद्योग

क) सेवा क्षेत्रातील उद्योगांसाठी

ड) खनिजावर आधारित उद्योग

4) यापैकी, सेवा क्षेत्रांतर्गत येणारे काम (सामान्य) आहे.

अ) रेशीम शेती

ब) कुक्कुटपालन

क) बँकिंग

ड) फ्लोरिकल्चर

५) दुसऱ्या झोनला म्हणतात. (सामान्य)

अ) कृषी क्षेत्र

ब) उत्पादन क्षेत्र

क) सेवा क्षेत्र

ड) व्यवसाय क्षेत्र

६) खालीलपैकी कोणते तृतीयक क्षेत्रातील नोकरीचे उदाहरण आहे? (सामान्य)

अ) इमारत बांधकाम

ब) उद्योग

क) वीज निर्मिती

ड) वाहतूक-संवाद

७) यापैकी, वन-आधारित उद्योग (मध्यम)

अ) सुती कापडाचे उत्पादन

करणे

ब) कागद

क) लोह आणि पोलाद उत्पादन

ड) साखर उत्पादन

८) ज्यांच्याकडे सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योग आहेत (सोपे)

अ) खाजगी व्यक्ती

ब) परदेशी गुंतवणूकदार

क) बिगर-सरकारी संस्था

ड) शासन

९) सार्वजनिक क्षेत्रातील कंपनीसाठी एक उदाहरण असणे (कठीण

अ)इन्फोसिस

ब) टाटा मोटर्स

क) भेल

ड) रिलायन्स

१०)) एक औद्योगिक धोरण लागू करण्यात आले ज्यामुळे सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांचा मोठ्या प्रमाणात विस्तार झाला, (सोपे)

अ) १९४७

ब) १९५६

क) १९९१

डी) २००१

११) ज्या कंपन्यांचे मुख्यालय त्यांच्या देशात आहे आणि ज्यांचे कामकाज दोन किंवा अधिक देशांमध्ये आहे त्यांना म्हणतात.. (सामान्य)

अ) खाजगी कंपन्या

ब) सरकारी कंपन्या

क] बहुराष्ट्रीय कंपन्या

डी) आंतरराष्ट्रीय कंपन्या

१२) भारतात कार्यरत असलेली प्रमुख बहुराष्ट्रीय कंपनी आहे. [कठीण]

अ) भेल

ब) बीएसएनएल

सी) सोनी

डी) एचएमटी

१३) १९९१ च्या आर्थिक सुधारणांनी त्याला अधिक महत्त्व दिले[कठीण)

अ) खाजगीकरण

ब) राष्ट्रीयीकरण

क) सरकारी नियमन

ड) परकीय गुंतवणूक

१४) तिसऱ्या क्षेत्राला असेही म्हणतात

अ) उत्पादन क्षेत्र

ब) औद्योगिक क्षेत्र

क) कृषी क्षेत्र

डी) सेवा क्षेत्र

१५) बँका त्यांच्यामध्ये कनेक्शनची व्यवस्था करतात (कठीण)

अ) उत्पादक आणि ग्राहक

ब) गुंतवणूकदार आणि बचत करणारे

क) सरकार आणि लोक

डी) शेतकरी आणि व्यापारी

१६) २०११ च्या जनगणनेनुसार भारतीय लोकांचे सरासरी आयुर्मान

अ) 55.4

ब) 60.9

क) 66.9

ड) 75.3

१७) सर्व शिक्षा अभियान ज्या वर्षी राबविण्यात आले (सोपे)

अ) १९९५

ब) २०१८

क) 2001

डी) 2009

१८) २०११ च्या जनगणनेनुसार कर्नाटकचा साक्षरता दर (सरासरी)

अ) ६५.४%

ब) ७२.३%

क) ७५.३६%

ड) ८०.१%

१९) कर्नाटकातील प्रमुख व्यावसायिक पीक (सामान्य)

अ) चहा

ब) कॉफी

क) तंबाखू

ड) ज्यूट

२०) कर्नाटकातील शेतीवर अवलंबून असलेल्या लोकसंख्येची टक्केवारी (सरासरी)

अ) २५%

ब) 35%

क) ५२%

डी) ६५%

२१) कर्नाटक किनाऱ्याची लांबी (सोपी)

अ) २७० किलोमीटर

ब)) ३०० किलोमीटर

क) ३२० किलोमीटर

डी) 350 किलोमीटर

२२) सर्वात मोठा सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम (मध्यम) आहे

अ) इन्फोसिस

ब) भेल

क) CHAL

डी) आयटीआय

२३) कर्नाटकातील जिल्हे बँकिंग उद्योगाचे पाळणे म्हणून ओळखले जातात (सोपे)

अ) दावणगेरे आणि चित्रदुर्ग

ब) चिक्कमंगलुरु आणि शिवमोग्गा

क) दक्षिण कन्नड आणि उडुपी

ड) बेळगाव आणि रायचूर

२४) दक्षिण पश्चिम रेल्वे विभागाचे मुख्यालय कर्नाटक (सामान्य) येथे आहे.

अ) बंगलोर

ब) मंगलोर

क) म्हैसूर

ड) हुबळी

२५) कर्नाटकच्या अर्थव्यवस्थेला सर्वाधिक महसूल देणारे क्षेत्र (सरासरी)

अ) कृषी क्षेत्र

ब) औद्योगिक क्षेत्र

क) सेवा क्षेत्र

ड) खाण क्षेत्र

2. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा

२६) भारतीय अर्थव्यवस्था किती क्षेत्रांमध्ये वर्गीकृत आहे? (सोपे)

२७) भारतातील लोकांचा मुख्य व्यवसाय कोणता आहे? (सोपे)

२८) दुय्यम क्षेत्रातील नोकऱ्यांची नावे सांगा. (मध्यम)

२९) शेती-आधारित उद्योगाचे उदाहरण लिहा. (सोपे)

३०) बहुराष्ट्रीय कंपनी म्हणजे काय? (सामान्य)

३१) नवीन आर्थिक सुधारणा धोरण कधी लागू करण्यात आले? (सामान्य)

३२) कर्नाटकातील केंद्र सरकारच्या मालकीच्या बंदराचे नाव सांगा. (कठीण)

३३) स्टेट बँक ऑफ म्हैसूरची स्थापना कधी झाली? (सामान्य)

3. या प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

३४) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील क्षेत्रांची नावे सांगा (सोपे)

३५) तृतीयक क्षेत्रात कोणत्या नोकऱ्या आहेत? (सोपे)

३६) खाजगी क्षेत्र म्हणजे काय? एक उदाहरण द्या (सामान्य)

३७) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे उदाहरण द्या. (मध्यम)

३८) दोन प्रकारचे विमा (सोपे) सांगा.

३९) दळणवळण म्हणजे काय? एक उदाहरण द्या (सोपे)

४०) कर्नाटकातील खाजगी क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या उद्योगांची नावे सांगा (कठीण)

४१) शेतीच्या विकासासाठी सरकारने उचललेली पावले लिहा (मध्यम)

4. या प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.

४२) प्राथमिक क्षेत्रात समाविष्ट असलेल्या नोकऱ्यांची नावे सांगा. (सोपे)

४३) भारतातील कृषी क्षेत्रासमोर कोणत्या समस्या आहेत? (मध्यम)

४४) दुय्यम क्षेत्र म्हणजे काय? त्याचे वर्गीकरण कसे केले जाते? (सर्वसाधारण)

४५) शिक्षणाला चालना देण्यासाठी सरकारने कोणती पावले उचलली आहेत? (सर्वसाधारण)

४६) कर्नाटकातील प्रमुख सिंचन प्रकल्पांची यादी करा (सोपे)

४७) कर्नाटकातील प्रमुख पिकांची नावे सांगा. (सोपे)

४८) कर्नाटकातील जलवाहतुकीबद्दल लिहा (मध्यम)

5.या प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यांमध्ये लिहा.

४९) भारतातील कृषी क्षेत्राचे महत्त्व लिहा. (सोपे)

५०) भारतात औद्योगिक क्षेत्राला महत्त्व प्राप्त झाले आहे असे तुम्ही कसे म्हणाल? (कठीण)

५१) कर्नाटकातील सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांची यादी करा. (मध्यम)

५२) कर्नाटकातील बँकिंग बद्दल लिहा. (मध्यम)

व्यवहार अध्ययन

प्रकरण 16

उद्योगधंद्यांचे व्यवस्थापन

अध्ययन निष्पत्ती :

उद्योगधंद्यांचे व्यवस्थापन आणि व्यवस्थापनाचा अर्थ ,व्याख्या, तत्वे, आणि व्याप्ती समजून घेतात खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१)यालाच सुव्यवस्थित पद्धतीने काम वाटप म्हणतात. (सामान्य)

अ) देखभाल

ब) तैनाती

क) श्रम विभागणी

ड) प्रभारी

2) भविष्यातील कामकाज आगाऊ निश्चित करणे (सामान्य)

अ) संघटना

ब) देखभाल

सी) रचना

ड) नियोजन.

3) मूलभूत व्यवस्थापन व्यवस्था एका विशिष्ट दिशेने नेणे. (कठीण)

अ) श्रम

ब) एलईडी

सी) चरण साखळी

ड) व्यवस्थापन.

४| व्यवस्थापन म्हणजे इतरांकडून काम करून घेण्याची कला.” (सुलभ)

अ) हेन्री फायोल

ब) जी.एल. हेन्स

क)ॲडम स्मिथ

ड) मार्शल.

!!) सविस्तर उत्तर द्या.

५) व्यवस्थापनाची तत्वे कोणती आहेत? (सर्वसाधारण)

६) निर्णय घेण्याचे महत्त्व काय आहे? (मध्यम)

७) व्यवस्थापनाच्या क्षेत्रांचे विश्लेषण करा. (कठीण)

८) वैयक्तिक निर्णय घेणे हे गट निर्णय घेण्यापेक्षा वेगळे कसे आहे? (सामान्य)

९) निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेतील महत्त्वाचे घटक कोणते? (सर्वसाधारण)

इयत्ता 9 वी

विषय: समाज विज्ञान

पाठ आधारित मौल्यांकन सामग्री

इतिहास प्रकरण 1

पाश्चात्य धर्म

नमुना उत्तरे

1. अ) कॉन्स्टंटाइन

२.ब) खलिफा

2. क) अब्राहम

४. ड) पारशी

5. क) इस्रायल

६. अ) गाथा
II

7. ज्यू

८. गोलगोथा
९. पारशी धर्म अहुरा माजदाची पूजा करतो. त्यांच्या पद्धतींमध्ये उपवास, ब्रह्मचर्य आणि शुद्धता यांचा समावेश आहे.
10. आडॉल्फ हिटलर
11. आपोसल्स
१२. तुम्ही अल्लाहचे (देवाचे) पैगंबर आहात.
III]
13.यहुदी धर्म, झोरोस्ट्रियन धर्म, ख्रिश्चन धर्म आणि इस्लाम हे धर्म पश्चिमेकडील प्रदेशात उद्भवले.

14.

- एका देवावर विश्वास.
- देवाचे संदेश देवदूतांद्वारे पोहोचवले जातात असा विश्वास.
- पैगंबरांच्या शिकवणींमधून संकलित केलेल्या पवित्र शास्त्रांचे पालन करणे.
- विशिष्ट नियमांचे पालन.

- नियुक्त ठिकाणी सामूहिक प्रार्थना.

15.

- येशूच्या क्रूसावर चढवल्यानंतर, त्याच्या शिष्यांचा छळ करण्यात आला.
- त्यापैकी काहींना वधस्तंभावर खिळे ठोकण्यात आले.
- सम्राट कॉन्स्टंटाईनच्या काळात, ख्रिश्चन धर्म हा राज्य धर्म म्हणून स्वीकारला गेला.
- त्यानंतर, ख्रिश्चन धर्म संपूर्ण युरोपमध्ये पसरला.
- आज, ख्रिश्चन चर्च जगभरात आढळतात आणि त्यांचे अनुयायी मोठ्या संख्येने आहेत.

16.

- कलिमा : फक्त अल्लाहवर विश्वास; मुहम्मद त्याचे पैगंबर आहेत.
- नमाज : अल्लाहसाठी दिवसातून पाच वेळा प्रार्थना करणे.
- रोजा : रमजान महिन्यात उपवास करणे.
- जकात : गरिबांना उत्पन्नाचा एक विशिष्ट भाग दान करणे.
- हाज : आयुष्यात एकदाच मक्केची तीर्थयात्रा.

17.

- देव एकच आहे, अल्लाह. त्याला प्रसन्न करण्यासाठी एक साधी प्रार्थना पुरेशी आहे.
- एखाद्याने प्रामाणिक आणि नैतिक जीवन जगले पाहिजे..
- वाईट सवयींपासून दूर राहा.
- दुर्बलांना सहानुभूती दाखवा आणि महिलांचा आदर करा.

IV]

18]

- एकेश्वर वाद.
- मूर्तीची पूजा करू नका.
- देवाचे नाव बदनाम करू नका.
- सबातची ची आठवण ठेवणे आणि पवित्र मानणे.
- आपल्या वडिलांचा आणि आईचा आदर करा.
- व्यभिचार करू नका.
- खून करू नका.
- चोरी करू नका.
- खोटी साक्ष देऊ नका.
- लोभ नको.

19]

- फक्त एकच देव आहे, एक दयाळू देव जो सर्व प्राण्यांचा पिता आहे.
- प्रत्येकामध्ये बंधुत्वाची भावना असली पाहिजे.

- संकटात सापडलेल्यांवर प्रेम करणे हे देवावर प्रेम करण्यासारखे आहे.
- बदल्यात काहीही अपेक्षा न करता इतरांची सेवा करा.
- मानवसेवा ही देवाची सेवा करण्यासारखी आहे.
- जर एखाद्या व्यक्तीने आपल्या पापांसाठी पश्चात्ताप केला तर देव त्यांना क्षमा करेल.
- तुमच्या शत्रूंवर प्रेम करा आणि जे तुमचे नुकसान करतात त्यांचे भले करा.

V 20]

- ५७० मध्ये मक्का येथे जन्मलेल्या मुहम्मदचे पालक अब्दुल्ला आणि अमिना होते.
- त्याचे संगोपन त्याच्या काकांच्या देखरेखीखाली झाले.
- तो त्याच्या व्यवसायासाठी खूप प्रवास करत असे.
- मक्कामध्ये काही काळ राहिल्यानंतर, मुहम्मदला एका श्रीमंत विधवेच्या घरात कामावर ठेवण्यात आले.
- नंतर, त्याने या विधवेशी लग्न केले.
- त्यांना दोन मुलगे आणि चार मुली होत्या.
- मुहम्मद यांना एकांतात चिंतन आणि ध्यान करण्याची सवय होती.
- त्याने मक्काजवळील हिरा गुहेत ध्यान केले.
- एकदा, ध्यान करत असताना, त्याला एका देवदूताचा आवाज ऐकू आला.
- त्या देवदूताने मुहम्मदला अल्लाहचा पैगंबर म्हणून घोषित केले.
- त्याने त्याला मिळालेले दैवी सत्य सांगितले.
- त्याच्या अनुयायांनी या शिकवणी इस्लामच्या पवित्र ग्रंथ कुराणमध्ये संकलित केल्या.
- मक्केतील पारंपारिक समुदायाने पैगंबरांना विरोध करण्यास सुरुवात केली.
- ६२२ मध्ये, तो मक्काहून मदीना येथे स्थलांतरित झाला, ही घटना हिजरा म्हणून ओळखली जाते.
- काही वर्षांनी, इ.स. ६३२ मध्ये त्यांचे निधन झाले.

21]

- यहुदी लोक डेव्हिडला त्यांचा पहिला राजा मानतात.
- त्याने गोलियथ चा पराभूत केले, तो खूप बलवान होता आणि तो यहुद्यांचा राजा बनला.
- त्याचा मुलगा, प्रसिद्ध राजा सोलोमन याने बराच काळ राज्य केले आणि पहिले यहुदी मंदिर बांधले.
- सोलोमनच्या मृत्यूनंतर, राज्य दोन भागात विभागले गेले: इस्राएल आणि यहूदा.
- पुढील काही शतकांमध्ये, इस्रायल आणि यहूदिना सतत हल्ल्यांचा सामना करावा लागला.
- परिणामी, यहूदी केवळ मध्य पूर्वेतच नव्हे तर युरोप, आशिया आणि आफ्रिकेतही स्थायिक झाले.
- ज्यू संस्कृती ही जगण्याच्या संघर्षाची कहाणी आहे.
- दुसऱ्या महायुद्धादरम्यान, जर्मन हुकूमशहा ॲडॉल्फ हिटलरने ६० लाख ज्यूंची हत्या केली.

- दुसऱ्या महायुद्धानंतर, संयुक्त राष्ट्रांच्या मदतीने, ज्यूंसाठी इस्रायल नावाचे एक वेगळे राष्ट्र स्थापन करण्यात आले.
- अशाप्रकारे, जगभरात विखुरलेल्या यहुद्यांना ३,००० वर्षांनंतर त्यांची मातृभूमी परत मिळाली.
- यहुद्यांचा पवित्र ग्रंथ हिब्रू बायबल आहे, ज्याला "जुना करार" देखील म्हणतात.

22]

- येशूचे जन्मस्थान बेथलेहेम होते, जे यहूदिया प्रांतातील जेरुसलेमपासून ५ किमी अंतरावर होते.
- येशू हा जोसेफ आणि मेरी या गरीब दाम्पत्याचा एकुलता एक मुलगा होता.
- येशू अरेबिक आणि सेमिटिक भाषांमध्ये पारंगत होता.
- त्या वेळी, यहुदी "मसिहा" किंवा "महान तारणहार" च्या आगमनाची वाट पाहत होते.
- ही कल्पना जॉन नावाच्या एका व्यक्तीने पसरवली होती, जो एक धार्मिक उपदेशक होता.
- त्याच्याकडे येणाऱ्या लोकांना दीक्षा देत असे.
- येशू ख्रिस्ताला जॉन ने त्याला "मसिहा" किंवा "महान तारणहार" घोषित केले.
- त्यावेळी, येशू ३० वर्षांचा होता आणि त्याने संपूर्ण इस्राएलमध्ये प्रचार आणि शिकवण देण्यास सुरुवात केली.
- कालांतराने यहुद्यांनी येशूला त्यांचा धार्मिक नेता म्हणून स्वीकारले.
- येशूचे सुरुवातीला १२ शिष्य होते, ज्यांना प्रेषित आपोसल्स म्हणून ओळखले जाते.

प्रकरण २:
6 सहाव्या ते १४ व्या शतकातील भारत

1 अ) हरिचंद्र

2.ब) देवगिरी

3 अ) रझिया सुलतान

4 ड) मोहम्मद घोरी

5 ड) पृथ्वीराज रासो

6 अ) सहाना-ए-मंडी

II

7 ललितादित्य मुक्तापिड

8 मूलराज दुसरा

9. मलिक कफूर

10. धांगा

११. ललितादित्यनंतर आलेले राज्यकर्ते त्याच्याइतके प्रतिभावान नव्हते.

१२. विशाल साम्राज्य राखणे आणि मंगोलीयन यांच्या आक्रमणांपासून राजधानीचे रक्षण करणे.

III

13.

- उज्जैनवर राज्य करणाऱ्या नागभट्टने अरब आक्रमणांना यशस्वीपणे तोंड दिले.
- त्याने आपले साम्राज्य गुजरात, माळवा आणि राजस्थानच्या काही भागात विस्तारले.

14

- ललितादित्यचे तपशील कल्हाणाच्या "राजतरंगिणी" या ऐतिहासिक ग्रंथात आढळतात.
- अलबेरोनीच्या तारीख ये हिंद कृतीमध्ये ललितादित्य यांची प्रशंसा केली आहे
- अनेक चिनी ऐतिहासिक ग्रंथांमध्ये त्याचा उल्लेख आहे.

15

- इल्तमिशने आपले राज्य प्रांतांमध्ये (इक्तास) विभागले आणि प्रांतीय अधिकारी (इक्तादार) नियुक्त केले.
- शासन करणे.प्रशासकीय बाबींवर सल्ला देण्यासाठी त्यांनी ४० श्रेष्ठींचा एक गट नियुक्त केला.
- पंतप्रधान आणि न्यायाधीशांनी त्यांना सल्ला दिला.
- इल्तमिशने सोन्या-चांदीची नाणी चलनात आणली.

16

- महसूल सुधारणा.
- कृषी विभागाची स्थापना केली.
- शेतीयोग्य नसलेली जमीन शेतीयोग्य बनवली.
- राजधानी बदलली.
- नाण्यांची टांकसाळ.

17

- लोकांवर मोठ्या प्रमाणात करांचा बोजा लादण्यात आला.
- वाहतुकीच्या कमकुवततेमुळे, वेगवेगळ्या प्रदेशांमध्ये किंमती वेगवेगळ्या होत्या.
- शेती हा संपत्तीचा मुख्य स्रोत होता; दिल्लीच्या सुलतानांचे स्वतःचे कारखाने होते.
- उद्योगांमध्ये सोने आणि चांदीच्या वस्तूंचे उत्पादन, भरतकाम, कापड उत्पादन आणि रंगविणे

18

- तारेनच्या दुसऱ्या लढाईनंतर, त्याने भारतातील आक्रमणांची जबाबदारी घेतली.
- कुतुबुद्दीन ऐबक हा उत्तर भारतात मोहम्मद घोरीचा उत्तराधिकारी झाला.
- घोरीच्या मृत्यूनंतर, त्याने स्वतंत्रपणे राज्य केले आणि आपले स्थान मजबूत करण्यासाठी ताजुद्दीन यील्दोजनच्या मुलीशी लग्न केले.
- ऐबकने दिल्लीत कुव्वात-उल-इस्लाम मशीद बांधली.
- त्याने कुतुबमिनार बांधण्यास सुरुवात केली.
- ताज-उल- मासिर या साहित्य कृतीत कुतुबुद्दीन बद्दल माहिती मिळते.

IV.

19

- अजमेर येथील पृथ्वीराज चौहान हे त्यांच्या घराण्यातील सर्वात प्रसिद्ध राजा होते.
- त्याने बुंदेलखंडच्या चंदेलांचा पराभव केला.
- तारेनच्या पहिल्या लढाईत त्याने मोहम्मद घोरीचा पराभव केला पण जयचंद यांच्या द्रोहामुळे दुसऱ्या लढाईत तो पराभूत झाला.

- परिणामी, त्याची राजधानी दिल्ली मोहम्मद घोरीच्या हाती गेली.
- पृथ्वीराज रासो या हिंदी महाकाव्यात वर्णन केल्याप्रमाणे पृथ्वीराज चौहान त्यांच्या धैर्य आणि शौर्यासाठी प्रसिद्ध होते.
- त्याच्या काही चुकीच्या निर्णयांमुळे त्याचा पराभव झाला.

20

- राजपूत राजांनी चित्तोड, मांडू, रणथंबोर, जोधपूर आणि ग्वाल्हेर येथे भव्य किल्ले बांधले.
- जयपूर, ग्वाल्हेर आणि उदयपूरमधील राजवाडे आणि दिलवारा मंदिर, विमलावसई आणि लुनावसई सारखी मंदिरे
- माउंट अबूची बसदी शिल्पकलेचे उत्तम उदाहरण आहे.
- माउंट अबूमधील शैव आणि वैष्णव मंदिरे तसेच जैन मंदिरे महत्त्वाची होती.
- चंदेल याने खजुराहो आणि खंडेराया मंदिर मध्यप्रदेश मध्ये बांधले.
- त्यांच्या चित्रकला शैली “राजस्थानी” आणि “पहाडी शैली” म्हणून ओळखल्या जातात.
- त्यांनी चित्रकलेलाही प्रोत्साहन दिले.
- राजस्थानी शैलीतील चित्रे मेवाड, बिकानेर, जोधपूर, जैसलमेर आणि भुमी येथे आढळतात.
- कसौली, जम्मू आणि गढवाल येथे पहाडी शैलीतील चित्रे आढळतात.

21

- मंगोलीयनांच्या आक्रमणांना रोखले आणि राज्यात शांतता आणि सुव्यवस्था राखली.
- तुर्की सरदारांना स्वतःच्या नियंत्रणाखाली आणून शांतता निर्माण केली .
- दरबारात परंपरा आणि शिष्टाचाराची ओळख करून दिली.
- स्वतःला देवाचा प्रतिनिधी म्हणून घोषित केले आणि निरंकुश राजेशाही स्थापन केली.
- पारंपारिक पर्शियन वेशभूषा करीत असे.
- अनुभवी आणि निष्ठावंत सेनापतींच्या नेतृत्वाखाली सैन्याची पुनर्रचना केली.
- मंगोलीयन आक्रमणे रोखण्यासाठी वायव्य सीमेवर किल्ले बांधले.
- कुशल प्रशासक बल्बन नंतर, सुलतान कैकबादला त्याच्या वजीरने मारले,

V

22

- ललितादित्यने ३६ वर्षे (७२४-७६०) राज्य केले.
- कर्कोटा साम्राज्याच्या सीमा वाढवण्याचे श्रेय त्यांना जाते.
- जन्मतःच शूर, धाडसी आणि महत्त्वाकांक्षी.
- कनौजच्या यशोवर्माचा पराभव केला.
- शाही राजवंशाचा पराभव करून काबूलवर वर्चस्व प्रस्थापित केले.
- अनेक विंध्याचल राजांशी राजनैतिक संबंध राखले, त्या प्रदेशात कोणतेही शत्रू नसल्याची खात्री केली.

- राष्ट्रकुटांशी मैत्रीपूर्ण संबंध निर्माण केले.
- पूर्वेकडील बंगालपर्यंत आपल्या साम्राज्याचा प्रभाव वाढवला.
- विध्याचल राजवंशाशी युती केली.
- त्यांच्या मदतीने, त्याने तिबेटी लोकांविरुद्ध लढा दिला आणि त्यांच्या ताब्यातील अनेक वायव्य भारतीय राज्ये मुक्त केली.

23

- धार्मिक देणग्या, इनाम (भेटवस्तू जमीन) आणि अनुदाने रद्द केली.
- प्रभावी गुप्तहेर यंत्रणा स्थापन केली.
- दारू,नाशिले पदार्थ आणि जुगारावर बंदी घातली.
- आंतरजातीय विवाह, सरदारांच्या सभा, सर्व सामन्यांचे सभासमारंभ यावर बंदी घातली.
- लहान आणि मोठ्या जमीन मालकांना कर भरावा लागत असे.
- शेतकऱ्यांकडून निश्चित कर वसूल करण्यासाठी महसूल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती केली.
- लष्करी सुधारणा सैनिकांचे पगार रोख स्वरूपात दिले जात होते.
- घोडयावर शिक्का मारण्याची पद्धत सुरु केली.
- जनतेला योग्य किमतीत डाळी, धान्य, स्वयंपाकाचे तेल, साखर, मीठ आणि इंधन उपलब्ध करून देण्यासाठी एक व्यवस्था निर्माण केली.
- घोडे आणि गुलाम विक्रीसाठी बाजारपेठा स्थापन केल्या.

24

- दिल्लीच्या सुलतानांनी "इंडो-इस्लामिक" नावाची एक नवीन स्थापत्य शैली आणली.
- कमानी, घुमट आणि मिनार ही या शैलीची प्रमुख वैशिष्ट्ये आहेत.
- त्यांनी किल्ले, मशिदी, राजवाडे, सार्वजनिक इमारती, मदरसे आणि विश्रामगृहे बांधली.
- इंडो-इस्लामिक वास्तुकलेची उदाहरणे अशी आहेत:
- दिल्लीतील कुवत-अल-इस्लाम मशीद
- कुतुबमिनार
- अलाई दरवाजा
- जमैन खाना मशीद

3: भारतीय धर्म सुधारक

I.

1. D) शंकराचार्य
2. B) बसवेश्वर
3. A) विष्णुवर्धन
4. A) द्वैत
5. B) रामानुजाचार्य
6. C) बसवेश्वर

II.

7. संत रामदास आणि रामानंद
8. 'अनुभव मंडप'
9. गोविंद भागवत पद
10. कर्नाटकातील उडपी जवळील पाजक.
11. 'ज्ञानमार्ग.
12. तुळुव आणि अरविंदु

III.

13.1) बद्रीनाथ ज्योर्तिपिठ 2) द्वारका-कालिका पीठ 3) पुरी -गोवर्धन पीठ 4) शृंगेरी शारदापिठ

14. शैवधर्म स्वीकारलेल्या चोळ राजाने रामानुजाचार्यांचा अपमान केल्यामुळे, ते पुढे कर्नाटकात आले कर्नाटकाचा राजा विष्णुवर्धन आणि त्यांचा यथोचित सत्कार केला. पुढे त्यांनी मेलोकोटेच्या चेलूवनारायण देवालयाची स्थापना केली.

15. पद्मनाथ तीर्थ, नरहरी तीर्थ, विजयेंद्र तीर्थ, आणि वादी राजतीर्थ,

16.

- प्रत्येकाने आपले कर्तव्य (व्यवसाय) निष्ठेने पार पाडले पाहिजे.
- काम हा आपला खरा देव आहे, म्हणून काम ही पूजा आहे.
- त्यांनी आत्मनिर्भयते साठी कायकतत्व आणि कायक धर्माचा पुरस्कार केला.
- बसवेश्वरांनी कर्मावर भर देत कार्य संस्कृतीच्या तत्त्वांचे समर्थन केले.
- त्यांनी असे घोषित केले की कामात श्रेष्ठत्व किंवा कनिष्ठता नसते. कोणतेही काम कमी नसते.

17. शंकरभाष्य, सौंदर्यलहरी, शिवानंदलहरी, विवेक चुडामणी, प्रबुद्ध सुधारक, आणि दक्षिण मूर्ती स्तोत्र इत्यादी ग्रंथ. शंकराचार्यांनी रचलेले भज गोविंदम स्तोत्र अत्यंत जनप्रिय आहे.

18. सत्यक्का, आयदक्की लक्कम्मा, सिद्धराम, चन्न बसवण्णा, मोळिगे मारय्या, अंबिगर चौडय्या, मडीवाळ माचय्या, मदारा चिन्नय्या, समगार हरळय्या, किन्नरी बोमय्या आणि इतर.

IV.

19.

- शंकराचार्यांनी उपनिषदे आणि ब्रह्मसुत्रांचा सखोल अभ्यास करून अद्वैत तत्त्वज्ञानाचा प्रसार केला. त्यांनी संसारिक जीवनाला प्राधान्य दिले नाही, तर त्या ऐवजी आध्यात्मिक जगावर अधिक भर दिला.
- जग माया आहे, ब्रह्म आहे. ब्रह्म हे परम सत्य आहे.
- समाजातील लोक त्यांच्या अंतरात्म्याला न जाणता बाह्य विश्वात देवाचा शोध घेतात.

- मानवी आत्म्याला वेगळे अस्तित्व नाही आणि हे सत्य त्यांनी 'अहं-ब्रम्हास्मि'या वाक्यात व्यक्त केले.
- ब्रह्म हे सत्य असल्याचे त्यांनी जाहीर केले.
- आपण ज्ञानाच्या मार्गावर चालले पाहिजे आणि विश्वाचे स्वरूप समजून घेतले पाहिजे.
- आपण आपला आत्मा परम सत्यात ब्रम्हात विलीन केला पाहिजे. तरच आपण मोक्ष प्राप्त करू शकतो.
- शंकराचार्य यांच्या मते देवाला कोणतेही गुण नाहीत, कोणतेही रूप नाही आणि देव हाच अंतिम सत्य आहे.

20.

- मध्वाचार्यांनी द्वैत तत्त्वज्ञानाचा पुरस्कार केला.
- मानवी आत्मा आणि दिव्य आत्मा वेगळे आहेत.
- आपल्या तत्त्वज्ञानाचा प्रसार करण्यासाठी मध्वाचार्य यांनी विविध ठिकाणी प्रवास केला आणि वादविवादामधध्ये भाग घेतला.
- गोपीचंदना नावाच्या चिखलाच्या टेकडीमध्ये लपलेली भगवान श्रीकृष्णाची मूर्ती त्यांनी आणली आणि उडपीमध्ये स्थापित केली.
- कृष्णभक्तीचा प्रसार करण्यासाठी त्यांनी एकूण आठ
- मठांची स्थापना केली.
- मध्वाचार्य यांच्या मते, जग म्हणजे माया किंवा भ्रम नाही.
- देव आणि मानव यामध्ये देव हा मालक आणि माणूस हा देवाचा दास आहे असे त्यांचे नाते आहे.
- भगवान विष्णू अथवा नारायण हा सर्वोच्च आत्मा (सर्वश्रेष्ठ) आहे असे त्यांचे मत होते.
- विष्णूची उपासना मानवी आत्म्याला उन्नत करते आणि मोक्ष प्राप्त करण्यास सक्षम करते.

V.

21.

- बसवेश्वरांनी समाजातील प्रथा, वाईट रूढी-परंपरा, अंधश्रद्धा यांचा त्यांनी निषेध केला.
- सामाजिक, आर्थिक आणि धार्मिक सुधारणा घडवून आणण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा होता.
- बसवेश्वरांनी समाज सुधारणेसह आत्म्याच्या सुधारण्यासाठी कार्य केले.
- बसवेश्वरांनी ज्ञानालाच गुरू मानून इष्ट लिंगाच्या परिकल्पनेसह 'शरीर हेच मंदिर' मानून मंदिरांना नाकारले व ईश्वराचा पुरस्कार केला,
- 'दया हेच धर्माचे मूळ आहे' या अहिंसेच्या तत्त्वावर त्यांनी भर दिला.
- बसवेश्वरांनी कर्मावर भर देत कार्य संस्कृतीच्या तत्वांचे समर्थन केले.
- कामात श्रेष्ठत्व किंवा कनिष्ठता नसते असे जाहीर केले.
- महिलांच्या स्वातंत्र्य आणि समानतेला प्रोत्साहन दिले.

- 'दासोह' या तत्त्वाद्वारे त्यांनी संपत्ती संग्रह प्रवृत्तीचा तिरस्कार केला.
- वचनांच्या माध्यमातून वचनकारांनी समाजातील दोष दाखवून लोकांमध्ये जागृती निर्माण केली.

22.

- रामानुजाचार्यांनी मुक्ती मिळविण्यासाठी भक्तीचा मार्ग दाखवला.
- त्यांच्या शिकवणुकीचा मुख्य उद्देश भक्ती हा होता.
- रामानुजांनी जातीव्यवस्थेचा निषेध केला.
- जातीची परवा न करता सर्व जातीच्या भक्तांना मंदिरात प्रवेश दिला जात असे.
- अस्पृश्य लोकांना श्रीहरीचे वंशज म्हटले जाते.
- रामानुजाचार्यांच्या तत्त्वज्ञानाला 'विशिष्टाद्वैत' म्हणतात.
- त्यांनी प्रचार केलेल्या धर्माला श्रीवैष्णव म्हणतात म्हणून त्यांच्या अनुयायांना श्रीवैष्णवपंथीय म्हणतात.
- माणूस आणि निसर्ग हे ब्रम्हावर अवलंबून आहेत.
- आत्मा आणि परमात्मा एकाच वेळी एक असू शकत नाहीत.
- मोक्ष मिळविण्यासाठी भक्ती आणि समर्पण खूप महत्त्वाचे आहेत, त्यांनी जातीवादाचा निषेध केला आणि सर्व जातींच्या लोकांना भक्तीचा मार्ग शिकवला.
- त्यांनी आपल्या इच्छा सोडून देवाला शरण जाण्याचा सल्ला दिला.

प्रकरण 4
विजयनगर साम्राज्य आणि बहामनी राज्य

I.

1. C)1336
2. A) किताब-ए-नवरस
3. B) अब्दुल रझाक
4. B) रक्कसतंगडीची लढाई
5. C) दुसरा देवराम
6. A) आमुक्त माल्यदा

II.

7. श्रवणबेळगोळ येथे आढळलेल्या शिलालेखांमध्ये श्री वैष्णव आणि जैन यांच्यातील धार्मिक मतभेद दूर करून सर्वधर्म समन्वय साधला याचा उल्लेख आढळतो.
8. फिरोज शहा
9. पोर्तुगीज प्रवासी पायेस व बर्बोसा.
10. मोहम्मद शाह
11. श्रीमधुराविजयम.
12. होळी, दसरा आणि दिपावली.

III.

13.

- जेव्हा कृष्णादेवराय सत्तेवर आले तेव्हा त्यांना विविध जटिल अंतर्गत आणि बाह्य समस्यांना तोंड द्यावे लागले.
- नवीन समुद्री मार्गाने आलेल्या युरोपीय लोकानी त्यांच्या वसाहती स्थापन केल्या.
- उत्तरेकडील मुघलांनी दक्षिणेत आपले साम्राज्य वाढवण्याचा प्रयत्न केला.
- बहमनी राजघराण्यातील पाच शाही राज्ये शक्तिशाली सुलतानानी कृष्णदेवरायांशी युद्धे केली.
- या व्यतिरिक्त, उमतूर आणि ओरिसाचे राजे सतत धोक्याचे स्रोत होते.

14.

- विजयनगरकडे एक शक्तिशाली सैन्य होते.
- त्यात कायमस्वरूपी सैन्याच्या तीन श्रेणी होत्या .मांडलिक राज्यांनी पाठवलेले सैन्य आणि राजाच्या सुरक्षेची काळजी घेणारे शाही रक्षक (जे राजाच्या सुरक्षेची काळजी घेत होते) यांचा समावेश होता.
- पायदळ, घोडदळ, हत्ती आणि तोफखाना हे सैन्याचे प्रमुख घटक होते.
- विजयनगरमध्ये अरबस्तानातून आणलेले मोठे हाथी आणि घोडे हे मुख्य आकर्षण होते.
- सैन्याकडे नौदल होते.
- सर्व धर्माचे लोक सैन्यात उच्च पदांवर राहू शकतात.

15.

- विजयनगर साम्राज्यामध्ये सर्व धर्मांना समानतेने प्रोत्साहन देण्याचा मान आहे.
- असे वातावरण निर्माण झाले होते जिथे श्रीवैष्णव आणि जैन त्यांचे धार्मिक मतभेद विसरून परिपूर्ण सौहार्दाने राहत होते.
- विजयनगरच्या सुरुवातीच्या राज्यांनी शैव आणि वीरशैवांना आश्रय दिला. पण नंतरच्या राज्यांनी वैष्णव धर्माला प्रोत्साहन दिले.
- विजयनगर मध्ये मुस्लिमांसाठी मशिदी आणि दर्गे बांधण्यात आले.
- विजयनगरच्या राज्यांनी पोर्तुगीजांशी व्यापार वाढवला आणि चर्च बांधण्यास परवानगी देऊन ख्रिश्चन धर्माला प्रोत्साहन दिले.

16.

- आदिलशाही राजघराण्याचा सर्वात प्रसिद्ध राजा, इब्राहिम दुसरा त्याच्या नव्या वर्षी सिंहासनावर बसला.
- त्यांचे राज्य 47 वर्षे चालले आणि त्यात ऐतिहासिक घटनांचा समावेश होता.
- राजकीयदृष्ट्या त्यांनी आपल्या कार्यक्षम प्रशासनाने विजयपूरला वैभवाच्या शिखरावर नेले आणि कला आणि शिक्षणात प्रचंड प्रगतीसाठी ते जबाबदार होते.
- त्यांचे किताब-ए- नवरस हे पुस्तक गणेश, सरस्वती आणि नरसिंह या देवतांच्या स्तुतीने सुरु होते आणि ते मोहम्मद यांची ही स्तुती आहे.
- हा दस्ताऐवज इब्राहिम दुसरा यांच्या बौद्धिक प्रतिष्ठेचा आणि धार्मिक सहिष्णुतेचा पुरावा आहे.

17. संगम, साळूय, तुळूव, अरविदु.

18.

- कृष्णदेवराय यांनी हंपीमध्ये कृष्ण मंदिर बांधले, इतर मंदिरे बांधली.
- त्यांनी हम्पी मधील विरूपाक्ष मंदिराचे मोठे बांधकाम केले.

19. निजामशाही, आदिलशाही, इमादशाही, बेरीदशाही, कुतुबशाही.

IV.

20.

- संगम घराण्यातील राजकर्त्यापैकी दुसरा देवराय हा महान राज्यकर्ता होता.
- त्यांना गज शिकारी ही पदवी दिली होती.
- त्यांनी ओडिसा (ओरिसा) चा गजपती वंशाचा कपिलेंद्राचा पराभव करून तो प्रदेश जिंकला.
- विजयनगर साम्राज्य श्रीलंकेपासून गुलबर्गा आणि तेलंगणा मलबार पर्यंत पसरले होते.
- त्यांनी बहामनीचा पारंपारिक शत्रु अहमदशहा याला विजापूरपर्यंत हाकलून लावले आणि मुदगल आणि बंकापूर ताब्यात घेतले.
- त्यांचा सेनापती लवकन्ना दंडेश यांनी यशस्वी नौदल विजय संपादन केले.
- त्यांनी आपल्या राजधानीत मशिदी, जैन आणि वैष्णव मंदिरे बांधली.

21.

- विजयनगर साम्राज्याच्या राजकर्त्यांनी होयसळ, चोळ आणि चालुक्यांच्या शिल्पकलेची शैली पुढे चालू ठेवली.
- त्यांच्या शैलीचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे अनेक खांबांनी मिळून तयार झालेला विशाल सभामंडप आणि कल्याण मंडपाचे बांधकाम.
- देवळाची उंच गोपुरे (रायगोपुर), पूर्णाकृती कमाने आणि मंडप आहेत
- सजावटीपेक्षा कोरीव काम, भव्यता, सौंदर्याबरोबरच मूर्तीमध्ये गंभीर आणि उग्र भावनांना महत्त्वाचे स्थान दिले आहे.
- बांधकामात खडीचा वापर ही या शैलीचे इतर वैशिष्ट्ये होती.
- विजयनगर साम्राज्याच्या कालावधीत हंपी, श्रृंगेरी, तिरुपती, कांची, लेपाक्षी, कारकळ, मूडबिद्री, भटकळ, चिदंबरम, काळहस्ती, नंदी, श्रीशैल, कोलार इत्यादी ठिकाणी मंदिरे बांधण्यात आली.
- शृंगेरी येथील विद्याशंकर मंदिराची रचना भारतात अद्वितीय आहे.
- विजयनगरातील सर्वात जुने मंदिर हंपीमधील विरूपाक्ष मंदिर आहे.
- हम्पी मधील विजय विठ्ठल मंदिर त्यांच्या भव्य स्थापत्य सौंदर्यासाठी ओळखले जाते.
- सप्तस्वर निर्माण होणारे खांब, विशाल कल्याण मंडप दगडात कोरलेले रथ हे सगळे या देवालयाच्या सौंदर्यात भर टाकतात.
- कृष्णदेवराय यांनी बांधलेल्या महानवमी टेकडी (महानवमी दिब्ब) या ठिकाणी नवरात्रोत्सव साजरा केला जात असे.
- कमल महल, गजशाळा, राणीचे स्नानगृह इत्यादी इमारती इंडो- सिरॅमिक बांधकाम शैलीची उत्तम उदाहरणे आहेत.

22.

- "जमीन महसूल हा राज्याच्या उत्पन्नाचा मुख्य स्त्रोत होता.
- व्यवसाय कर, घरफळा, वाहतूक कर, बाजार कर, वाणिज्यकर, आपात कर, निर्यात कर, मांडलीकांच्याकडून
- सजावटीपेक्षा कोरीव काम, भव्यता, सौंदर्याबरोबरच मूर्तीमध्ये गंभीर आणि उग्र भावनांना महत्त्वाचे स्थान दिले आहे.
- व्यवसाय कर, घरफळा, वाहतूक कर, बाजार कर, वाणिज्यकर, आपात कर, निर्यात कर, मांडलीकांच्याकडून मिळणारी खंडणी ही उत्पन्नाची इतर साधने होती.
- मिरी, लवंग, वेलदोडा इत्यादी मसाल्याचे पदार्थ खाडीसाखर, कस्तुरी, कच्चे लोखंड, हिरे, चंदन, सुगंधी अत्तरे निर्यात करत
- मुख्य उद्योग कापड विणकाम होते.
- सोन्याचे वराह, गध्धन, पगोड, चांदीच्या तारा, तांब्याच्या तारा, ॲल्युमिनियमचा दुड्डू आणि कासू ही नाणी चलनात होती.
- भटकळ, होनावर, मंगळूर ही विजयनगर साम्राज्यातील प्रमुख बंदरे होती.

- अरब राष्ट्र, चीन, पोर्तुगाल, इत्यादी देशांशी साम्राज्याचे व्यापारी संबंध होते.

23.

- " रॉबर्ट सिवेल यांच्या मताप्रमाणे कृष्णदेवराय हा एक असामान्य पराक्रमी, चतुर सेनानी व कुशल राजा होता.
- त्यांनी सर्व युद्धामध्ये विजय मिळवून दक्षिणेत विजयनगर साम्राज्याचा विस्तार केला.
- कुमतपूरचा मांडलिक गंगाराजा याचा पराभव करून (शिवनसमुद्र) श्रीरंगपट्टणचा किल्ला जिंकला नंतर रायचूरचे किल्ले ताब्यात घेतले.
- त्याने पोर्तुगीज सैन्याला विजापूर सुलतानाकडून गोवा काबीज करण्यास मदत केली.
- कलिंगची राजधानी कट वर विजय मिळवून गजपती प्रतापरुद्राचा पराभव केला, आणि शांतीचा करार झाला.
- कृष्णदेवरायाने बिजापूर (आत्ताचे विजयपूर) आदिलशाहीचा पराभव करून रायचूर जिंकले
- रायचूर बिदर आणि कलबुर्गी (गुलबर्गा) हे किल्ले जिंकले.
- कृष्णदेवराय यांनी बहामनी राजाचा प्रधान कासिम बरीद चा पराभव केला आणि तुरुंगात असलेल्या बहामनी राज्य पुत्राला बिदरमध्ये बहामनीच्या सिंहासनावर प्रतिष्ठापन करून 'यवनराज्य प्रतिष्ठापनाचार्य ही पदवी मिळविली.

24.

- मोहम्मद गवान यांनी निस्वार्थ भावनेने आणि समर्पणाने राज्य केले.
- पंतप्रधान म्हणून त्यांनी बहामनी राज्याला समृद्धीच्या उच्च पातळीवर नेले.
- इजिप्त मधील कैरो येथे राहून त्याने इस्लाम धर्मशास्त्र आणि कायद्याचा अभ्यास केला, त्याने अरेबियन आणि पर्शियन भाषेत पांडित्य मिळविले.
- बहामनी सुलतान हुमायून, निझामशाहा आणि तिसरा मोहम्मद शहा यांच्या कारकिर्दीत मंत्री आणि प्रधानमंत्री म्हणून कार्य केले.
- त्याने आपल्या कुशल प्रशासनाने आणि मोठ्या विजयाने बहामनी साम्राज्याचे वैभव वाढविले
- गवाणने कोकण, गोवा आणि बेळगांव काबीज केले.
- त्यानंतर ओडिशावर आक्रमण करून तेथील कोंडविंदू प्रदेश ही जिंकला.कांचीवर आक्रमण करून तेथील अपार संपत्ती लुटली.
- शत्रूच्या कारस्थानांना बळी पडून देशद्रोहाच्या आरोपाखाली त्यांचा शिरच्छेद करण्यात आला.

25.

- कन्नड, संस्कृत, तेलगू आणि तामिळ भाषेत साहित्यरचना केल्या गेल्या.

- रत्नकरवर्णी ने 'भरतेश वैभव, चामरसाने 'प्रभुलिंगलिले, कुमार व्यासाचे 'गदुगिनभारत या कन्नड भाषेतील प्रमुख रचना होत्या.
- सोमनाथाच्या तेलुगु कृतीचे भीम कवीने कन्नडमध्ये बसवपुराण असे भाषांतर केले.
- बसवादी शिवशरणांची वचने संकलित करण्यात आले 'शून्य संपादने' या कृतीत बसवचने अंतर्भूत आहेत.
- लकन्ना दंडेशाचे शिवतत्व चिंतामणी
- पुरंदरदास, कनकदास, श्रीपादराय, व्यासराय इत्यादीने दास साहित्यामध्ये भर टाकली
- कनकदासांची 'मोहन तरंगिनी नळचरित, हरिभक्त सार आणि 'रामध्यानचरित्र या काही महत्त्वाच्या कृती आहेत.
- संस्कृतमध्ये विद्यारण्यानी शंकर विजय, आणि सर्वदर्शन संग्रह' या साहित्यकृती लिहिल्या.
- रामानुजाचार्य यांनी 'वेदार्थप्रकाश' नावाचे वेदावर भाष्य, आयुर्वेद सुधानिधी पुरुषार्थ सुधानिधी इत्यादी साहित्य कृतींची रचना केली
- गंगादेवीने मधुराविजयम लिहिले.
- अल्लासणी पेद्दण्णाचे 'मनुचरित' तिमण्णाचे परिजात अपहरणम, तेनाली रामकृष्णाचे उभटाराध्य चरित या काळातील प्रसिद्ध रचना आहेत.
- परमज्योतीय्यर कवींनी तिरूवळयादल पुराण ही रचना केली.

राज्यशास्त्र

पाठ. 5
आपली राज्यघटना

1. A) बाबू राजेंद्र प्रसाद
2. B) डॉ. बी. आर आंबेडकर
3. B) सार्वभौमत्व
4. B) प्रजासत्ताक
5. B) तिसऱ्या भागात
6. B) सर्वोच्च न्यायालय
7. 18 वर्षापेक्षा जास्त वयाच्या सर्व नागरिकांना मतदानाचा हक्क देणे.
8. D) सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या पगाराची माहिती मिळविण्याचा हक्क.
9. D) आयर्लंड
10. D) घटनात्मक उपायाचा हक्क

एका वाक्यातील उत्तरे

11. घटना म्हणजे राष्ट्राची काही मूलभूत तत्वे आणि नियमांचे संकलन.
12. धर्मनिरपेक्षता म्हणजे सर्व धर्मांना समान वागणूक दिली पाहिजे असा विश्वास.
13. आपल्या संविधानाची मूलभूत तत्वे आणि नागरिकांचे ध्येय उद्देश प्रतिबिंबित करते म्हणूनच याला संविधानाचा आरसा असे म्हटले जाते.

14 कॅबिनेट शिष्टमंडळाच्या शिफारशीनुसार.

11 वे मूलभूत कर्तव्य 86 व्या घटना दुरुस्ती कायद्याद्वारे करण्यात आले .कनिष्ठ सभागृह (लोकसभा) आणि वरिष्ठ सभागृह (राज्यसभा)

III. दोन मार्कांच्या प्रश्नांची उत्तरे

14. स्वातंत्र्यानंतर भारतासमोरील आव्हाने
    - पाकिस्तानातून भारतात स्थलांतरित झालेल्या निर्वासितांचे पुनर्वसन करणे.
    - भारतीय संस्थानांचे विलीनीकरण करणे,
      कायदा व सुव्यवस्था राखणे.
15. संविधान समितीत निवडलेले कर्नाटकातील सदस्य
    - एस. निजलिंगप्पा
    - के. सी. रेड्डी
    - केंगल हनुमंतैया
    - टी. सिद्धलिंगया
16. संविधानाच्या प्रस्तावनेत 'बंधुभाव'
    - व्यक्तीच्या प्रतिष्ठेसाठी राष्ट्राची एकता आणि अखंडतेसाठी बंधुभाव आवश्यक आहे.
    - बंधुत्व म्हणजे उच्च -नीच, गरीब श्रीमंत आणि काळे- गोरे असा कोणत्याही प्रकारचा भेदभाव न करता जगणे.
    - बंधुभाव सर्वांमध्ये वैश्विक बंधुत्वाची भावना आहे.
    - व्यक्तीसाठी प्रतिष्ठा आणि आदर आवश्यक असल्याने कोणताही भेदभाव करू नये.
17. भारताचे संविधान लवचिक आणि ताठर असे संविधान आहे.

- ज्या घटनेत सहज सुधारणा करता येते त्याला लवचिक किंवा ताठर घटना म्हणतात.
- ज्या संविधानात मध्ये दुरुस्तीसाठी विशेष प्रक्रिया असते त्यांना कठोर किंवा गुंतागुंतीची घटना म्हणतात.
- आपली राज्यघटना फार लवचिक ही नाही आणि ताठरही नाही.

18. सार्वजनिक हिताचे रक्षण करण्यासाठी जनहित याचिका दाखल केल्या जातात.

- कायदेशीर हक्क संरक्षण करण्याच्या उद्देशाने जनहित याचिका दाखल केली जाऊ शकते जीवनाचे रक्षण करण्यासाठी आणि पर्यावरण प्रदूषण होण्यापासून संरक्षण करण्यासाठी हक्क आवश्यक आहे.

19. भारताच्या लोकशाही सरकारचे स्वरूप.
    - आपल्या राज्यघटनेत लोकसभा सरकारची तरतूद आहे.
    - राष्ट्राची सार्वभौम सत्ता निवडून आलेल्या लोकसभेकडे असते.
    - कार्यकारणी केंद्रीय आणि राज्यस्तरावरील विधिमंडळाला जबाबदार असते.
    - जोपर्यंत मंत्रिमंडळाला कायदेमंडळावर विश्वास आहे तोपर्यंत ते सत्तेवर असते.
    - विधिमंडळाचा विश्वास गमावताच राजीनामा द्यावा लागतो.
20. मूलभूत हक्क.
    - समानतेचा हक्क.
    - स्वातंत्र्याचा हक्क.
    - शोषणाविरुद्धचा हक्क.
    - धर्म स्वातंत्र्याचा हक्क.
    - सांस्कृतिक आणि शैक्षणिक हक्क.
    - घटनात्मक उपायाचा हक्क.
21. लोकशाहीच्या यशासाठी समानतेचा हक्क महत्त्वाचा आहे.
    - कायद्यापुढे सर्व समान आहेत, कोणीही कायद्याच्या वर नाही.
    - प्रत्येकाने कायद्याचे पालन केले पाहिजे.
    - जात, धर्म, लिंग, जन्मस्थान यावरून कोणताही भेद होता कामा नये.
    - सार्वजनिक ठिकाणे, दुकाने, हॉटेल, मनोरंजनाची ठिकाणे, मंदिरे इत्यादी ठिकाणी कोणालाही प्रवेश नाकारला जाऊ नये.
    - प्रत्येकाला सरकारी नोकरीत सामील होण्याची संधी आहे.
    - अस्पृश्यता मानली जाऊ नये.
22. मूलभूत हक्कांमध्ये स्वातंत्र्याच्या हक्काला महत्त्वाचे स्थान आहे.
    - भाषण आणि अभिव्यक्तीचे स्वातंत्र्य.
    - शस्त्राशिवाय शांततापूर्ण संमेलन.
    - सहवासाचे स्वातंत्र, चळवळीचे, राहण्याचे आणि कोणत्याही व्यवसायाचे स्वतंत्र देण्यात आले आहे.
    - एखाद्या व्यक्तीला विनाकारण अटक केली जाऊ शकत नाही आणि त्याचे जीवन किंवा स्वातंत्र हिरावून घेतले जाऊ शकत नाही.

- नागरिकांचा संरक्षणात्मक हक्क आहे.

IV. चार वाक्यातील प्रश्नांची उत्तरे.

23. भारतीय संविधानाची प्रस्तावना.
    - आम्ही भारताचे लोक भारताचे एक सार्वभौम, समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष, लोकशाही गणराज्य स्थापन करण्यास.
    - सर्व नागरिकास सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय विचार अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा व उपासना यांचे स्वतंत्र दर्जाची व संधीची समानता निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा.
    - त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा व राष्ट्राची एकता आणि एकात्मता त्यांचे आश्वासन देणारी बंधुता प्रवर्धित करण्याचा संकल्प पूर्वक निर्धार.
    - आमच्या संविधान सभेत आज दिनांक 26 नोव्हेंबर 1949 याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित करून स्वतः प्रत अर्पण करत आहोत.
24. भारतीय संविधानाची वैशिष्ट्ये.
    - लिखित आणि मोठी घटना
    - लवचिक आणि ताठर घटना
    - लोकसभेच्या सरकारचे स्वरूप
    - प्रजासत्ताक
    - संघराज्य पद्धती
    - मूलभूत हक्क
    - मूलभूत कर्तव्ये
    - राज्य धोरणाची मार्गदर्शक तत्वे
    - स्वतंत्र आणि केंद्रीकृत न्यायव्यवस्था
    - एकेरी नागरिकत्व
    - सार्वत्रिक प्रौढ मतदान पद्धत
    - द्विसदन कायदेमंडळ
25. भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये.
    - राष्ट्रध्वज, राष्ट्रगीत व राज्यघटनेचा आदर करणे.
    - स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी राष्ट्रीय चळवळीला प्रेरणा देणाऱ्या आदर्शांचे पालन करणे.
    - भारताची अखंडता जपणे.
    - मातृभूमीचे रक्षण करणे.
    - भारतीयांमध्ये बंधुभाव निष्ठा वाढीस लावणे.
    - आपला अमूल्य वारसा जतन करणे.
    - नैसर्गिक पर्यावरणाचे रक्षण करून वृद्धिगत करणे.
    - वैज्ञानिक दृष्टिकोन व चौकस बुद्धीचा विकास करणे.
    - सार्वजनिक मालमत्तेचे रक्षण करणे.

- वैयक्तिक व सामूहिक सर्वांगीण विकासासाठी प्रयत्न करणे.
- 6 ते 14 वयोगटातील मुलांना पालकांनी शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देणे.

26. राज्याच्या धोरणांची अधिकृत तत्वे.

- सर्व नागरिकांना पुरेशी उदरनिर्वाहाची साधने उपलब्ध करून देणे.
- सार्वजनिक संपत्ती आणि उत्पादन साधने काही ठराविक लोकांची वैयक्तिक मालमत्ता बनण्यापासून रोखणे.
- स्त्री पुरुषांना समान कामासाठी समान मोबदला देणे आणि कामगारांचे स्वास्थ जपणे.
- वृद्ध, रोगी दुर्बल व असाह्य घटकांना राष्ट्रीय मदत पुरविणे.
- देशामध्ये सर्वत्र समान नागरी नियमांचा अवलंब करणे.
- 6 वर्षाखालील सर्व मुलांना आरोग्य विकासाची व पूर्व -शालेय विकासाची संधी उपलब्ध करून देणे.
- ऐतिहासिक स्मारकाचे रक्षण करून ऐतिहासिक वारसा जपणे.
- कार्यकारी मंडळ व न्यायव्यवस्था वेगळी करणे.
- आंतरराष्ट्रीय शांतता जपणे व आंतरराष्ट्रीय कायद्यांचा आदर करणे.
- ग्रामपंचायतीची स्थापना करणे.
- ग्रामीण व कुटीरोद्योगांना प्रोत्साहन देणे.
- आधुनिक पद्धतीने कृषी विकास व पशुसंवर्धनाचे व्यवसाय करणे.
- दारूबंदीची हमी देणे.
- शास्त्रीय पद्धतीने कृषी विकास करण्याची हमी देणे.

केंद्रसरकार - 6

1 B)250
2 C) राष्ट्रपती
3 C) उपराष्ट्रपती
4 A) 33%
5 D) सगळे विधान परिषद सदस्य

II

6) राज्यसभा

7) लोकसभेचे सदस्य लोकांनी निवडून दिलेले असल्याकारणाने याला प्रतिनिधींचे गृह (जनता- गृह) असे म्हणतात.

8) 6 वर्षे

9) 1/10 जितके (कनिष्ठ 25) लोक सभासद.

10) 14 दिवस

III

11)

- कलम 352 नुसार राष्ट्रीय आणीबाणी
- कलम 356 नुसार राज्य आणीबाणी
- कलम 360 नुसार आर्थिक आणीबाणी.

12) -

- सत्ताधारी पक्षाच्या चुका निदर्शनास आणून देणे.
- सरकारने धोरणाचा सखोल अभ्यास करणे.
- सरकार मंत्रिमंडळ व सरकारी अधिकाऱ्यांना जागृत ठेवणे.
- कायदेमंडळाची प्रतिष्ठा राखणे.

13)

- देशाच्या आर्थिक बाबींवर लोकसभेचा संपूर्ण ताबा असतो.
- -लोकसभेच्या परवानगी शिवाय सरकार कोणताही कर लागू शकत नाही तसेच कोणत्याही

  प्रकारचा खर्चही करू शकत नाही.
- आर्थिक मसुदा प्रथम लोकसभेत मांडावा लागतो.
- -लोकसभेत चर्चा करून मंजुरी मिळाल्यानंतर तो मसुदा राज्यसभेकडे पाठविला जातो.

- -मसुदा विषयी सूचना व मार्गदर्शन करण्यास राज्यसभेला 14 दिवसांची मुदत असते जर राज्यसभेने निर्णय दिला नाही तर त्याला मंजुरी दिली आहे असे गृहीत धरून तो मसुदा राष्ट्रपतींकडे मंजुरीसाठी पाठविला जातो.

14) संसदेचे न्यायालयीन अधिकार व कार्ये.

- -संसदेला काही न्यायालयीन अधिकार सुद्धा आहेत
- -संसद महाभियोग प्रक्रियेद्वारे राष्ट्रपतींना पदावरून खाली खेचू शकते
- -उच्च व सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश जर गैरवर्तणूक करताना आढळले तर त्यांना काढून टाकण्यासाठी राष्ट्रपतींना शिफारस करण्याचा अधिकार संसदेच्या दोन्ही सभागृहांना आहे.

15) संसदेला घटनादुरुस्तीचे असलेले अधिकार व कार्ये

- -भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 368 नुसार घटनेची दुरुस्ती करण्याचा अधिकार संसदेला आहे.
- -दोन्ही सभागृहांना घटना दुरुस्तीचे समान अधिकार असतात.
- -घटना दुरुस्तीचा मसुदा अगोदर दोन्हीपैकी कोणत्याही एका सभागृहात सादर करावा लागतो.
- -दुरुस्तीसाठी दोन्ही सभागृहांची मंजुरी आवश्यक असते जर एका सभागृहाने मंजुरी दिली नाही आणि दुसऱ्यांनी दिली तरीही घटनेत दुरुस्ती होऊ शकत नाही.
- -काही बाबतीत राज्य कायदेमंडळाची मंजुरी घेणे ही आवश्यक असते.

16) राष्ट्रपतींचे न्यायालयीन अधिकार व कार्ये

- सर्वोच्च न्यायालयाने, उच्च न्यायालयाने किंवा लष्करी न्यायालयाने दीलेली एखाद्या गुन्हेगाराची शिक्षा कमी करण्याचा किंवा त्याला क्षमा करण्याचा अधिकार राष्ट्रपतींना असतो.
- -देशाच्या कायदे विषयक बाबतीत सल्ला देण्यासाठी राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाची मदत घेऊ शकतात.

17) राष्ट्रपतींचे आर्थिक अधिकार व कार्ये

- राष्ट्रपतींची अनुमती मिळाल्या नंतरच आर्थिक मसुदा लोकसभेत मांडण्यात येतो.
- वित्त आयोग कंट्रोलर आणि ऑडिटर जनरल यांच्याशी संसदेत चर्चा झाल्यानंतर मिळालेल्या
- अहवाला नुसार राष्ट्रपती अनुमती देतात.
- भारताचा संचित निधी आणि आपत्कालीन निधी हा राष्ट्रपतींच्या नियंत्रणात असतो.
- आर्थिक बिलाचे कायद्या त रूपांतर करण्यासाठी राष्ट्रपतींची मंजुरी आवश्यक असते.

18) राष्ट्रपतींचाविवेचनाधिकार…

- राष्ट्रपती केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या सल्ल्या शिवाय काही अधिकार वापरू शकतात त्यांना विवेचना अधिकार किंवा (योग्य - अयोग्य ठरविण्याचा अधिकार) म्हणतात.

- सर्वत्रिक निवडणुकी नंतर लोकसभेत कोणत्याही पक्षास स्पष्ट बहुत मिळाले नसेल त्यावेळी राष्ट्रपती
- कोणत्याही पक्षाच्या नेत्याला सरकार स्थापन करण्यास निमंत्रित करू शकतात.
- जेव्हा संसदेने मंजूर केलेला मसुदा किंवा बिल राष्ट्रपतींकडे मंजुरीसाठी पाठवले जाते तेव्हा ते पुनर्विचारासाठी परत पाठवू शकतात.

IV

19) राज्यसभेचे सदस्य होण्यासाठी असलेली आवश्यक पात्रता….

- भारताचा नागरिक असावा.
- 30 वर्षापेक्षा कमी वय असावे.
- कोणत्याही कायद्याअंतर्गत शिक्षा झालेली नसावी.
- कायद्याने मानसिक दृष्ट्या(मनोविकृत नसावा) सक्षम घोषित केलेला असावा.
- संसदेने वेळोवेळी नमूद केलेले विशिष्ट गुणवत्तेस पात्र असावा.
- लाभदायक पदावर असू नये
- दिवाळखोर नसावा.

20) संसदेचे प्रशासकीय अधिकार व कार्ये.

- भारतात संसदीय पद्धतीचे सरकार आहे
- प्रशासनात पंतप्रधान आणि त्यांचे मंत्रिमंडळ हेच खरे प्रशासक असून ते कार्यकारी मंडळाच स्थापना करतात.
- केंद्रीय मंत्रिमंडळ हे पूर्णपणे संसदेला जबाबदार असते.
- संसदेच्या सदस्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देणे हे मंत्र्यांना बंधनकारक असते.
- जोपर्यंत संसदेचा विश्वास असतो बहुमत असते तोपर्यंत मंत्रिमंडळ कार्यरत राहू शकते.
- लोकसभा सरकारची नीती आणि योजनांबद्दल अविश्वास सिद्ध झाल्यास कार्यकारी मंडळाला
- म्हणजेच प्रधानमंत्री आणि त्यांच्या नेतृत्वा खालील मंत्रि मंडळाला राजीनामा द्यावा लागतो.

21) राष्ट्रपतींचे कार्यकारी अधिकार आणि कार्ये

- देशाचा संपूर्ण कारभार राष्ट्रपतींच्या नांवाने चालतो.
- राष्ट्रपती पंतप्रधानांची नेमणूक करतात.
  पंतप्रधानांच्या सल्ल्यानुसार इतर मंत्र्यांची नेमणूक करतात.
- उच्च अधिकाऱ्यांची निवड करण्याचा अधिकार राष्ट्रपतींना असतो.
- उदाहरणार्थ- ऑडिटर, जनरल, कंट्रोलर, अटर्नी जनरल,(CAG -Controller and Auditor
  उच्च व सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश, राज्यपाल, अर्थ समितीचे सदस्य व अध्यक्ष,

- केंद्रीय लोकसेवा आयोगाचे अध्यक्ष व सदस्य, निवडणूक आयोगाचे अध्यक्ष, तिन्ही सेनादलाचे
- प्रमुख अधिकारी, विविध देशाचे राजदूत इत्यादी.
- जसा नेमणूक करण्याचा अधिकार आहे तसा पदावरून काढून टाकण्याचा,पदच्युत करण्याचा
- अधिकारही राष्ट्रपतींना असतात.

V

22) संसदेचे प्रशासकीय अधिकार व कार्ये

- संसद प्रमुखत: कायदे करण्याचे कार्यकरते.
- केंद्रीय सूचीतील विषयाचे कायदे संसद बनवू शकते.
- उदा. आर्थिक, संरक्षण,बाह्यकाश, दूर संपर्क, रेल्वे, विदेशी व्यवहार, अणूशक्ती इत्यादी.
- इतरसामान्य मसुदे दोन्हीं पैकी कोणत्याही गृहात मांडले जातात .
- योग्य चर्चा आणि दोन्ही गृहाकडून मंजुरी मिळाल्या नंतरच कोणत्याही मसुद्याचे कायद्यात रूपांतर होते.
- -एखाद्या मसुद्याला समान मते मिळाली तर सभापती आपल्या मताद्वारे मंजूर किंवा नामंजूर करू शकतात.
- काही मसुदा विषयी मतभेद झाल्यास दोन्ही गृहाचे एकत्र अधिवेशन बोलावून त्याबद्दल निर्णय घेतला जातो.
- दोन्ही गृहाच्या संमती नंतरच तो मसुदा राष्ट्रपतींकडे मंजुरीसाठी पाठविला जातो.
- राष्ट्रपतींच्या मंजुरी नंतरच मसुद्याचे कायद्यात रूपांतर होते.

23) राष्ट्रपतींचे कायदेविषयक अधिकार व कार्ये

- संसदेचे अधिवेशन भरविण्याचे, तसेच पुढे ढकलण्याचा अधिकार आहे.
- दोन्ही सभागृहांचे एकत्र अधिवेशन भरून त्यांना संबोधित करून लोकसभा विसर्जित करू शकतात
- दोन्ही सभागृहामध्ये मंजूर झालेल्या ठरावाचे राष्ट्रपतींच्या मंजुरीनंतर कायद्यात रूपांतर होते.
- मसुद्यांवर मंजुरी न देता राष्ट्रपती पुनर्विचार करू शकतात.चर्चेसाठी परत पाठवू शकतात.
- 2020 पूर्वी राष्ट्रपतींना दोन अँग्लो इंडियन सदस्यांची लोकसभेकरिता नेमणूक करण्याचा अधिकार होता.
- परंतु 2020 मध्ये 104 च्या घटना दुरुस्ती कायद्याने ही नावे सुचवण्याचे रद्द केले आहे.
- राष्ट्रपतींना बारा सदस्य राज्यसभेवर थेट निवडण्याचा अधिकार आहे हे सदस्य कला विज्ञान
- साहित्य आणि सामाजिक क्षेत्रात विशिष्ट सेवा बजावलेले असतात.
- राष्ट्रपती आपले अधिकार पंतप्रधानांच्या सल्ल्यानुसार चालवत असतात.

24) पंतप्रधानांचे अधिकार आणि कार्ये

- कॅबिनेट मंत्र्यांचे नेमणूक व बडतर्फ करण्याचा अधिकार तसेच खात्यांचे विभाजन करण्याचा
- अधिकार पंतप्रधानांना असतो.
- पंतप्रधान मंत्री व कॅबिनेट मंत्र्यांच्या नियुक्तीसाठी राष्ट्रपतींकडे शिफारस करतात.
- कॅबिनेट मंत्र्यांच्या नियुक्तीसाठी व वादग्रस्त आणि गैरवर्तनाचा आरोप असलेल्या मंत्र्यांना वजा
- करण्यासाठी राष्ट्रपतींना शिफारस करण्याचा अधिकार असतो.
- पंतप्रधान हे सरकारच्या सर्व कारभाराला पूर्णपणे जबाबदार असतात.
- विविध मंत्र्यांच्या व्यवहाराचा समन्वय पंतप्रधान साधतात देशाचे नियोजन, संरक्षण आणि परराष्ट्र
- विषयक धोरणे ठरविण्यात पंतप्रधानांचा मुख्य वाटा असतो.
- पंतप्रधानांच्या अध्यक्षतेखाली कॅबिनेट मंत्र्यांच्या सभा आयोजित केल्या जातात पंतप्रधानांच्या
- अध्यक्षतेखाली महत्त्वाच्या राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय बाबींवर चर्चा करून निर्णय घेतले जातात.
- पंतप्रधान हे राष्ट्रपती आणि कॅबिनेट मंत्री यांच्यामधील दुवा असतात.
- पंतप्रधानांना लोकसभा विसर्जित करण्याचा, राष्ट्रपतींना सल्ला देण्याचा अधिकार आहे.

25) केंद्रीय मंत्रिमंडळाची रचना आणि त्यांच्या जबाबदाऱ्या.,

- आपल्या राज्यघटनेत कलम 74 (1) मध्ये असे म्हटले आहे की राष्ट्रपतींना मदत आणि
- सल्ला देण्यासाठी पंतप्रधानांच्या अध्यक्षतेखाली मंत्री परिषद असेल.
- पंतप्रधान यांच्या नेतृत्वाखालील केंद्रीय मंत्रिमंडळ ही खरी कार्यकारी अधिकारी असते आणि
- ती राष्ट्राच्या संपूर्ण प्रशासनाचे व्यवस्थापन करते.
- केंद्रीय मंत्रिमंडळ सार्वजनिक धोरणे आणि योजना तयार करते आणि त्यांची अंमलबजावणी करते.
- केंद्रीय मंत्रिमंडळाचे तीन प्रकारात वर्गीकरण केले जाते----
- 1. कॅबिनेट दर्जाचे मंत्री. 2. राज्यमंत्री 3. उपमंत्री.
- प्रत्येक मंत्री आपल्या खात्याच्या प्रगती यश आणि अपयशासाठी वैयक्तिकरित्या जबाबदार असतो आणि मंत्री परिषद त्यांच्या प्रशासन धोरणात्मक निर्णयांसाठी आणि कार्यक्रमांसाठी
- संसदेतील लोकसभेला एकत्रितपणे जबाबदार असते.
- संसदेला विश्वास मिळेपर्यंत मंत्रीपरिषद सत्तेत राहते.
- लोकसभा अविश्वास ठराव मंजूर करून मंत्री परिषदेला सत्तेवरून दूर करू शकते.

राज्य सरकार -7

I

1) C) विधानसभा
2) A) 224
3) A) 36
4) D) विधानसभाध्यक्ष.
5) C) 25 वर्ष

II

6) राज्यपाल
7) 4 महिने
8) मुख्यमंत्री आणि त्यांचे मंत्रिमंडळ
9) राज्यपाल.

III

10) विधानसभा अध्यक्ष (सभापती) यांचे अधिकार आणि कार्य

- विधानसभेचे कामकाज सभापतींच्या अध्यक्षतेखाली चालते
- -सभागृहाची शांतता, प्रतिष्ठा व शिष्टाचार राखणे, सभा आयोजित करणे किंवा पुढे ढकलणे.
- -सदस्यांच्या हक्कांचे रक्षण करणे.
- -एखाद्या मसुद्याला पाठिंबा किंवा विरोध करणे.
- -एखाद्या ठरावाला समान मते पडल्यास निर्णायक मत देणे.

11) राज्य विधिमंडळाचे अधिकार आणि कार्य

- -सामान्य विधेयक विधिमंडळाच्या कोणत्याही सभागृहात मांडले जाऊ शकते.
- -विधानसभेने मंजूर केलेली विधेयके विधान परिषदेकडे मंजुरीसाठी पाठवली जातात

- त्यानंतर विधान परिषद तीन महिन्यांच्या आत दुरुस्तीसह किंवा त्याशिवाय मान्यता देईल.आणि विधेयक विधानसभेकडे परत करेल अन्यथा विधानसभा मसूदा दुसऱ्यांदा मंजुरीसाठी विधान परिषदेकडे पाठवते या प्रकरणात विधान परिषद एक महिन्याच्या आत विधेयक विधान सभेकडे मंजुरीसह परत करेल.
- अन्यथा विधानसभा मसूदा दुसऱ्यांदा मंजुरीसाठी विधान परिषदेकडे पाठवते या प्रकरणात विधान परिषद एक महिन्याच्या आत विधेयक विधान सभेकडे मंजुरी सह परत करेल अन्यथा दोन्ही सभागृहांनी सहमती दर्शवली आहे असे समजून मसुदा घोषित करून ते राज्य पालांच्या स्वाक्षरी साठी पाठवले जाते.
- अशाप्रकारे सर्वसाधारण विधेयक चार महिन्यांसाठी स्थगित करण्याच्या अधिकारा शिवाय विधान परिषदेला कोणताही अधिकार नाही.

12) राज्यपाल बनण्यासाठी असलेली पात्रता….

- भारतीय नागरिक असावा
- किमान वय 35 वर्षे असावे
- सरकारच्या अंतर्गत लाभाचे कोणतेही पद धारण करू नये सरकारी नोकर नसावा
- संसदेचा किंवा राज्य कायदेमंडळाचा सदस्य नसावा.

13) राज्यपालांना असलेल्या सवलती…

- राज्यपालांना संसदेने निश्चित केल्यानुसार वेतन आणि भत्ते मिळतात.
- त्यांना सरकारी निवासस्थान (राजभवन) असते.
- राज्यपालांच्या निर्णयाबाबत कुणीही प्रश्न विचारू शकत नाही अथवा न्यायालयात

त्यांच्याविरुद्ध दावा करू शकत नाहीत.

14) राज्यपालांचे आर्थिक अधिकार आणि कार्ये

- -राज्यपालांच्या परवानगीशिवाय वित्त विधेयक(आर्थिक मसुदा) विधानसभेत मांडले जाऊ शकत नाही.
- -राज्य वित्त आयोग आणि नियोजन आयोग नेमण्याचा अधिकार राज्यपालांना आहे.
- -राज्य आपत्कालीन निधी दुष्काळ, पूर, भूकंप इत्यादी त्यांच्या नावाने असतो.
- -आणीबाणीच्या परिस्थितीत राज्यपालांना राज्य आपत्कालीन निधीतून, संचित निधीतून मदत पुरविण्याचा अधिकार असतो.

15) राज्यपालांचा विवेचन अधिकार

- -राज्याचे मुख्यमंत्री नियुक्त करताना राज्यपाल विवेचन अधिकाराचा वापर करतात.
- -कायदेमंडळाने मंजूर केलेले विधेयक रोखणे किंवा राष्ट्रपतींकडे पाठविणे.
- -राज्यात आणीबाणी जाहीर करण्याची शिफारस राष्ट्रपतींना करणे.

-मंत्रिमंडळ (cabinet)बरखास्त करणे.

- -विधानसभा विसर्जित करणे इत्यादी अधिकार राज्यपालांना असतात.

IV

16) राज्य विधिमंडळाचे आर्थिक अधिकार आणि कार्ये

- -विधानसभेला वित्तविषयक बाबींमध्ये विधानपरिषदेपेक्षा अधिक अधिकार आहेत.
- -राज्यघटनेनुसार वित्त विधेयक विधानसभेत मांडायला हवे.
- -विधानसभेने मंजूर केलेले वित्त विधेयक विधान परिषदेकडे मंजुरीसाठी पाठवले जाते.

- -विधान परिषदेने विधेयक मसुदा प्राप्त झाल्यापासून 14 दिवसांच्या आत संमतीने विधानसभेकडे परत करणे आवश्यक आहे.
- -असे न झाल्यास राज्यपाल हे विधेयक दोन्ही सभागृहांनी मंजूर केले असल्याचे घोषित करून स्वाक्षरीसाठी पाठवले जाते.
- -आर्थिक विधेयक 14 दिवसांसाठी स्थगित करण्याशिवाय विधिमंडळाला आर्थिक विषयक अन्य कोणतेही अधिकार नाहीतहे स्पष्ट होते.

17) राज्यपालांचे कायदेविषयक अधिकार आणि कार्ये.

- -मुख्यमंत्र्यांच्या सल्ल्यानुसार अधिवेशन भरविण्याचा पुढे ढकलण्याचा व विसर्जित करण्याचा अधिकार राज्यपालांना असतो.
- -विधानसभेत एका अँग्लो इंडियन सदस्यांची व विधान परिषद तेच्या 1/6 सदस्यांची नियुक्ती करण्याचा अधिकार आहे ते सदस्य कला, साहित्य, विज्ञान, समाज आणि सहकार चळवळ क्षेत्रातील उत्तम सेवाकर्ते असतात.
- -कायदेमंडळाकडून मंजूर झालेले विधेयक राज्यपाल मंजूर करू शकतात अथवा परत पाठवू शकतात.
- -आवश्यकता भासल्यास मसुदा राष्ट्रपतींच्या अनुमोदनासाठी सुद्धा पाठवू शकतात.

18) राज्य मंत्रिमंडळाची कार्ये

- -मंत्रिमंडळ सरकारची धोरणे ठरवण्याचे कार्यकर्ते.
- -राज्याचा अर्थसंकल्प बजेट तयार करून कायदेमंडळात सादर करते.
- -राज्यपालांना राज्य लोकसेवा आयोगाचे अध्यक्ष व त्यांचे सदस्य नियुक्त करण्यास   लोकायुक्तांची नियुक्ती करण्यास सल्ला देण्याचे काम मंत्रिमंडळ करते.
- -प्रत्येक मंत्र्याने त्याच्या खात्याचा कारभार कार्यक्षमतेने पार पाडण्याचे हमी देणे.
- -विविध खात्यांमध्ये समन्वय साधून त्यांच्या कारभारावर देखरेख ठेवणे.

V.

19) विधान परिषदेची रचना आणि कार्ये

- -राज्य कायदेमंडळाच्या वरिष्ठ सभागृहाला विधान परिषद असे म्हणतात.
- -यांच्या सदस्यांची संख्या विधानसभेच्या एकूण सदस्य संख्येच्या 1/3 इतकी असते.

40 सदस्यांपेक्षा कमी संख्या असू नये.

- -कर्नाटक विधान परिषदेच्या सदस्यांची संख्या 75 आहे.
- -हे सदस्य पाच क्षेत्रांचे प्रतिनिधित्व करतात काही सदस्यांची निवड विधानसभा सदस्य स्थानिक स्वराज्य संस्था पदवीधर मतदार संघ शिक्षक मतदार संघ यामधून निवड केली जाते.

- -कला साहित्य शिक्षण समाजसेवा विज्ञान इत्यादी क्षेत्रात उत्कृष्ट कामगिरी केलेल्या काही तज्ञ नागरिकांची नियुक्ती राज्यपाल करतात.
- -विधान परिषद सदस्यांचा कार्यकाल 6 वर्षांचा असतो. विधान परिषद हे स्थायी (कायमस्वरूपी) सभागृह आहे.

20) मुख्यमंत्र्यांचे अधिकार आणि कार्ये

- -मंत्र्यांची यादी करून राज्यपालांना सादर करणे, त्यानंतर त्यांना सरकार स्थापन करता येते.
- मंत्र्यांचे खाते वाटप करणे किंवा खाते बदल करणे.
- सरकारशी एकनिष्ठ व प्रामाणिक नसलेल्या मंत्र्यांना मंत्रिमंडळाच्या विरोधात जाणाऱ्या किंवा फौजदारी गुन्हे असलेल्या व्यक्तींना काढून टाकण्याचा अधिकार असतो.
- सरकारचा प्रमुख म्हणून राज्याची धोरणे ठरविण्यात अत्यंत महत्त्वाची भूमिका असते.
- मंत्रिमंडळाचे प्रमुख असल्याने मंत्रिमंडळाच्या सभा आयोजित करणे पुढे ढकलने हे अधिकार असतात.
- -सर्व खात्यांचा समन्वय साधून त्यांच्या कारभारावर देखरेख करण्याचा अधिकार असतो.
- विधानसभेचा कार्यकाल पूर्ण होण्यापूर्वी विधानसभा विसर्जित करण्याचा अधिकार असतो.
- -मुख्यमंत्री हा राज्यपाल आणि मंत्रिमंडळाला जोडणारा दुवा असतो.
- -अनेक पदांवरील नामनिर्देशनांच्या नियुक्तीच्या बाबतीत ते राज्यपालांचे सल्लागार म्हणून काम करतात.

प्रकरण- 8
न्यायव्यवस्था

I. पर्यायी उत्तरे

1) C)5

2) A)1 एप्रिल1974

II. एका वाक्यातील उत्तरे

3) 28 जानेवारी1950

4. तहसीलदार न्यायालय

5. राष्ट्रपती

6.1985

7. जिल्हाधिकारी

8. राज्यपाल

III. दोन-चार वाक्यातील उत्तरे

9. सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांसाठी आवश्यक पात्रता.

- भारतीय नागरिक असावा.
- किमान पाच वर्षे उच्च न्यायालयात न्यायाधीश म्हणून काम केलेले असावे किंवा किमान दहा वर्षे उच्च न्यायालयात वकील म्हणून काम केलेले असावेत.
- राष्ट्रपतींच्या मते तो एक उत्तम कायदेतज्ञ असावा.

10. दिवाणी न्यायालयाच्या अंतर्गत येणारी कनिष्ठ न्यायालये.

- खालच्या दर्जाच्या न्यायाधीशांचे न्यायालय.
- अतिरिक्त खालच्या दर्जाच्या न्यायाधीशांची न्यायालय.
- मुन्सीफस् न्यायालय.
- अतिरिक्त मुन्सीफस् न्यायालय

11. लोक अदालत खूप लोकप्रिय आहेत कारण

- सामोपचारावर भर दिला जातो.
- ती पद्धत वेगवान व स्वस्त आहे.
- इतर न्यायालयावरील कायद्याचे ओझे कमी करते.

12. दंड न्यायालयाच्या (फौजदारी न्यायालय) अंतर्गत येणारी इतर न्यायालये.

- मुख्य दंडाधिकारी न्यायालय.
- प्रथम श्रेणी दंडाधिकारी न्यायालय.
- द्वितीय श्रेणी दंडाधिकारी न्यायालय.
- तृतीय श्रेणी दंडाधिकारी न्यायालय.

13. उच्च न्यायालयाचे कार्य.

- नागरी, फौजदारी दावे, वैवाहिक संबंध व न्यायालयाचा अवमान इत्यादी बाबतचे निर्णय देणे.

- कनिष्ठ न्यायालयातून अपील होऊन आलेल्या नागरी व फौजदारी खटल्यांना न्याय देणे.
- कनिष्ठ न्यायालयातून दावे उच्च न्यायालयात वर्ग करणे खालच्या दर्जाच्या न्यायालयीन कामकाजावर देखरेख करणे, जनतेच्या मूलभूत हक्कांचे संरक्षण करणे व त्यांच्या इतर कायदेशीर अधिकाराचे रक्षण करणे.

IV.पाच-सहा वाक्यातील उत्तरे.

14. उच्च न्यायालयातील न्यायाधीशांची नियुक्ती आणि कार्यकाळ.

- सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश आणि चार वरिष्ठ न्यायाधीशांचा समावेश असलेल्या आयोगाच्या शिफारशीवर आणि केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या सल्ल्यानुसार उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीशांची नियुक्ती राष्ट्रपती द्वारे केली जाते.
- उच्च न्यायालयाच्या इतर न्यायाधीशांची नियुक्ती सर्वोच्च न्यायालयाचे सरन्यायाधीश आणि इतर दोन वरिष्ठ न्यायाधीशांचा समावेश असलेल्या आयोगाच्या शिफारशीवरून आणि केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या सल्ल्यानुसार राष्ट्रपती करतात.
- उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश आणि न्यायाधीशांच्या निवृत्तीचे वय 62 वर्ष आहे.
- संसदेच्या दोन्ही सभागृहांच्या निश्चित बहुमताच्या शिफारशीनुसार राष्ट्रपती त्याला गैरवर्तन किंवा अक्षमतेच्या कारणास्तव काढून टाकू शकतात.

15. जमीन महसूल न्यायालयात खालील न्यायालये येतात.

- तहसीलदार न्यायालय.
- जिल्हा उपविभागीय अधिकाऱ्यांचे न्यायालय.
- जिल्हा जमीन महसूल न्यायालय किंवा दंडाधिकारी न्यायालय.
- आयुक्तांचे न्यायालय.
- जमीन महसूल मंडळ.

V. आठ ते दहा वाक्यातील उत्तरे.

16. सर्वोच्च न्यायालयाचे अधिकार आणि त्यांचे कार्य.

- मूळ अधिकार: केंद्र आणि राज्यामधील आणि दोन राज्यांमधील विवादांचे निराकरण करणे.
- अपीलाचा अधिकार: कनिष्ठ न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयावर नागरिक सर्वोच्च न्यायालयात अपील करू शकतात. सर्वोच्च न्यायालय असे अपील स्वीकारून अंतिम निर्णय देऊ शकते.
- सल्लाविषयक अधिकार: ज्यावेळी राष्ट्रपती सार्वजनिक मुद्द्यावर मत विचारतात तेव्हा सर्वोच्च न्यायालय त्यांना आपला योग्य सल्ला देऊ शकते.
- न्याय पुनरावलोकन अधिकार: सर्वोच्च न्यायालयाला कायदेमंडळाने लागू केलेल्या कायद्यांचे पुनरावलोकन करण्याचा अधिकार आहे. कार्यकारणीचे आदेश, निर्णय संविधानात्मक आहेत की नाहीत किंवा वैद्य वैद्य सांगण्याच्या अधिकार.
- मूलभूत हक्कांचे संरक्षण अधिकार: घटनेच्या 32 कलमानुसार सर्वोच्च न्यायालय मूलभूत हक्कांचे संरक्षण करते.

समाजशास्त्र

कुटूंब - 9

I

1) B) कुटूंब
2) C) माता पिता आणि त्यांचे अविवाहित मुलं
3) A) पिता
4) B) मातृ प्रधान कुटूंब
5) C) कूटुंबप्रमुख
6) B) औद्योगीकरण आणि शहरीकरण.
7) D) मातृ प्रधानकुटूंब
8) B) कुटूंब
9) B) नायर
10) D) सामाजिक नियंत्रण
11) D) विभक्त कुटूंबाची वाढ
12) c)मुलं.

II

13) कुटूंब हा समाजाचा घटक आहे
14) कुटूंब ही आई, वडील, मुले आणि नातवंडे यांच्यातील नाते संबंधाची व्यवस्था आहे.
15) आजी, आजोबा, त्यांची मुले, नातवंडे,पणत्वंडे अशी दोन किंवा दोनपेक्षा जास्त पिढ्यांचे लोक
एकत्र एकाच घरात राहतात त्या कुटूंबाला अविभक्त कुटूंब असे म्हणतात.
16) मातृप्रेम, पितृ वात्सल्य, पती-पत्नी प्रेम, वैवाहिक सामंजसपणा, मुले जन्माला घालण्याची इच्छा.
17) मुलांचे पालन पोषण, शिक्षण देणे.
18) औद्योगीकरण आणि शहरीकरण.
19) कुटूंबातील सदस्य बालपणा पासून आपली सामाजिक जबाबदारी समजतात आणि त्यांना सहकार्याची जाणीव असते. कुटूंब हे समाजाच्या चालीरीती नैतिक नियम आणि वर्तनाद्वारे म्हणजेच वागणुके द्वारे नियंत्रित करते.
20) अविभक्त कुटूंब
21) मुलं कुटूंबामध्ये मातृभाषा, मूलभूत सामाजिक कल्पना, कौटुंबिक जीवन, नेतृत्व गुणांना मूर्त रूप देत.
- सामाजिक दृष्टिकोन, मागण्या आणि निष्कर्षांचा मुलावर प्रभाव पडतो व एक सामाजिक संबंध तयार होते.
22) कुटूंब
23) आई वडील व अविवाहित मुले राहात असणाऱ्या कुटुंबाला केंद्र कुटुंबाचे म्हणतात.

III

24)

- कुटुंब हा समाजाचा प्राणकोश आहे
- कुटुंबामध्ये मातृप्रेम, पितृ वात्सल्य, पती-पत्नी प्रेम, वैवाहिक सामंजसपणा हे केंद्रस्थानी असते.
- मुलांचे पालन पोषण करतात.
- मुलांना उत्तम शिक्षण देण्यास सहाय्यकारी आहे.
- सामाजिक परंपरा, नैतिक नियम, स्वभावाचे नियंत्रण करता येते.
- सामाजिक जबाबदारीची जाण होते
- आई-वडिलांची इच्छा, सांत्वन आणि संरक्षणाची जबाबदारी वाढते.

25) कुटुंबाचीलक्षणे

- कुटुंब हे सर्व व्यवस्थेचे केंद्र आहे.
- ज्यामध्ये कुटुंब सार्वत्रिक आहे.
- सर्व देशांमध्ये शेजारी, कुटुंबे, खेडे, नगरवराष्ट्र निर्माण होतात.
- कुटुंबातील सदस्य बालपणा पासून आपली सामाजिक जबाबदारी समजतात.
- त्यांना सहकार्याची जाणीव होते.
- कुटुंब हे समाजाच्या चालीरीती, नैतिक नियम आणि वर्तनाद्वारे नियंत्रित करतात.
- कुटुंब हे समाजाचे सर्वव्यापी, शाश्वत आणि वारसा परंपरागत घटक आहेत.

26)

- व्यक्तीच्या सामाजिक विकासामध्ये बाल्यावस्था आणि तारुण्यावस्था प्रमुख आहे.
- मुलं मातृभाषा प्रथम शिकत असतानाच मूल सामाजिक विचार समजून घेतात
- कुटुंबात आणि समाजाच्या सानिध्यात वाढलेली मुलं योग्य वैशिष्ट्ये विकसित करतात आणि नेतृत्व गुणांना मूर्त रूप देतात.
- लहान मुलांच्या स्नेहसंबंधाची वाढ होते.
- सर्वांमध्ये मिसळून नेतृत्वाच्या गुणांना मूर्त रूप देण्याचा प्रयत्न करतात.
- कुटुंबातील सदस्यांसोबत असल्या कारणाने भविष्य निर्माण गुणांची वाढ होते.
- सामाजिक वर्तनातील मागणी निकष आणि दृष्टिकोनामुळे प्रभाव पडून सामाजिक संबंध दृढ होतात
- तारुण्य-वस्थेत स्नेह स्वातंत्र्य संरक्षण स्वीकृती या गुणांची वाढ होते.
- या वयामध्येअंगीकृत केलेले वर्तन, स्वभाव आणि विचार प्रौढा-वस्थेत सुद्धा वाढत जातात.

27)

- विवाह संबंधाच्या आधारावर कुटुंबाचे बहुपतित्व आणि बहुपत्नीत्व यातील फरक.

- बहुपत्नीत्व कुटुंबामध्ये एक पुरुष एकापेक्षा जास्त महिलांसोबत विवाह करतो.
- बहुपतीत्व कुटुंबामध्ये एक स्त्री एकापेक्षा जास्त पुरुषांसोबत विवाह करते.

28)

- अविभक्त कुटुंब व्यवस्था ही स्वयंपूर्ण आहे….
- रक्ता-तील नातेवाईक एका छता-खाली निरंतर एकत्र राहतात.
- कुटुंबातील सर्व सदस्यांच्या जीवनातील आवश्यक गरजा व्यवस्थित भागविला जातात.
- कुटुंबातील सर्व सदस्य कामे वाटून घेतात.

-कुटुंबातश्रम वय व लिंगावर आधारित कामाची विभागणी होते.

IV

29)

अविभक्त कुटुंब पद्धतीची लक्षणे

- कुटुंबाचा आकार मोठा असतो
- कुटुंबातील सर्व सदस्य मालमत्तेचे मालक असतात.
- कुटुंबातील सर्व सदस्य एका छताखाली राहतात.
- एका स्वयंपाक घराची जेवण व्यवस्था असते.
- कुटुंबातील सदस्य एकाच धर्माचे पालन करतात.
- हे कुटुंब जवळजवळ स्वयंपूर्ण घटक आहे.
- ज्येष्ठ सदस्यांकडे कुटुंबाचे सर्व अधिकार व जबाबदाऱ्या असतात.

30).

- विभक्त कुटुंबे वाढ होण्याचे कारणे
- वैयक्तिक
- स्वयंसूख
- मालमत्तेचा अधिकार
- बदललेली सामाजिक मूल्ये
- भौगोलिक आणि सामाजिक रचना
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील विकास
- औद्योगीकरण
- शहरीकरण
- लोकशाही व समानतेची तत्वे
- धार्मिक प्रभाव कमी होणे
- लौकिक मनोभावनाचा जास्त प्रसार
- स्त्री स्वातंत्र्य.

31)आधुनिक कुटुंब व्यवस्थेची लक्षणे

- आधुनिकता
- गुंतागुंत
- छोटे कुटुंब
- सोपे सामाजिक नियंत्रण
- सदस्यांना जास्त स्वातंत्र्य
- मालमत्तेचा हक्क
- जास्त लौकिक भावना.

V

32) कुटुंबाचे वर्गीकरण
A) आकारमानाच्या आधारावर
1 विभक्त कुटुंब
2 अविभक्त कुटुंब
B) अधिकाराच्या आधारावर विभाग
1 पितृ प्रधान कुटुंब
2 मातृ प्रधान कुटुंब
C) विवाहाच्या आधारावर
1 एक पत्नीत्वकुटुंब
2 बहुपत्नीत्व कुटुंब
3 बहुपतीत्व कुटुंब

33) **पितृ प्रधान कुटुंब**

1 पिता कुटुंबाचे प्रमुख असतात
2 पित्याच्या नावाने संपत्तीचा व्यवहार चालतो
3 पितृ प्रधान कुटुंब प्राचीन भारत, चीन,रोम, इजिप्त या देशात आढळून येतो.

मातृ प्रधान कुटुंब

1माता कुटुंबाचीप्रमुख असते.
2 मातेच्या नावानेच संपत्तीचा व्यवहार चालतो.
3 केरळ मधील मलबार नायर कुटुंबात व ईशान्य भारताच्या आदिवासी समुदायात मातृ प्रधान कुटुंबे आढळतात.

34) विभक्त कुटुंब व अविभक्त कुटुंब

***विभक्त कुटुंब**.

1 आजी, आजोबा, त्यांची मुले, नातवंडे,पणत्वंडे अशी दोन किंवा दोन पेक्षा जास्त पिढ्यांचे लोक एकत्र एकाच घरात राहतात.
2 एकाच घरात राहतात.
3 एकाच स्वयंपाक घरामध्ये जेवणाचे व्यवस्था करतात.
4 कुटुंबाचे सदस्य एकाच धर्माचे पालन करतात.
5 जस्ट सदस्यांकडे कुटुंबाचे सर्व अधिकार व जबाबदाऱ्या असतात.

***विभक्त कुटुंब**

1 विभक्त कुटुंबामध्ये माता-पिता आणि त्यांची अविवाहित मुलं सदस्य असतात.
2 वैयक्तिक स्वातंत्र्याला जास्त महत्त्व असते.

3 संपत्तीचा हक्क असतो.
4 शहरीकरण आणि औद्योगीकरण हे जास्त प्रमाणात दिसून येते
5 स्त्रियांना स्वातंत्र्य असते.
6 लोकशाही आणि समानतेच्या तत्त्वांचे पालन होते.

भूगोल प्रकरण १०

आपले राज्य कर्नाटक प्राकृतिक विभाग

१. क) मुंबई, हैदराबाद, मद्रास, कूर्ग

२.ब) शिरडी घाट

३. ड) जैवविविधता क्षेत्र

४.ब) मधुगिरी

५. अ) किनारी मैदान

६. ड) मलयगिरी

७. क) न्यू मंगलोर

II]

८ १ नोव्हेंबर १९५६ रोजी ग्रेटर म्हैसूर राज्य अस्तित्वात आले.

9. भटकळ, मालपे, कारवार, कुमटा, चेल्लाकेरे, होन्नावर.

१०. मालेनाडू (शिवमोग्गा).

११. थंड हवामान आहे.

१२. येथे वनस्पती आणि प्राण्यांच्या ८०,००० हून अधिक प्रजाती आहेत.

13. उत्तरा कन्नड, उडुपी, दक्षिण कन्नड.

III]

१४. बयालुसीम प्रदेशातील काही जिल्ह्यांमध्ये उन्हाळ्यात उच्च तापमान असते, ज्यामुळे त्यांना "हॉट लँड" असे नाव मिळाले आहे.

१५. येथे मुसळधार पाऊस पडतो. नद्या तीव्र उतारावरून वेगाने वाहतात.

१६. हे लाल मातीचे पठार आहे, ज्याचे वैशिष्ट्य असमान भूभाग आणि पूर्वेकडे उतार आहे.

17. चारमडी, शिर्डी, आगुंबे, हूलीकल.

१८. कर्नाटक हे दक्षिण भारतात, द्वीपकल्पाच्या पश्चिम मध्य भागात, ११°.३१' आणि १८°.४५' उत्तर अक्षांश आणि ७४.°१२' आणि ७८.°४०' पूर्व रेखांश दरम्यान पसरलेले आहे.

19]

१. कर्नाटकचा सर्वात उत्तरेकडील बिंदू: औराद.

२. कर्नाटकची राजधानी: बेंगळुरू.

३. किनारी प्रदेश: कॅनरा किनारा.

४. कर्नाटकातील सर्वात मोठे बंदर: न्यू मंगलोर.

५. सर्वात मोठी मोनोलिथ टेकडी: मधुगिरी टेकडी.

भूगोल पाठ:11

कर्नाटकातील नैसर्गिक विविधता

प्र 1 ला

1. क) नायकनहट्टी

2. अ) कमी तापमान आणि जास्त दाब.

3. ब) लाल माती

4. ड) किनारपट्टीचा प्रदेश

5. ब) विजयपुर

6.अ) दोन्ही विधान अ आणि कारण र बरोबर आहेत.

7.क) कॉफी पिकांना फुले येण्यास मदत होते.

प्र 2 रा

8. जमिनीचे स्वरूप, जंगले, मान्सून वाऱ्याचा प्रभाव आणि भौगोलिक स्थान.

9. पश्चिम घाटांनी नैऋत्य मोसमी वारे अडवले जातात, परिणामी मुसळधार पाऊस पडतो, जसजसे पूर्वेकडे जावे तसतसे पावसाचे प्रमाण कमी होते.

10. कारण काळ्या मातीमध्ये बऱ्याच काळासाठी ओलावा टिकवून ठेवण्याची क्षमता आहे.

11. उच्च तापमान आणि मुसळधार पाऊस असलेल्या भागात भूपृष्ठाची धूप होऊन ही माती तयार होते.

12. हिवाळ्यात कमी दमटपणामुळे वनस्पतीची पाने गळतात आणि वसंत ऋतु मध्ये पुन्हा पालवी फुटते.

13. या जंगलात चहा आणि चंदन यासारखी मौल्यवान झाडे आहेत.

14. कारण या महिन्यात कमी तापमान, कमी पाऊस आणि निरभ्र आकाश व कमी आर्द्रता असते.

प्र 3 रा.

15) a) वन आच्छादित क्षेत्रामध्ये कर्नाटक भारतात सातव्या क्रमांकावर आहे.

b) उत्तर कन्नड जिल्ह्यात सर्वाधिक वनक्षेत्र आहे, तर विजयपुर जिल्ह्यात सर्वात कमी वनक्षेत्र आहे.

16)

	लाल माती	काळी माती
1.	ग्रॅनाईट आणि पट्टीताश्म खडकापासून या मातीची निर्मिती होते	बेसाल्ट खडकाच्या विघटनातून ही माती तयार होते.
2.	यामध्ये चुनखडी आणि मीठ यांचे प्रमाण जास्त असते तर नायट्रोजनचे प्रमाण कमी असते	यामध्ये मॅग्नेशियम, ॲल्युमिनियम व आयर्न ऑक्साईडचा अंश असतो
3.	यामध्ये आयर्न ऑक्साईड चा अंश असतो.	या मातीत पाणी धरून ठेवण्याची क्षमता जास्त असते.
4.	याची पाणी धरून ठेवण्याची क्षमता कमी असते	कापसाच्या पिकासाठी ही माती उपयुक्त असते.

17. a) समतल बांध बांधणे.

b) वैज्ञानिक शेतीचा अवलंब करणे.

c) वनीकरण.

d) पर्यायी पिकांचा अवलंब करणे.

e) मातीची चाचणी.

f) ठिबक सिंचन आणि तुषार सिंचनाचा वापर.

18. a) वेगवेगळ्या प्रकारच्या मातीची उपलब्धता.

b) हवामानातील विविधता.

c) जमिनीचे स्वरूप

d) समुद्र सानिध्य

e) समुद्रसपाटीपासून उंची.

f) आर्द्रता.

19)

मातीचा प्रकार	निर्मिती	वाढणारी पिके	आढळणारे जिल्हे

लाल माती	ग्रॅनाईट आणि पट्टीताश्म खडकांपासून या मातीची निर्मिती होते.	नाचना, ज्वारी, बाजरी, तंबाखू ,डाळी	तुमकुर, बेंगलोर, रामनगर, चिक्कबळ्ळापूर, कोलार, चामराज नगर, मंड्या, म्हैसूर
काळी माती	बेसाल्ट खडकाच्या विघटनातून या मातीची निर्मिती होते.	कापूस ,ज्वारी ,ऊस, कांदा	धारवाड, गदग, बेळ्ळारी,कोप्पळ, कलबुर्गी, यादगीर, बागलकोट, बेळगावी, चित्रदुर्ग
लेटेराईट माती	चुनखडी व सिलिका पावसाच्या पाण्यात विरघळून त्यापासून निर्मिती होते.	केळी,काजू ,चहा,मिरी, रबर ,नारळ	उत्तर कन्नड, दक्षिण कन्नड,उडपी,शिवमोगा, हसन, कोडगू, बेळगावी
किनारपट्टीवरील गाळाची माती	नदीच्या काळाच्या संचयनातून ही माती तयार होते.	भात, नारळ, सुपारी, केळी	दक्षिण कन्नड, उडपी, उत्तर कन्नड

पाठ - 12

कर्नाटकातील जलसंपदा

प्र 1 ला.

1. क) रायचूर

2. ब) कोलार सोन्याच्या खाणीसाठी विद्युत पुरवठा करणे

3. ड) धोनी नदी

4. क) विहिरी

5. ब) पश्चिम वाहिनी नद्या

प्र 2 रा.

6. भूजल कमी होणे आणि पाऊस कमी होणे.

7. पश्चिम वाहिनी नद्या आणि पूर्व वाहिनी नद्या.

8. सिंचन आणि जलविद्युत निर्मितीसाठी.

प्र 3 रा

9. a) कृषी, उद्योग आणि व्यापारासाठी उपयुक्त.

b) पारंपारिक उर्जा स्त्रोतांच्या कमतरतेमुळे.

10. a) प्राचीन काळात सिंचनासाठी विहिरींमध्ये पाणी साठवले जात असे.

b) सिंचनासाठी तलाव बांधले गेले.

c) विजयनगर आणि म्हैसूर राज्य कर्त्यांच्या काळात कालव्याद्वारे सिंचन लोकप्रिय झाले.

d) अलीकडे, कुपनलिकांचा वापर वाढला आहे.

11.

a) अनियमित आणि अनिश्चित पाऊस.

b) असमान पावसाचे वितरण.

c) शहरीकरण.

d) जंगलतोड.

e) कुपनलिकांची मोठ्या प्रमाणात खुदाई

12.

पश्चिम - वाहिनी नद्या -

शरावती, काळी, गंगावळी ,नेत्रावती, वराही ,अघनाशिनी इ.

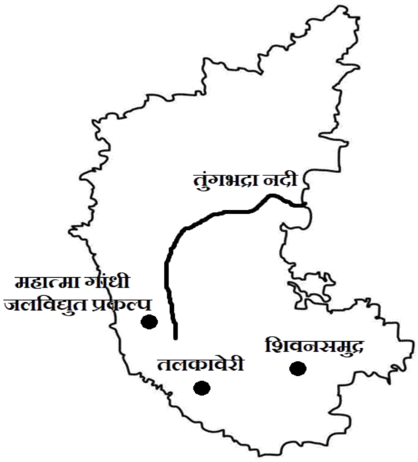
पूर्व-वाहिनी नद्या-

कृष्णा,कावेरी ,पेन्नार,पालार ,हेमवतीहरंगी इ.

प्र 4 था.

1. तुंगभद्रा नदी 2. महात्मा गांधी जलविद्युत प्रकल्प

3. तलकावेरी 4. शिवनसमुद्र

प्रकरण :13

कर्नाटकाची भू-साधन संपत्ती

I.

1.D) कलबुर्गी

2.C) व्यावसायिक शेती

3.C) नोव्हेंबर-डिसेंबर

4.8) मक्का

5.A) हे अत्यंत पौष्टिक आहे.

II.

6. रागी हे कर्नाटकात उगवले जाणारे एक प्रमुख बाजरीचे पीक आहे जे त्यांच्या उच्च पौष्टिक मूल्यासाठी ओळखले जाते.

7. कीटक आणि रोग नियंत्रण, शेतीमध्ये कीटक आणि रोगांचे नियंत्रण करण्यासाठी एकात्मिक कीटक व्यवस्थापन आणि सेंद्रिय पद्धती वापरल्या जातात.

8. वाळू मिश्रित माती, लाल माती, उच्च तापमान, भरपूर पाऊस अथवा पाणीपुरवठ्याची चांगली सोय इत्यादी.

9. चिकणमाती, सावली, जास्त झाडांची घनता, उतार इत्यादी,

10. शेतीचे महत्व

- प्राचीन प्राथमिक व्यवसाय आहे.
- ही उपजीविकेवर आधारित क्रिया हा एक आहे.
- यामुळे रोजगाराच्या संधी निर्माण होतात.
- यामुळे परकीय चलनामध्ये वाढ होते
- हे उत्पत्ताचे साधन म्हणून काम करते.
- ते अनेक उद्योगांना कच्चामाल पुरविते.
- आर्थिक प्रगती बाढण्यासाठी मदत होते.

11.

क्रमांक.	शेतीचे प्रकार	पिकांची उदाहरणे
1.	उपजीविकेची शेती	भात, नाचणी
2.	लागवडीची शेती	जयारी, गहू

3.	व्यावसायिक शेती	कॉर्पत, चहा, रबर, ऊस, कापूस, तंबाखू, कॉफी
4.	मिश्र शेती	पिकासह मेंढ्या पाल, कुक्कुटपालन, मधमाशी

12. उष्णकटिबंधीय पिकांची वैशिष्ट्ली

- है उष्णकटिबंधीय पीक आहे.
- 27 डिग्री सेल्सिअस तापमान आणि 150-200 सेंटीमीटर पाऊस आवश्यक आहे.
- यामळे परकीय चलनामध्ये वाढ होते.
- हे उत्पन्नाचे साधन म्हणून काम करते.
- ते अनेक उद्योगांना कच्चामाल पुरविते.
- आर्थिक प्रगती वाढण्यासाठी मदत होते.

अर्थशास्त्र

पाठ 14. आर्थिक रचना

I. पर्यायी उत्तरे

1.C) कृषी, उद्योग सेवा क्षेत्र.

2.B) वस्तू विनिमय पद्धत.

3.C) औद्योगिक क्रांती.

4.C) तंत्रज्ञानातील बदल.

5.D) सेवा क्षेत्र.

6.C) शेतकऱ्यांनी व्यापारी पिके घेण्यास सुरुवात केली.

7.D) घरगुती युनिट्स आणि औद्योगिक युनिट्स.

8.B) स्थिरात्मक अर्थव्यवस्था.

9.D) पर्यावरण प्रदूषण आणि मातीची धूप.

10.C) कर.

11.D) कौशल्य आणि प्रशिक्षणाचा अभाव.

12.B) ब्रिटन.

13.D) ऊस

II. एका वाक्यातील उत्तरे

14. अर्थव्यवस्थेच्या तीन क्षेत्रा मधील उत्पादन आणि रोजगाराचे स्वरूप, उत्पन्नाची पातळी, तंत्रज्ञानाचा वापर आणि जीवनशैलीतील बदल म्हणजेच आर्थिक रचना.

15. प्राथमिक विभाग, दुय्यम विभाग तृतीय विभाग.

16. शेतीवर आधारित.

17. भांडवलशाही वर्ग.

18. अर्थशास्त्रात अशी परिस्थिती सूचित करते जिथे कोणताही बदल होत नाही.

19. खाजगीकरण, उदारीकरण, जागतिकीकरण.

20. जैविक खते आणि जैविक कीटकनाशकांचा वापर ही पर्यावरण पूरक शेती आहे.

21 उदरनिर्वाह शेती म्हणजे अशी शेती जिथे शेतकरी त्यांच्या गरजेनुसार अन्न पिकवतात.

22. घरगुती युनिट्स आणि औद्योगिक युनिट्स

23. कृषी उद्योग आणि सेवा क्षेत्रे.

III. दोन-चार वाक्यातील उत्तरे.

24. शेती उद्योग आणि सेवा क्षेत्रात.

- उत्पादन.
- रोजगाराचे स्वरूप.
- उत्पन्न पातळी.
- तंत्रज्ञानाचा वापर.
- जीवनशैलीतील बदलांचा समावेश होतो.

25. औद्योगिक क्रांतीमुळे समाजात एक नवीन वर्ग उदयास आला त्याला भांडवलदार वर्ग म्हणतात.

- गावे जमिनी जहांगीर ज्यांच्याकडे होती ते आपला पैसा उद्योगांमध्ये गुंतवण्यासाठी पुढे आले त्यामुळे ते गुंतवणूकदार म्हणून ओळखले जाऊ लागले.

26. व्यापारीकरणाचे घटक

- भारतीय शेतकरी उदर निर्वाह शेतीपासून बाजारपेठेसाठी पिके घेण्याकडे वळले कापूस ऊस ताक आणि मसाल्यासारख्या व्यावसायिक पिकांना महत्त्व प्राप्त झाले.
- कापूस साखर आणि इतर व्यवसायिक विकी मोठ्या प्रमाणात घेतल्याने कृषी उद्योगाची ही भरभराट झाली.

27. आधुनिकतेचा परिणाम.

- जास्त उत्पादन देणारी बियाणे.
- यांत्रिक शेती.
- रासायनिक खते.
- कीटकनाशकांचा वापर.
- प्रजनन आणि सिंचन वापरात तंत्रज्ञानाचा अवलंब.
- बाजारपेठेची सुधारणा.

IV. पाच-सहा वाक्यातील उत्तरे

28. ब्रिटिश राजवटीत भारतीय अर्थव्यवस्था स्थिर का होती याची कारणे.

- इंग्रजांच्या दीर्घकाळ चाललेल्या आर्थिक शोषणामुळे भारत गरीब राष्ट्र बनला होता.
- कुपोषण आणि आरोग्य सुविधांचा अभाव यामुळे मृत्यूदरात वाढ.
- गरिबीमुळे भांडवलाची कमतरता.

- शेती आणि उद्योगात कालबाह्य उत्पादन प्रक्रिया चालू राहिली. यामुळे स्वतंत्र पूर्व काळात भारतीय अर्थव्यवस्था स्थिर होती.

29. भारताच्या आधुनिक कृषी व्यवस्थेतील नकारात्मक पैलू.

- अत्याधुनिक रासायनिक खते आणि कीटकनाशकांचा वापर यामुळे पर्यावरण प्रदूषित झाले.
- जमिनीची धूप वाढल्याने सुपीक जमीन नष्ट झाली.
- पाण्याच्या अतिवापरामुळे भूजल कमी झाले.
- पाण्याचे काही स्त्रोत्र कीटकनाशकानी दूषित झाले.
- कृषी उत्पादन कमी झाले.

30. प्राचीन अर्थव्यवस्था.

- शेतीची मुख्य अर्थव्यवस्था होती.
- देशाचा बहुतांश भाग शेतीवर अवलंबून होता.
- शेती हे उदरनिर्वाहाचे साधन होते.
- उदरनिर्वाहाचे शेतीत ते आवश्यक तेवढेच अन्न पिकवत होते.
- लोकांच्या इच्छा कमी होत्या आणि त्यांचे जीवन साधे होते.
- त्यावेळी श्रमविभागिनीचा फारसा उपयोग झाला नाही.
- वस्तू विनिमय पद्धत प्रचलित होती.

V. आठ वाक्यातील उत्तरे.

31. स्थिर अर्थव्यवस्था.

- 'स्टॅटिक' हा शब्द ग्रीक शब्द 'स्टॅटिक' पासून आला आहे.
- 'स्टॅटिक' याचा अर्थ स्थिर उभे राहणे.
- याचा अर्थ अर्थव्यवस्थेत कोणतेही बदल होत नाहीत अशी परिस्थिती सूचित करते.
- स्थिर अर्थव्यवस्था ही कालबाह्य अर्थव्यवस्था आहे जिथे कोणतेही बदल नाहीत.
- अर्थव्यवस्थेची मूलभूत घटक कोणत्याही बदला

शिवाय स्थिर राहतात.

- आर्थिक विकास खुंटतो.

गतिमान अर्थव्यवस्था.

- 'डायनॅमिक'हा शब्द ग्रीक शब्द 'डायनामिकोस' पासून आला आहे.
- ज्याचा अर्थ शक्तिशाली बदल किंवा सतत बदल असा होतो.
- अर्थव्यवस्थेत होणाऱ्या बदलाच्या प्रक्रियेचे विश्लेषण करते.
- काळानुसार आर्थिक व्यवस्थेत होणाऱ्या बदलाच्या प्रक्रियेचे विश्लेषण करते.
- अर्थव्यवस्थेची मूलतत्त्वे सतत बदलत असतात.
- आर्थिक वाढ वर्षानुवर्षी सतत बदलत असते.

32. स्वातंत्र्यानंतर खालील कारणामुळे भारतीय अर्थव्यवस्था गतिमान अर्थव्यवस्था बनली.

- आरोग्य सुविधांच्या विस्तारामुळे मृत्युदर कमी झाला आहे आणि आयुर्मान वाढले आहे.
- पंचवार्षिक योजनेद्वारे भांडवली गुंतवणूक वाढविणे.
- नवनवीन तंत्रज्ञानाच्या वापराने कृषी आणि औद्योगिक क्षेत्रात उत्पादन पद्धती झपाट्याने बदलत आहेत.
- उत्पादन वाढत आहे.
- लोकांचे राहणीमान सुधारत आहे.
- 1991 पासून लागू झालेल्या नवीन आर्थिक धोरणांनी बदल उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेला गती दिली.
- भांडवलाचा पुरवठा आणि उत्पादनाचा वेग वाढला.

33. अर्थव्यवस्थेतील उत्पन्नाचे स्त्रोत दर्शविणारी आकृती.

- साध्या अर्थव्यवस्थेत घरगुती युनिट्स आणि व्यवसाय युनिट्स एकमेकांवर अवलंबून असतात.
- घरगुती युनिट्स व्यवसाय युनिटला जमीन कामगार, भांडवल आणि संस्था पुरवतात. त्यांचा वापर करून व्यवसाय युनिट वस्तू आणि सेवा तयार करते आणि त्या घरगुती युनिट्सना पुरवते .त्या बदल्यात घरगुती युनिट पैसे देते.
- सरकार घरगुती युनिट आणि व्यवसाय युनिट मध्ये सुसंवाद साधते त्यांच्याकडून कर वसूल करते मूलभूत सुविधा पुरवते आणि संरक्षण प्रदान करते.

प्रकरण-१५.

भारतीय अर्थव्यवस्थेचे क्षेत्र

उत्तरे

1)ब) शेती

२) क) इमारत बांधकाम

३)ब) शेती-आधारित उद्योगांसाठी

४)) क) बँकिंग

५)ब) उत्पादन क्षेत्र

६) ड) वाहतूक जोडणी

७)ब) कागद बनवणे

८)ड) बंदूक

९) क) BHEL

१०) ब) १९५६

११) क) बहुराष्ट्रीय कंपन्या

१२) क) SONY

१३) अ) खाजगीकरणासाठी

१४) ड) सेवा क्षेत्र

१५) ब) गुंतवणूकदार आणि बचत करणारे

१६) क) ६६.९

१७) क) २००१

१८) क) ७५.३६%

१९) ब) कॉपी

२०) क) ५२%

२१) क) मीटर

२२) क) एचएएल

२३) क) दक्षिण कन्नड आणि उडुपी

२४) डी) हुबळी

२५) क) सेवा क्षेत्

2. खलील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा

२६) ३ झोनमध्ये वर्गीकृत

२७) शेती

२८) विविध उद्योग, इमारत बांधकाम, वीज निर्मिती

२९) साखर उद्योग, कापूस वस्त्रोद्योग, ताग उद्योग

३०) बहुराष्ट्रीय उद्योग म्हणजे असे उद्योग ज्यांचे मुख्यालय मूळ देशात असते आणि ते दोन किंवा अधिक देशांमध्ये आर्थिक घडामोडी चालवतात.

३१) 1991

३२) न्यू मंगलोर

३३) 1913

3. या प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

३४) भारतीय अर्थव्यवस्थेचे तीन क्षेत्र आहेत.

प्राथमिक क्षेत्र ,दुय्यम क्षेत्र,तृतीयक क्षेत्र

३५) तृतीयक क्षेत्रातील नोकऱ्या

- शिक्षण
- वाहतूक कनेक्टिव्हिटी
- पर्यटन
- विमा
- सार्वजनिक प्रशासन

३६) खाजगी क्षेत्र हे सर्व प्रकारच्या व्यक्ती आणि खाजगी कंपन्यांशी संबंधित आहे.

उदाहरण- टाटा, बिर्ला, जिंदाल, महिंद्रा, रिलायन्स

३७) बहुराष्ट्रीय कंपन्या आहेत

सोनी, सॅमसंग, हिंदुस्तान लिव्हर, इन्फोसिस, टाटा कन्सल्टन्सी

३८) विमा हा आर्थिक नुकसानापासून संरक्षण करण्याचा एक मार्ग आहे.

- अनुसूचित जाती
- PKC-120
- ज्ञानी माणसाचा मार्ग
- सामान्य विमा आणि जीवन विमा

३९) संवाद म्हणजे एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तीकडे आणि दुसऱ्या व्यक्तीकडून भावना आणि माहिती हस्तांतरित करण्याची प्रक्रिया.ही एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी देवाणघेवाणीची एक प्रणाली आहे.उदाहरणांमध्ये टपाल सेवा, दूरसंचार, वर्तमानपत्रे, इंटरनेट आणि ई-मेल यांचा समावेश आहे.

४०) कर्नाटकातील खाजगी क्षेत्रातील उद्यो

- ❖ इन्फोसिस
- ❖ विप्रो
- ❖ म्हैसूरमधील टीव्हीएस मोटरसायकल उत्पादन प्रकल्प.
- ❖ धारवाडमधील टाटा मोटर्स
- ❖ किर्लोस्कर
- ❖ लार्सन आणि टर्बो

४१) कृषी विकासासाठी सरकारने उचललेली पावले

- ❖ सुधारित बियाणांचा पुरवठा
- ❖ अनुदानित दरात रासायनिक खते उपलब्ध करून देणे.
- ❖ यांत्रिक शेतीला प्रोत्साहन देणे.
- ❖ कमी व्याजदरात कर्जाची सुविधा.
- ❖ छोटे आणि मोठे सिंचन प्रकल्प.
- ❖ व्यावसायिक पिकांना प्रोत्साहन.

<u>4.या प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.</u>

४२) प्राथमिक क्षेत्रातील नोकऱ्या आहेत

- ❖ पशुपालन
- ❖ जंगले
- ❖ मासेमारी
- ❖ खाणकाम
- ❖ रेशीम
- ❖ मासेमारी
- ❖ मधमाशी पालन इ.

४३) भारताच्या कृषी क्षेत्रासमोरील समस्या

❖ बहुतेक शेतकरी लहान आणि खूप लहान शेतकरी आहेत.

❖ लागवडीखालील जमिनीचा मोठा भाग पावसावर अवलंबून आहे.

❖ कृषी क्षेत्रातील उत्पादकता खूपच कमी आहे.

❖ बहुतेक शेतकरी आधुनिक कृषी उपकरणे आणि नवीन उत्पादन तंत्रे स्वीकारत आहेत.

❖ मागासलेले आहेत

❖ मध्यस्थांच्या अक्षमतेमुळे शेतकऱ्यांना त्यांच्या उत्पादनांना योग्य किंमत मिळत नाही.

४४) दुय्यम क्षेत्राला उत्पादन क्षेत्र म्हणतात जिथे कच्च्या मालाचे रूपांतर तयार उत्पादनांमध्ये केले जाते.

अ) कच्च्या मालावर आधारित उद्योग

*कृषी आधारित उद्योग

*वन आधारित उद्योग

*खनिज-आधारित उद्योग.

ब) मालकीच्या आधारावर उद्योग

सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम

खाजगी क्षेत्रातील उद्योग (बहुराष्ट्रीय कंपन्या, मोठ्या प्रमाणात, मध्यम प्रमाणात आणि लघु प्रमाणात)

स्केल इंडस्ट्रीज)

४५) शिक्षणाला चालना देण्यासाठी सरकारने उचललेली पावले

❖ राष्ट्रीय साक्षरता अभियान-१९८८

❖ अखिल भारतीय शिक्षण मोहीम -२००१

❖ गरम मध्यान्ह भोजन योजना १९९५

❖ राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षण अभियान-२००९ इ.

४६) कर्नाटकातील प्रमुख सिंचन प्रकल्प

❖ घटप्रभा योजना

❖ मलप्रभा योजना

❖ तुंगभद्रा प्रकल्प

❖ नारायणपूर

❖ अलमट्टी धरण

- ❖ हेमावती
- ❖ हरंगी
- ❖ कृष्णराजसागर

४७) कर्नाटकातील प्रमुख पिके आहेत

- ❖ अन्न पिके - तांदूळ, ज्वारी, बाजरी, गहू, मका, बार्ली
- ❖ व्यावसायिक पिके - कापूस, ऊस, तंबाखू, बटाटे, तेलबिया, कॉफी, चहा
- ❖ बागायती पिके - वेलची, मिरपूड, आंबा, नारळ, सुपारी, केळी, मसाले

४८) कर्नाटकातील जलवाहतूक

- ❖ कर्नाटकला ३२० किलोमीटरचा किनारा लाभला आहे.
- ❖ जलवाहतुकीसाठी ते खूप उपयुक्त आहे.
- ❖ न्यू मंगलोर हे कर्नाटकातील एक प्रमुख आंतरराष्ट्रीय बंदर आहे आणि ते केंद्र सरकारच्या मालकीचे आहे.
- ❖ कर्नाटकमध्ये राज्य सरकारच्या मालकीची १३ लघु बंदरे आहेत.
- ❖ कारवार, बेलीकरी, मालपे, भटकळ आणि होन्नावर ही इतर महत्त्वाची बंदरे आहेत.

5.या प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यांमध्ये लिहा.

४९) कृषी क्षेत्राचे महत्व

- ❖ बहुतेक लोक अजूनही त्यांच्या उपजीविकेसाठी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे शेतीवर अवलंबून आहेत.
- ❖ कृषी-आधारित उद्योगांसाठी कच्चा माल पुरवतो
- ❖ लोकांना अन्न आणि जनावरांना चारा पुरवतो
- ❖ सरकारला महसूल मिळवून देत
- ❖ परकीय चलन मिळवते
- ❖ शेतकऱ्यांच्या बचतीद्वारे भांडवल संचय करण्यास मदत होते.

५०) उद्योगांचे महत्व

- ❖ राष्ट्रीय, अधिक उत्पन्न
- ❖ लोकांना रोजगार देते
- ❖ औद्योगिक विकासामुळे लोकांचे राहणीमान उंचावते.

- ❖ शेतीच्या आधुनिकीकरणात योगदान देते
- ❖ शेतजमिनीवरील दबाव कमी होतो
- ❖ अधिक परकीय चलन मिळविण्यास मदत होते
- ❖ औद्योगिक क्षेत्रे वाणिज्य, शिक्षण, वाहतूक, बँकिंग इत्यादी केंद्रे म्हणून देखील विकसित होतात.

५१) कर्नाटकातील सार्वजनिक उपक्रम

- ❖ हिंदुस्तान एरोनॉटिक्स लिमिटेड (HAL)
- ❖ राष्ट्रीय हवाई अवकाश प्रयोगशाळा (एनएएल)
- ❖ भारत हेवी इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड (भेल)
- ❖ इंडियन टेलिफोन इंडस्ट्रीज (ITI)
- ❖ भारत अर्थ मूव्हर्स लिमिटेड (BEML)
- ❖ भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड (BEL
- ❖ हिंदुस्तान मिशन टूल्स (एचएमटी)

५२) कर्नाटकने बँकिंग क्षेत्रात मोठी प्रगती केली आहे.

- ❖ सर एम विश्वेश्वरय्या यांनी १९१३ मध्ये स्टेट बँक ऑफ म्हैसूरची स्थापना केली.
- ❖ दक्षिण कन्नड आणि उडुपी जिल्हे बँकिंग उद्योगाचे जनक मानले जातात
- ❖ कॅनरा बँक ही राज्यातील प्रादेशिक ग्रामीण बँकेला (RRB) प्रायोजित करणारी पहिली बँक आहे.

व्यवहार अध्ययन

प्रकरण-१६.

उद्योगधंद्यांचे व्यवस्थापन

उत्तरे

1)

१) क) श्रमविभाजन

२) डी) योजना

३) ब) नेतृत्व

४) ब) जे.एल्स.हेन्स

2)

५)

१. श्रमविभाजन,

२. अधिकार आणि जबाबदारी

३. शिस्त

४. एकसमान क्रम,

५ दिशा,

६ पगार केंद्रीकृत व्यवस्थापन

७ पदानुक्रम,

८ कार्यपद्धतीची समानता,

९ अधिकाराची स्थिरता,

१० नेतृत्व,

११ एकतेमध्ये ताकद.

६)

१. समस्या विश्लेषण,

२. नियोजन,

३. धैर्य, संयम

४. दूरदृष्टी,

५. सुज्ञ निर्णय

७)

१. नियोजन,

२. संघटना,

३. कर्मचारी,

४. दिशानिर्देश,

५. समन्वय,

६. नियंत्रण.

८)

* वैयक्तिक निर्णय एका व्यक्तीने घेतला आहे. हे सहसा एकल मालकीच्या फर्ममध्ये येते.

*गट निर्णय घेण्याची प्रक्रिया अनेक व्यक्ती एकत्रितपणे करतात. हे सहसा भागीदारी फर्ममध्ये घडते.

९)

* समस्येचे विश्लेषण करणे.

* अंमलबजावणीसाठी योजना तयार करणे.

*"धैर्य आणि संयम हे गुण आहेत"

*पूर्वविचार

*'विवेकी निर्णय

भाग २
इतिहास, प्रकरण - १७,

अहोम राजवंश, मुघल आणि मराठे

अध्ययन निष्पत्ती.: विद्यार्थी अहोम राजवंश आणि त्यांच्या कामगिरीबद्दल शिकतात. साहित्य, कला आणि शिल्पकला क्षेत्रात मुघलांच्या योगदानाची विद्यार्थ्यांना माहिती होते. विद्यार्थी मराठा राज्याचा उदय आणि शिवाजी महाराजांची कारकीर्द समजून घेतात.

I. खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. अहोम राजवंशाचे संस्थापक (सुलभ)

अ) जयध्वज सिंह ब) उदयादित्य सिंह. क) चक्रध्वज सिंह ड) सुकपा

२. मुघल सम्राट ज्याने दीन-ए-इलाही नावाचा एक नवीन धर्म स्थापन केला (सोपे).

अ) अकबर ब) बाबर क) शहाजहान ड) जहांगीर

३. दिल्लीतील ऐतिहासिक लाल किल्ला बांधणारा मुघल सम्राट (सोपे)

अ) अकबर ब) बाबर क) शहाजहान ड) जहांगीर

४. शिवाजी आणि जयसिंग (किरकोळ) यांच्यातील करार

अ) रायगडा ब) पुरंदरगड क) पुणे ड) सिंहगड

५. अहोम साम्राज्याचे वैभव वाढवणारा सेनापती (मध्यम)

अ) विजय ध्वज ब) लचित बोर्फुकन क) चक्रध्वज सिंह ड) गदाधर सिंह

६. पानिपतचे पहिले युद्ध या वर्षी झाले (सामान्य)

अ) १५२० ब)१५२१ क) १५२६ ड) १५३०

७. हळदीघाटच्या युद्धात अकबर पराभूत केलेला राजा (सामान्य)

अ) राणा प्रताप ब) रणजित सिंग क) जयसिंग ड) राजा सिंह

८. फतेहपूर सिक्री येथे पंचमहाल कोणी बांधला?(सुलभ)

अ) बाबर ब) शहाजहान क) औरंगजेब ड) अकबर

II. खालील प्रत्येक प्रश्नाची उत्तरे एका वाक्यात लिहा:

९. कोणत्या राजाने दाम आणि रुपया नावाची नाणी चलनात आणली? (सामान्य)

१०. कोणत्या युद्धात बाबरने इब्राहिम लोदीचा पराभव केला आणि भारतात मुघल राज्य स्थापन केले? (सोपे)

११. अहोम राजवंशातील महत्त्वाच्या राजांची नावे सांगा? (सोपे)

१२. शिवाजी महाराजांचा राज्याभिषेक सोहळा कोणत्या वर्षी झाला? (सोपे)

१३. घोड्यावर शिक्का मारण्यासाठीअकबरने कोणता वेगळा विभाग सुरू केला होता? (सामान्य)

१४. अकबर काळातील प्रसिद्ध जमीन महसूल मंत्री कोण होते? (सोपे)

१५. मराठा काळात गोळा केलेल्या प्रसिद्ध जमीन महसूलाची नावे सांगा. (सामान्य)

१६. अहोम राजवंशाची राजधानी कोणती होती? (सोपे)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

१७. "शहाजहानच्या काळाला 'मुघल कला आणि शिल्पकलेचा सुवर्णकाळ' म्हटले जाते. का? (कठीण)

१८. चित्रकलेत मुघलांची कामगिरी काय होती? (मध्यम)

१९. शिवाजी महाराजांच्या महसूल व्यवस्थेचे स्पष्टीकरण द्या. (मध्यम)

२०. साहित्यात मुघलांचे योगदान सांगा. (मध्यम)

२१. मुघल राजांची नावे क्रमाने सांगा. (सामान्य)

२२. मराठा साम्राज्यातील सरदारांचीनावे सांगा. (सोपे)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.

२३. शेरशहाची राज्यव्यवस्था आणि सध्याची राज्यव्यवस्था याची तुलना करून तुमचा अभिप्राय लिहा. (कठीण)

२४. पहिल्या बाजीरावांच्या कामगिरीचे वर्णन करा. (मध्यम)

२५. मुघल शिल्पकलेतील महत्त्वाची बांधकामे कोणती? (सोपे)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यांमध्ये लिहा:

२६. मराठा साम्राज्याच्या स्थापनेने भारतीय इतिहासात एक नवीन अध्याय सुरू झाला. या विधानाचे समर्थन करा.

(कठीण)

२७. अकबराच्या राज्यव्यवस्थेचे स्पष्टीकरण द्या.(सामान्य)

२८. पहिले माधवराव यांचे कार्य स्पष्ट करा (मध्यम)

इतिहास, प्रकरण - १८

भक्ती पंथ

अध्ययन निष्पत्ती: विद्यार्थी भारत आणि कर्नाटकातील भक्ती मार्गाच्या चळवळीबद्दल जाणून घेतात . महत्त्वाच्या भक्ती कवींच्या कर्तुत्वाचा परिचय करून घेतात आणि भक्ती पंथाचे परिणाम समजून घेतात

I. खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. चैतन्यांच्या तत्त्वज्ञानाचा संग्रह (सोपे)

अ) चैतन्य अमृत ब) चैतन्य दर्शन. क) चैतन्य चरितामृत ड) चैतन्यचा परिचय

२. कबीरांच्या हिंदीमध्ये रचलेल्या साहित्याला खालीलप्रमाणे म्हणतात. (सोपे)

अ) दोहे ब) गीता क) भजने ड) वचन

३. ऐक्य धर्म किंवा वैष्णव चळवळ सुरू करणारा संत. (सामान्य)

अ) रामानंद ब) तुकाराम क) शंकरदेव ड) चैतन्य

४. मीराबाईनी रचलेले हे भजन लोकप्रिय झाले (सोपे)

अ) दोहे ब) गीता क) भजने ड) वचन

५. कर्नाटक संगीताचे पितामह (सोपे)

अ) कनकदास ब) पुरंदरदास क) कबीर दास ड) रामानंद

६. "लंगर नावाची जेवणाची शाळा कोणी सुरू केली? (सोपे)

अ) शंकरदेव ब) चैतन्य क) गुरु नानक ड) रामानंद

|| खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा:

७. सूफी तत्वज्ञानाचे समर्थन करणारे काव्यलेखन कोणते आहे? (मध्यम)

8. मोहन तरंगिणी कोणी लिहिली? (सोपे)

९. "कबीर-पंथी" म्हणजे कोण? (सामान्य)

१०. सरनिय नावाची व्यवस्था कोणी सुरू केली? (सामान्य)

११. " कठीण प्रसंगी धैर्य सोडू नये मानवी जन्म फार मोठा आहे “हे जीवन तत्व कोणी सांगितले (सोपे)

१२. "रिवायत साहित्याचे संस्थापक" कोण? (सामान्य)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

१३. भक्ती पंथाची मूलभूत तत्वे किंवा शिकवण स्पष्ट करा (सर्वसाधारण)

१४. रामानंदाची शिकवण काय आहे ? (सामान्य)

१५. शीख कोण आहेत? त्यांचा पवित्र ग्रंथ कोणता आहे? (सोपे)

१६. भक्ती चळवळीचे परिणाम काय झाले? (कठीण)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.

१७. सूफी संत कोण आहेत? त्यांची शिकवण काय आहे? (सामान्य)

१८ चैतन्याची शिकवण सांगा. (मध्यम)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यांमध्ये लिहा:

१९. कबीराची शिकवण काय आहे? (सामान्य)

२०. आसामच्या सांस्कृतिक आणि धार्मिक इतिहासात श्रीमंत शंकरदेवांची भूमिका महत्त्वाची आहे.

प्रकरण - 19

युरोप: मध्य युग आणि आधुनिक युग

अध्ययन निष्पत्ती

* मध्ययुगीन सरंजामशाही व्यवस्था जाणून घेतील
* पुनरुज्जीवनाची कारणे व परिणामांचे विश्लेषण करतील
* भौगोलिक संशोधन आणि परिणामांचे शोध घेतील
* धार्मिक सुधारणांची कारणे व परिणामांचे विश्लेषण करतील.
* औद्योगिक क्रांती आणि परिणामांचे विश्लेषण करतील

प्रश्न1ला खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिलेले आहेत त्यातील योग्य उत्तर निवडून लिहा.(सोपा)

1. पुनरुज्जुनाचे जनक--------(सोपा)

अ) पेट्राक ब) बोकाचियो

क) लायोला ड) बिस्मार्क

2. मार्टिन ल्युथरच्या अनुयायांना------- म्हणतात.

अ) प्रोटेस्टंट. ब) कॅथॉलिक

क) मुस्लिम. ड)ख्रिश्चन

3. प्रतिसुधारणा चळवळीचा नेता हा आहे.(सोपा)

अ) इग्नेशियस लायोला ब)बिस्मार्क

क) लेनिन. ड) ॲलिविटन

4. 'स्पिनिंग जेनी' यंत्राचा शोध याने लावला.(सोपा)

अ)जेम्स हार्ग्रिव्हज. ब)जॉन के

क)न्यूटन ड)गॅलिलिओ

5. मध्ययुगीन युरोपमध्ये भाडेकरू म्हणून जमीन मिळालेल्या कुमकुवत व्यक्तीला असे म्हटले जात असे.(साधारण)

अ)लहान शेतकरी ब)धनी

क)प्रभू ड)भाडेकरू

6. कॉन्स्टेंटीनोपल शहर तुर्कांनी या वर्षी काबीज केले.(सोपा)

अ)1453 ब)1454

क)1463 ड)1498

प्रश्न 2 रा खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

7. धार्मिक सुधारणेचा सकाळचा तारा असे कोणाला म्हणतात.(सोपा)

8. कोणत्या देशाला पुन्नरूजीवनाची मातृभूमी म्हटले जात असे?(सामान्य)

9. आफ्रिकन खंडाच्या दक्षिणेकडील टोकाला 'केप ऑफ गुड होप' असे नाव कोणी दिले?(सोपा)

10. भारताकडे येणारा नवीन जलमार्ग कोणी व केव्हा शोधला?(सोपा)

11. ग्रहांचा सूर्य केंद्र सिद्धांत कोणी मांडला?(सोपा)

12. अवकाशातील सर्व ग्रहांच्या हालचाली गुरुत्वाकर्षणामुळे नियंत्रित केल्या जातात असे कोणी म्हटले?(सामान्य)

13. औद्योगिक क्रांती म्हणजे काय?(साधारण)

14. पुनरुज्जीवन काळातील साहित्याचे योगदान स्पष्ट करा?(मध्यम)

15. भौगोलिक संशोधनाचे परिणाम स्पष्ट करा?(कठीण)

16. धार्मिक सुधारणा चळवळीत मार्टिन ल्युथरची भूमिका स्पष्ट करा?(मध्यम)

17. युरोपमध्ये आधुनिक युगाच्या सुरूवातीची कारणे कोणती होती?(कठीण)

प्रश्न 4 था खालील प्रश्नांची उत्तरे पाच - सहा वाक्यात लिहा.

18 औद्योगिक क्रांतीची कारणे कोणती?(कठीण)

19 पुनरुज्जीवनाची कारणे स्पष्ट करा?(कठीण)

20 धार्मिक सुधारणांची कारणे स्पष्ट करा?(मध्यम)

21 औद्योगिक क्रांतीचे परिणाम लिहा?(मध्यम)

22 पुनरुज्जीवन वैशिष्ट्ये कोणती?(कठीण)

प्रकरण 20

क्रांती आणि राष्ट्र-राज्यांचा उदय

अध्ययन निष्पत्ती राष्ट्रीय राजवटीचा उदय आणि विकास समजून घेतात अमेरिकेच्या स्वातंत्र्य युद्धाची कारणे व परिणाम जाणून घेतात फ्रान्सच्या राजक्रांतीची कारणे समजून घेतात इटली व जर्मनीचे एकत्रीकरण समजून घेतात.

१. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. १७७४ मध्ये, १३ वसाहतींचे प्रतिनिधी या ठिकाणी भेटले: (ई)

अ) न्यूयॉर्क ब) वॉशिंग्टन क) शिकागो ड) फिलाडेल्फिया

२. 'यंग इटली' पक्षाची स्थापना खालील व्यक्तीने केली: (ई)

अ) जोसेफ मॅझिनी

ब) गॅरिबाल्डी

क) कॅव्होर मोजा

ड) बिस्मार्क

३. 'स्पिरिट ऑफ लॉज' चे लेखक होते: (अ)

अ) मॉंटेस्क्यु

ब) रुसो

क) व्होल्टेअर

ड) कार्लाईल

४. 'रक्त आणि लोह' या तत्वज्ञानाचे समर्थन खालील व्यक्तीने केले: (अ)

अ) जोसेफ मॅझिनी ब) गॅरिबाल्डी

क) कॅव्होर मोजा ड) बिस्मार्क

५. आधुनिक युरोपमध्ये राष्ट्र-राज्यांच्या उदयाचे कारण होते (D)

अ) व्यापार वाढ

ब) सरंजामशाहीचा ऱ्हास

क) राजेशाहीचा उदय

ड) धार्मिक संकट

६. सप्तवार्षिक युद्ध या देशांमध्ये झाले

अ) फ्रान्स आणि रशिया

ब) फ्रान्स आणि इंग्लंड

क) फ्रान्स आणि अमेरिका

ड) अमेरिका आणि इंग्लंड

७. अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्धात, वसाहतींचे नेतृत्व खालील व्यक्तीने घेतले होते: (ई)

अ) जेम्स ॲडम बी

ब) बेंजामिन फ्रँकलिन

क) जॉर्ज वॉशिंग्टन

ड) थॉमस जेफरसन

८. या करारानुसार, ब्रिटनने अमेरिकेच्या १३ वसाहतींचे स्वातंत्र्य मान्य केले: (अ)

अ) पॅरिस करार ब) रोम करार क) बर्लिन करार

ड) व्हिएन्ना करार

९. फ्रेंच राज्यक्रांतीदरम्यान संविधानात्मक राज्यसत्तेचा पुरस्कार करणारे तत्वज्ञानी होते: (अ)

अ) रुसो

ब) व्होल्टेअर

क) मॉंटेस्क्यु

ड) थॉमस पेन

१०. इटलीच्या एकीकरणाचे शिल्पकार होते: (अ)

अ) बिस्मार्क, गॅरिबाल्डी, मॅझिनी

ब) कॅव्होर, गॅरिबाल्डी, मॅझिनी

क) कॅव्होर, बिस्मार्क, व्हिक्टर इमॅन्युएल

ड) मॅझिनी, नेपोलियन, व्हिक्टर इमॅन्युएल.

II. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या.

११) अमेरिकन लोक कोणता दिवस स्वातंत्र्य दिन म्हणून साजरा करतात? (ई)

१२) 'यंग इटली' ची स्थापना कोणी केली? (ई)

१३) फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या वेळी फ्रान्सचा राजा कोण होता? (ई)

१४) बॅस्टिलचे पतन कोणत्या वर्षी झाले? (ई)

१५) फ्रेंच क्रांतीला प्रेरणा देणाऱ्या प्रमुख तत्वज्ञानींची नावे सांगा. (अ)

१६) फ्रेंच राज्यक्रांतीने लोकांना दिलेली प्रमुख आश्वासने कोणती होती? (ड)

१७) "मनुष्य स्वतंत्र जन्माला येतो, पण तो सर्वत्र साखळ्यांनी जखडलेला असतो". हे कोणी म्हटले आहे? (अ)

१८) रेड शर्ट्स स्थापना कोणी केली आणि इटलीच्या एकीकरणासाठी काम कोणी केले? (अ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

१९) फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या परिणामांचे विश्लेषण करा. (ड)

२०) इटलीच्या एकीकरणात जोसेफ मॅझिनीची भूमिका स्पष्ट करा? (ड)

२१) फ्रेंच राज्यक्रांतीत फ्रेंच तत्वज्ञानींचा प्रभाव कसा होता? (ड)

२२) फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या राजकीय कारणांचे विश्लेषण करा. (ड)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.

२३) अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्धाची कारणे सांगा. (अ)

२४) फ्रेंच क्रांतीला आर्थिक घटक कसे कारणीभूत ठरले? (ड)

२५) इटलीच्या एकीकरणाचे शिल्पकार कोण होते? त्यांच्यावर एक छोटीशी टीप लिहा. (अ)

V. आठ वाक्यांमध्ये खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२६) इटलीच्या एकीकरणात जोसेफ काउंट कॅव्होरची भूमिका स्पष्ट करा? (अ)

अध्याय 21:

निवडणूक प्रक्रीया

अध्ययन निष्पत्ती: विद्यार्थी भारतातील निवडणूक आयोगाची रचना, निवडणूक प्रक्रिया आणि राजकीय पक्ष समजून घेतात त्याचबरोबर लोकशाहीचे महत्त्व जाणून घेतात

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानांना चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि संपूर्ण उत्तर लिहा.

1. भारतीय निवडणूक आयोगाच्या स्थापनेचे वर्णन करणारे कलम आहे: (अ)

अ) 320 ब) 324 क) 326 ड) 330

2. मतदानाचे वय 21 ते 18 वर्षांपर्यंत कमी करणारी घटनात्मक दुरुस्ती: (अ)

अ) 59 वी ब) 60 वी क) 61 वी ड) 62 वी

3. निवडणूक आयोगाबद्दल चुकीचे असलेली विधाने आहेत

अ) 1993 पासून निवडणूक आयोगात एक मुख्य निवडणूक आयुक्त आणि दोन इतर निवडणूक आयुक्त असतात.

.ब) मुख्य निवडणूक आयुक्तांकडे अधिक अधिकार आहेत.

क) मुख्य निवडणूक आयुक्त आणि इतर आयुक्तांचे समान अधिकार आहेत.

ड) आयुक्तांनी बहुमताच्या आधारे निर्णय घेणे आवश्यक आहे.

४. मतदान संपण्यापूर्वी इतक्या तासांत निवडणूक प्रचार संपतो: (ई)

अ) 24 ब) 36 क) 48 ड) 52

II. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या

5) निवडणूक प्रक्रियेमध्ये "आचारसंहितेचा कालावधी" काय आहे? (अ)

6) पंचायत राज संस्था आणि शहरी स्थानिक संस्थांसाठी निवडणुका कोण घेतात? (इ)

7) बोगस मतदान रोखण्यासाठी निवडणूक आयोगाने कोणते उपाय केले आहेत? (इ)

8) निवडणूक प्रक्रिया कधी सुरू होते? (अ)

9) 'निवडणूक जाहीरनामा' म्हणजे काय? (अ)

10) कोणत्या निवडणुकीत इलेक्ट्रॉनिक मतदान यंत्रांऐवजी मतपत्रिका वापरल्या जातात? (अ)

11) दृष्टिहीन मतदारांना मदत करण्यासाठी इलेक्ट्रॉनिक मतदान यंत्रावर छापलेली चिन्हे कोणत्या लिपीत असतात? (अ)

12) 'युती सरकार' म्हणजे काय? (इ)

13) सरकारच्या स्थापने दरम्यान ‘बाह्य समर्थन’ म्हणजे काय? (अ)

14) कोणती संस्था राजकीय पक्षांना मान्यता देते? (इ)

15) वर्तमानपत्रांची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी आणि प्रेसच्या स्वातंत्र्याचे संरक्षण करण्यासाठी कोणती समिती तयार करण्यात आली आहे? (अ)

III. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

16) मतदार यादीमध्ये नावे जोडण्यासाठी निश्चित केलेल्या तारखांचा उल्लेख करा. (अ)

17) “लोकशाही स्थापनेत राजकीय पक्ष अपरिहार्य आहेत”. सिद्ध करा. (डी)

18) मतदानाच्या बूथ वर ओळखण्यासाठी मतदाराद्वारे सादर केलेल्या चार कागदपत्रांचा उल्लेख करा.(इ)

19) मतपत्रिके’ वर छापलेले घटक कोणते आहेत? (अ)

20) ‘लोकांचे मत एकत्रित करण्यासाठी कोणते माध्यम उपलब्ध आहेत? (इ)

IV. प्रत्येकी सहा वाक्यांमध्ये खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या

21) भारतीय निवडणूक आयोगाच्या संरचनेचे वर्णन करा. (अ)

22) “भारतात निवडणूक प्रक्रियेमध्ये एकाधिक टप्प्यांचा समावेश आहे”. स्पष्ट करा. (डी)

23) कोणत्याही सहा राष्ट्रीय राजकीय पक्षांची नावे द्या. (इ)

V. प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या

24) निवडणूक मतदारसंघाबद्दल थोडक्यात स्पष्टीकरण द्या. (डी)

प्रकरण 22 :

देशाची संरक्षण व्यवस्था

अध्ययन निष्पत्ती: विद्यार्थी भारतीय संरक्षण दलांचे प्रकार, रचना आणि कार्ये यांचे वर्णन करतील.

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. संरक्षण मंत्रालयाचे मुख्यालय येथे आहे (E)

A) बेंगळुरू B) मुंबई C) चंडी मंदिर D) नवी दिल्ली

२. सीमा सुरक्षा दलाची स्थापना कोणत्या वर्षी झाली: (E)

A) १९२० B) १९४६ C) १९६५ D) १९७८

३. राष्ट्रीय संरक्षण अकादमी येथे आहे: (A)

A) खडकवासला B) दिल्ली C) चेन्नई D) सिकंदराबाद

४. नौदलाच्या प्रमुखाला.............म्हणतात: (E)

A) जनरल B) एअर चीफ मार्शल C) ॲडमिरल D) CDS

५. प्रादेशिक सेना दिन साजरा केला जातो: (A)

A) ९ ऑक्टोबर B) २६ जानेवारी C) ८ ऑक्टोबर D) ४ डिसेंबर

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात द्या.

६) कारवार जवळील नौदल तळाला काय म्हणतात? (E)

७) कोणत्या भारतीय सशस्त्र दलाचे ब्रीदवाक्य "सेवा परमो धर्म" आहे? (D)

८) सैन्याचे प्रशिक्षण कमांड कुठे आहे? (इ)

९) भारतीय तटरक्षक दलाचे मुख्यालय कोठे आहे? (इ)

१०) भारतीय तटरक्षक दलाचे ब्रीदवाक्य काय आहे? (अ)

११) युद्धकाळात संरक्षण कर्मचाऱ्यांना देण्यात येणाऱ्या पुरस्कारांची नावे सांगा. (अ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये द्या.

१२) सैन्याची कार्ये काय आहेत? (अ)

१३) संरक्षण मंत्रालयाच्या पाच विभागांची नावे सांगा.

१४) सशस्त्र दलांमध्ये भरतीसाठी पात्रता निकषांचे वर्णन करा. (अ)

१५) आपल्या संरक्षण दलांनी आंतरराष्ट्रीय शांतता राखण्यात कसे योगदान दिले? (ड)

१६) एन.सी.सी. कॅडेट्सना कोणत्या सुविधा उपलब्ध आहेत? (अ)

१७) भारतीय हवाई दलाच्या ऑपरेशनल कमांडची नावे सांगा. (अ)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यांमध्ये द्या.

१८) भारतीय हवाई दलाच्या प्रशिक्षण केंद्रांचा उल्लेख करा. (अ)

१९) "भारताची दुय्यम सुरक्षा व्यवस्था विविध घटकांमध्ये विभागली गेली आहे." स्पष्ट करा (ड)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये द्या.

२०) "इंडियन रेड क्रॉस सोसायटी काही मूलभूत तत्त्वांवर आधारित काम करते." स्पष्ट करा (ड)

२१) भारतीय सैन्याच्या कमांडची नावे सांगा. (अ)

प्रकरण 23

राष्ट्रीय एकात्मता

अध्ययन निष्पत्ती: विद्यार्थी संविधानात नमूद केलेली मूल्ये आणि राष्ट्रीय एकात्मतेचे घटक समजून घेतात आणि त्यांचा अवलंब करतात

I. खालील अपूर्ण विधानांना चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा

१. भारताचा राष्ट्रीय पक्षी आहे: (इ)

अ) मोर ब) कबुतर क) कोकिळ ड) पोपट

२. भारताचा राष्ट्रीय सण खालीलपैकी आहे: (इ)

अ) प्रजासत्ताक दिन ब) कन्नड राज्योत्सव क) वाल्मिकी जयंती ड) शिक्षक दिन

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी एका वाक्यात द्या

३) भारताचा राष्ट्रीय प्राणी कोणता आहे? (इ)

४) राष्ट्रीय एकात्मता म्हणजे काय? (इ)

५) भारतीय संविधानाच्या आठव्या अनुसूचीचे महत्त्व काय आहे? (ड)

६) भारताच्या राष्ट्रीय सणांची नावे सांगा. (इ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये द्या.

७) राष्ट्रीयत्व निश्चित करणारे घटक कोणते आहेत? (अ)

८) धर्मनिरपेक्षता राष्ट्रीय एकात्मतेला कसे प्रोत्साहन देते? (ड)

९) "भारतात राष्ट्रीय एकात्मतेला सहाय्यक ठरणारे अनेक घटक आहेत." याचे समर्थन करा (ड)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यांमध्ये द्या.

१०) भारताच्या विविध भागांमध्ये परस्पर सुसंवाद आहे असे तुम्ही कसे म्हणू शकता? (ड)

११) "भारतात राष्ट्रीय एकात्मता वाढवणारे अनेक घटक" हे स्पष्ट करा. (ड)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये द्या.

१२) भारतात विविधतेमध्ये एकता निर्माण करणारे घटक कोणते आहेत? (अ)

‘

अध्याय 24

आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या अभ्यासाचा परिचय

अध्ययन निष्पत्ती: विद्यार्थी आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि सहकार्याचे महत्त्व व आवश्यकता समजून घेतात.

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा .

1. "आंतरराष्ट्रीय संबंध" हा शब्द प्रथमच वापरला: (A)

A) क्विन्सी राईट B) जेरामी बेंथम C) हान्स जे. मार्गोथो D) वुड्रो विल्सन

2. आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा पद्धतशीर अभ्यास यापासून सुरू झाला: (A)

A) वुड्रो विल्सन चेअरची स्थापना

B) परराष्ट्र सेवा शाळेची सुरुवात

C) संयुक्त राष्ट्रांची स्थापना

D) आंतरसरकारी संघटनांची सुरुवात

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात द्या

3) हान्स जे. मार्गोथो. यांच्या मते आंतरराष्ट्रीय संबंध म्हणजे काय? (D)

4) क्विन्सी राईट यांच्या मते आंतरराष्ट्रीय संबंध म्हणजे काय? (D)

5) परराष्ट्र सेवा शाळेची स्थापना का करण्यात आली? (A)

6) आंतरराष्ट्रीय संबंधांमध्ये व्यावहारिक आणि विश्लेषणात्मक दृष्टिकोन वापरण्याचे कारण काय आहे? (D)

7) "नैतिकता आणि कायद्याची तत्त्वे" हे पुस्तक कोणी लिहिले? (अ)

८) वुड्रो विल्सन चेअर कोणत्या विद्यापीठात स्थापन केले गेले. (इ)

९) वुड्रो विल्सन चेअरचे पहिले अध्यक्ष कोण होते? (इ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये द्या

१०) आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या अभ्यासात अधिकृत आणि अनधिकृत संस्थांची भूमिका काय आहे? (ड)

११) परराष्ट्र धोरण आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अविभाज्य भाग कसा आहे? (ड)

१२) “आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास जागतिक जाणीव जागृत करतो.” टीकात्मक मूल्यांकन करा. (ड)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सहा वाक्यांमध्ये द्या.

१३) “आंतरराष्ट्रीय संबंधांना स्वतःचे कार्यक्षेत्र असते.” समर्थन द्या (ड)

१४) आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास जगासमोरील प्रमुख आव्हानांबद्दल ज्ञान प्रदान करतो. कसे? (ड)

१५) आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या अभ्यासाचे महत्त्व स्पष्ट करा. (अ)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे आठ वाक्यांमध्ये द्या.

१६) आंतरराष्ट्रीय संबंधांचे स्वरूप स्पष्ट करा. (A)

समाजशास्त्र

प्रकरण 25

सामाजिकीकरण आणि कौटुंबिक नातेसंबंध

अध्ययन निष्पत्ती

. * सामाजिकीकरणाचा अर्थ आणि महत्त्व समजावून घेतात .

* व्यक्तीवर सामाजिकिकरणाचा पडणारा प्रभाव जाणून घेतात.

* सामाजिकिकरणाच्या प्रतिनिधींची ओळख करून घेतात

प्रश्न 1 ला खालील प्रश्नांना बहुपर्यायी उत्तरे दिलेली आहेत योग्य उत्तर निवडून लिहा.

1. मानव प्राण्याला समाजशिल प्राणी बनविण्याच्या प्रक्रियेला.(सोपा)

अ)उत्क्रांती ब) सामाजीकरण

क) वाढ ड) सभ्यता

2. सामाजिकीकरण प्रक्रियेला सर्वात प्रथम येथून सुरुवात होते.(सोपा)

अ) शहर. ब) शाळा

क) कुटुंब ड) गाव

3. मुलांचा पहिला गुरु.(सोपा)

अ) शिक्षक. ब) मोठा भाऊ

क) आई ड) वडील

4. ----------मुळे बालकांची मने कळीप्रमाणे हळुवार विकसित होतात.(सामान्य)

अ) सामाजिकीकरण ब) शाळा

क) धर्म ड) कुटुंब

5. सामाजिकीकरणावर प्रभाव पडणारे प्रसार माध्यमांचे साधन हे आहे.(सोपा)

अ) वर्ग ब) मित्रांचा गट

क) दूरदर्शन ड) कुटुंबातील सदस्य

6. सामाजिकिकरणात शाळेचा प्रभाव असा आहे.(सामान्य)

अ) फक्त गुण आणि ग्रेट देतो

ब) पारंपारिक कलाकसुरीला प्रोत्साहन देते

क) विद्यार्थ्यांना संस्कृती पासून वेगळे करते

ड) विद्यार्थ्यांचे वर्तन ज्ञान आणि दृष्टिकोन बदलतात.

7. सामाजिकीकरण प्रक्रियेत शेजाऱ्यांचा प्रभाव या ठिकाणी अनेकदा दिसून येतो.(मध्यम)

अ) गावात ब) शहरात

क) शाळेत ड) कार्यालयात

8. -------- यालाच पुरुष आणि महिलांमधील भेदभाव म्हणतात.(सामान्य)

अ) मानवी भेदभाव ब) लिंग भेदभाव

ड) जातीभेद. ड) वर्ण भेद

9. लिंग भेद दूर करण्यासाठी सरकारने उचललेली पावले ही आहेत.(कठीण)

अ) महिलांना घरकामा पोत मर्यादित ठेवणे.

ब) पारंपारिक कुटुंब नियमांना प्रोत्साहन देणे.

क) पुरुषांना अधिक स्वातंत्र्य देणे.

ड) महिलांना शिक्षणाने रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देणे.

10. अलीकडच्या काळात तरुण पिढी संस्कृती आणि मूल्यांपासून दूर का जात आहे याचे मुख्य कारण.(कठीण)

अ)शिक्षण ब)वैज्ञानिक दृष्टिकोन क)औद्योगिकीकरण ड)अधुनिकतेचा प्रभाव

प्रश्न 2 रा खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

11. सामाजिकीकरणाचा अर्थ लिहा? (मध्यम)

12. सामाजिकीकरण ही एक सार्वत्रिक प्रक्रिया आहे असे तुम्ही कसे म्हणाल.(कठीण)

13. समाजिकिकरणाची दोन मुख्य माध्यमे कोणती आहेत?(सोपा)

14. श्रमविभागणी म्हणजे काय? (साधारण)

15. सामाजिकिकीकरणात लिंग समानतेला मदत करणारे आर्थिक घटक कोणते?(कठीण)

16. प्रसार माध्यमांची नावे सांगा?(सोपा)

17. सामाजिकीकरणाचे मुख्य घटक कोणते आहेत?(सोपा)

प्रश्न 3 रा खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

18. सामाजिकीकरणाचे महत्त्वाचे घटक कोणते? (सोपा)

19. धर्म हा सामाजिकीकरणाचा एक महत्त्वाचा घटक आहे कसा? (कठीण)

20. सामाजिकिकरणात समवयस्कर गटाचा प्रभाव कसा पडतो? (मध्यम)

21. सामाजिकिकरण प्रक्रियेत नैतिक शिक्षण कसे महत्त्वाचे आहे? (कठीण)

22. अलीकडच्या काळात महिलांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देणाऱ्या क्षेत्रांची नावे सांगा?(मध्यम)

23. लिंगसमानता आणण्यासाठी उपयुक्त घटकांची यादी करा?(मध्यम)

प्रश्न 4 था खालील प्रश्नांची सहा ते सात वाक्यात उत्तरे लिहा.

24. सामाजिकीकरण हे भारतीयांच्या जीवनाचे महत्त्वपूर्ण वैशिष्ट्य का मानले जाते?(कठीण)

25. सामाजिकिकरणात कुटुंबाची भूमिका स्पष्ट करा?(मध्यम)

26. शेजारी समाजिकीकरणावर कसा प्रभाव पडतात? (मध्यम)

प्रश्न 5 वा खालील प्रश्नांची आठ ते दहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

27. सामाजिकीकरणाची प्रमुख कार्ये कोणती? (सर्वसाधारण)

28. सामाजिकीकरणात शाळेची भूमिका स्पष्ट करा? (मध्यम)

प्रकरण २६

समुदाय

अध्ययन निष्पत्ती

- **समुदाय या शब्दाचा अर्थ समजून घेतात .**
- **शहरी भाषेचा अर्थ आणि शहरी समुदायांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करतात.**
- **औद्योगिकीकरण आणि शहरीकरण यांच्यातील संबंधांची तुलना करतात .**
- **ग्रामीण आणि आदिवासी समुदायांची वैशिष्ट्ये वर्गीकृत करतात.**

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. समुदाय म्हणजे (अ)

अ) एकत्र राहणारे प्राणी

ब) समान ओळख आणि मूल्ये असलेल्या लोकांचा समूह

क) पाळीव प्राणी पाळणे

ड) भटके जीवन जगणे

२. औद्योगिकीकरणामध्ये हे समाविष्ट आहे: (ड)

अ) कृषी उपक्रमांची वाढ

ब) लोकसंख्या वाढ

क) उत्पादन तंत्रज्ञानातील बदल

ड) शिक्षणात वाढ

३. २०११ च्या जनगणनेनुसार, शहरी समुदायाची किमान लोकसंख्या आहे: (ई)

अ) १०,०००

ब) २५,०००

क) ५०,०००

ड) १,००,०००

४. ग्रामीण समुदाय प्रामुख्याने यावर अवलंबून असतो: (अ)

अ) उद्योग

ब) शेती

क) तंत्रज्ञान

ड) व्यावसायिक व्यापार

५. शहरी समुदायाचे एक प्रमुख वैशिष्ट्य म्हणजे: (अ)

अ) सामाजिक विविधता

ब) लहान आकार

क) शेतीचे वर्चस्व

ड) सामाजिक ऐक्य

६. शहरीकरण सुलभ करते: (ड)

अ) औद्योगिक वाढीतील घट

ब) पारंपारिक जीवनशैलीला प्रोत्साहन देणे

क) सामाजिक परिवर्तनाचा तीव्र वेग.

ड) पारंपारिक दृष्टीकोन

७. हा समुदाय भारतीय समाजाचा पायाभूत आधारस्तंभ आहे (अ)

अ) शहरी समुदाय

ब) महानगर समुदाय

क) आदिवासी समाज

ड) ग्रामीण समाज

८. आदिवासी समुदाय प्रामुख्याने खालील ठिकाणी आढळतात: (अ)

अ) महानगरे

ब) औद्योगिक शहरे

क) किनारी प्रदेश

ड) जंगले, दऱ्या, टेकड्या

९. आफ्रिकेनंतर आदिवासी समुदायांची संख्या दुसऱ्या क्रमांकावर असलेला देश म्हणजे

अ) चीन

ब) भारत

क) रशिया

ड) ब्राझील

१०. ग्रामीण समुदायाचे एक प्रमुख वैशिष्ट्य म्हणजे: (अ)

अ) सामाजिक विविधता

ब) उच्च साक्षरता

क) उद्योगांवर भर

ड) अनौपचारिक नियंत्रण

११. ग्रामीण भागातील लोकांचे शहरांकडे स्थलांतर करण्याचे मुख्य कारण म्हणजे: (अ)

अ) जमिनीची उपलब्धता

ब) रोजगाराच्या संधी

क) सरकारी धोरणे.

ड) कमी लोकसंख्या

१२. ग्रामीण उद्योगांच्या घसरणीचे मुख्य कारण म्हणजे: (अ)

अ) शेतीचा विस्तार.

ब) औद्योगिकीकरण आणि शहरीकरण

क) शहरांमध्ये स्थलांतर

ड) लोकसंख्या वाढ

१३. ईशान्य भारतातील आदिवासी खालील वांशिक गटातील आहेत: (ई)

अ) द्रविड

ब) आर्य

क) मंगोलीयन

ड) भूमध्य

१४. सामान्यतः विशिष्ट भौगोलिक क्षेत्र, भाषा, संस्कृती, समानता आणि सामाजिक संघटना आहे: (ड)

अ) शहरी समुदाय

ब) आदिवासी समाज

क) ग्रामीण समुदाय

ड) महानगर समुदाय

१५. ग्रामीण समुदायांच्या प्रमुख समस्या आहेत: (अ)

अ) व्यक्तिवाद, विलासी

ब) निरक्षरता, गरिबी आणि बेरोजगारी

क) अनामिकता, उच्च सामाजिक गतिशीलता

ड) सामाजिक ऐक्य आणि साधेपणा

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

१६. समुदाय म्हणजे काय? (अ)

१७. ग्रामीण लोकांचा मुख्य व्यवसाय कोणता आहे? (इ)

१८. शहरी समुदाय म्हणजे काय? (अ)

१९. औद्योगिकीकरण काय दर्शवते? (ड)

२०. औद्योगिकीकरणाचा मोठा परिणाम काय आहे? (ड)

२१. शहरांमध्ये सामाजिक विविधतेचे कारण काय आहे? (ड)

२२. कोणत्या समुदायात निरक्षरतेचे प्रमाण जास्त आढळते? (ई)

२३. भारतात आढळणाऱ्या आदिवासी लोकांच्या श्रेणी सांगा. (अ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये लिहा.

२४. समुदायाची वैशिष्ट्ये सांगा. (अ)

२५. भारतीय आदिवासी गटांचे वर्गीकरण कसे केले जाते? (अ)

२६. भारतातील ईशान्येकडील आदिवासी कोणत्या राज्यांमध्ये आढळतात ते सांगा. (ई)

२७. दक्षिण भारतातील आदिवासी गटांची नावे सांगा. (अ)

२८. अंदमान आणि निकोबार बेटांवर राहणाऱ्या आदिवासी गटांची नावे सांगा. (अ)

IV. खालील प्रश्नांची उत्तरे सहा वाक्यांमध्ये लिहा.

२९. शहरी समुदायाची वैशिष्ट्ये कोणती? (अ)

३०. ग्रामीण समुदायाच्या प्रमुख समस्या कोणत्या आहेत? (अ)

३१. भारतात ग्रामीण समुदाय महत्त्वाचा कसा आहे? (ड)

३२. औद्योगिकीकरणामुळे भारतीयांचे सामाजिक वातावरण कसे बदलले आहे? (ड)

V. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी आठ वाक्यांमध्ये लिहा.

३३. ग्रामीण समुदायाची वैशिष्ट्ये लिहा. (अ)

३४. आदिवासी गटांची विशिष्ट वैशिष्ट्ये लिहा. (अ)

_ प्रकरण 27 वे

कर्नाटकातील खनिज संपत्ती

अध्ययन निष्पत्ती----_कर्नाटकात उपलब्ध असलेली खनिजे यांचा परिचय करून घेतात. खनिजांची उपलब्धता आणि उत्पादन यांची माहिती करून घेतात.

1. खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिलेले आहेत. योग्य उत्तरे निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1 लोखंड बनविण्यासाठी मिश्र धातू म्हणून वापरला जाणारा बहुमुखी खनिज हा आहे (सोपा)

A) लोखंड B) बॉक्साइट C) मॅग्नीज D) सोने

2 लोहउत्पादनात कर्नाटकात प्रथम क्रमांकावर असलेला जिल्हा (सोपा)

A) बेंगळुरू B) विजयापुर C) चिकमंगळूर D) बल्लारी

3 बॉक्साईट उत्पादनातील प्रमुख जिल्हा (सोपा)

A) चित्रदुर्ग B) बेळगाव C) दक्षिण कन्नड D) कोलार

4 हे खनिज साठे हासन जिल्ह्यातील केम्पिनकोटे येथे आढळतात.(सोपा)

A) लोखंड B) ॲल्युमिनियम C) मॅगनीज D) सोने

5) जोड्या जुळवा (साधारण)

A	B
1 मॅगनिज	A) ॲल्युमिनियम
2 हट्टी	B) इंडियन ॲल्युमिनियम कंपनी
3 बॉक्साईट	C) के जी एफ
4 बेळगाव	D) कर्नाटकातील सर्वात मोठी सोन्याची खाण
	E) बहुपयोगी खनिज

2) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

6) कुद्रेमुख खाणकामाला निषेध घालण्यात आला आहे का? (सामान्य)

7) मॅग्नीज हा एक बहु उपयोगी धातू का आहे?(सामान्य)

8) कर्नाटकाला सुवर्णभूमी असे का म्हणतात? (सोपे)

9) अलीकडच्या काळात बॉक्साइटची मागणी का वाढत आहे? (कठीण)

3) **खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.**

10) कर्नाटकातील सोन्याच्या खाणींच्या वितरणाचे विश्लेषण करा. (साधारण)

11) आपल्या राज्यात लोखंडाचे साठे मिळणाऱ्या प्रदेशांची यादी करा. (साधारण)

12) खालील कोष्टक पूर्ण करा.

क्रमांक	प्रमुख खनिजे	उपलब्ध असलेले प्रदेश /जिल्हे (साधारण)

13) कुद्रेमुख येथील खाणकाम बंद करण्याचे आदेश दिले आहेत. चर्चा करा (साधारण)

भूगोल प्रकरण २८:

कर्नाटकातील वाहतूक व्यवस्था

अध्ययन निष्पत्ती : विद्यार्थ्यांना कर्नाटकातील वाहतुकीचे महत्त्व, वाहतुकीचे प्रकार, प्रमुख महामार्ग आणि रेल्वे मार्ग समजतील.

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. प्राचीन काळी रस्ते बांधण्याचा उद्देश असा होता: (अ)

अ) माल वाहतूक

ब) लष्करी आणि प्रशासकीय व्यवस्थापन

क) प्रवासी व्यवस्थापन

ड) औद्योगिक व्यवस्थापन

२. राज्यांच्या राजधान्या आणि बंदरांना जोडणारे रस्ते असे होते: (अ)

अ) राज्य महामार्ग

ब) कॉरिडॉर रस्ते

क) राष्ट्रीय महामार्ग

ड) जिल्हा रस्ते

३. लांब पल्ल्याच्या प्रवासासाठी सर्वात स्वस्त वाहतुकीचे साधन आहे: (ई)

अ) रस्ते वाहतूक

ब) हवाई वाहतूक

क) जलवाहतूक

ड) रेल्वे वाहतूक

४. मेट्रो रेल्वे बांधण्याचा मुख्य उद्देश आहे: (ई)

अ) पर्यटन

ब) शहरी प्रवास

क) वाहतूक समस्या व्यवस्थापन

ड) परवडणारा शहरी प्रवास

५. कर्नाटकातील सर्वात लांब राज्य महामार्ग असलेला जिल्हा आहे: (अ)

अ) दक्षिण कन्नड

ब) बेळगावी

क) बेंगळुरू

ड) विजयपुरा

II.खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

६. बेंगळुरू शहर जिल्ह्यात राज्य महामार्गाचे अंतर सर्वात कमी आहे. का? (अ)

७. कोणत्या विमानतळाला ग्रीन एअरपोर्ट म्हणतात? (ई)

८. हवाई वाहतूक ही इतर वाहतुकीच्या पद्धतींपेक्षा कशी वेगळी आहे? (ड)

९. न्यू मंगळूर बंदराला कर्नाटकचे प्रवेशद्वार का म्हटले जाते? (अ)

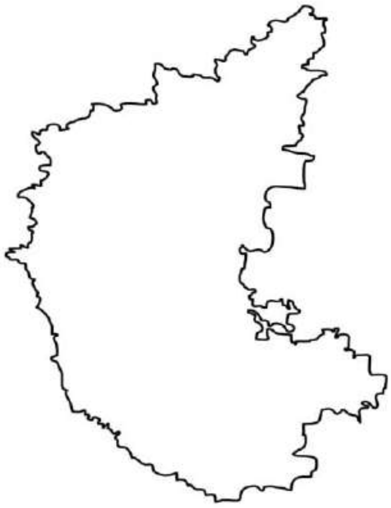
III.खालील दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी चार वाक्यांत लिहा.

१०. रस्ते वाहतुकीचे महत्त्व स्पष्ट करा. (अ)

११. वाहतूक ही देशाच्या अर्थव्यवस्थेची जीवनरेखा आहे. याचे समर्थन करा. (ड)

१२. ग्रामीण भागासाठी रस्ते वाहतूक ही इतर वाहतुकीच्या साधनांपेक्षा अधिक योग्य आहे. का? (अ)

१३. दिलेल्या नकाशात कर्नाटकातील प्रमुख बंदरे शोधा. (ड)

भूगोल प्रकरण २९

कर्नाटकातील उद्योगधंदे

अध्ययन निष्पत्ती : विद्यार्थी कर्नाटकातील उद्योग, औद्योगिक क्षेत्रे, वितरण, उत्पादन आणि माहिती तंत्रज्ञान उद्योगांचे महत्त्व याबद्दल शिकतात[.

1 . खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१. कर्नाटकचा मँचेस्टर म्हणून ओळखला जाणारा जिल्हा म्हणजे:

अ) हावेरी

ब) दावणगेरे

क) बेंगळुरू

ड) म्हैसूर

२ तयार कपड्यांचे पार्क .[फिनिश्ड गुड्स पार्क"] स्थापन करण्याचा उद्देश आहे: (ड)

अ) स्थानिक मागणी पूर्ण करणे

ब) रोजगार उपलब्ध करून देणे

क) परदेशात निर्यात करणे

ड) वस्त्रोद्योगाचा विकास करणे

३. सर्वाधिक उद्योग असलेला प्रदेश म्हणजे: (अ)

अ) बेळगाव - धारवाड

ब) म्हैसूर-मंड्या

क) बेंगळुरू-कोलार

ड) दक्षिण कन्नड-उडुपी

4. कर्नाटकची सिलिकॉन व्हॅली आहे (ई)

अ) मंगलोर

ब) बेळगावी

क) बेंगळुरू

ड) दावणगेरे

II. खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

५. अलिकडे सिमेंटची मागणी का वाढली आहे? (ड)

६. आजकाल कापूस गिरण्या बंद पडत आहेत. का? (ड)

७. साखर उद्योगाची उप-उत्पादने कोणते आहेत? (अ)

III. खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या. प्रत्येकी दोन ते चार वाक्ये

८. देशाच्या आर्थिक विकासात उद्योगांचे महत्त्वपूर्ण योगदान असते. याचे समर्थन करा. (ड)

९. औद्योगिक विकासासाठी आवश्यक असलेल्या गोष्टींचे विश्लेषण करा. (अ)

१०. उद्योगांच्या स्थानिकीकरणासाठी आवश्यक घटकांची यादी करा. (अ)

११. "औद्योगिकीकरण म्हणजे विनाश." या विधानाचे समर्थन करा. (ड)

१२. "सिमेंट उद्योग हा शहरीकरण आणि औद्योगिकीकरणाचे प्रतीक आहे." याचे समर्थन करा. (ड)

१३. कर्नाटकातील औद्योगिक क्षेत्रांची यादी करा. (अ)

१४. कर्नाटकच्या नकाशात खालील ठिकाणे दर्श् वा : (ड)

अ) भद्रावती

आ) कर्नाटकचे मँचेस्टर

इ) सिलिकॉन व्हॅली

ई) बेळगावी

प्रकरण 30
कर्नाटकची प्रमुख पर्यटन केंद्रे

अध्ययन निष्पत्ती : विद्यार्थी कर्नाटकच्या नैसर्गिक आणि सांस्कृतिक स्थळांबद्दल शिकतात आणि समजतील राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व घेतात.

I. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानांना चार पर्याय दिल्या आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि संपूर्ण उत्तर लिहा.

1. नंदीगीरीधाम……. जिल्ह्यात आहे ते आहे: (E)
अ) बेंगळुरू ग्रामीण
ब) म्हैसूर

क) चिक्कबळ्ळापूर
ड) कोलार

२. कर्नाटकचा नायगारा म्हणून ओळखला जाणारा धबधबा: (E)
अ) जॉग फॉल्स
ब) गोकक फॉल्स
क) उंचळ्ळी फॉल्स
ड) अब्बी फॉल्स

3. राजवाड्यांचे शहर म्हणून ओळखले जाणारे ठिकाण: (E)
अ) हंपी
ब) चित्रदुर्गा
क) म्हैसूर
ड) बेंगलुरू

4. 1974 मध्ये कर्नाटक टूरिझम कॉर्पोरेशनच्या स्थापनेचा मुख्य हेतू होता (A)
अ) कमाई नफा
ब) रोजगार निर्माण करणे
क) पर्यटन केंद्रांचे संरक्षण
ड) पर्यटकांना मूलभूत सुविधा प्रदान करणे

II. प्रत्येक एका वाक्यात खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या
5. कर्नाटक टूरिझम कॉर्पोरेशनच्या स्थापनेचा हेतू काय आहे? (A)
6. गांधी भवन कोणत्या हिल स्टेशनमध्ये आहे? (E)
7. कर्नाटकात कोणत्या जिल्ह्यात सर्वाधिक धबधबे आहेत? (E)
8. कर्नाटक पर्यटन विभागाचे उद्दीष्ट काय आहे? (A)

III. पाच ते सहा वाक्यांमध्ये उत्तर द्या

9. पर्यटनाच्या वाढीसाठी आवश्यक घटकांचे विश्लेषण करा. (D)
10. पर्यटनाचे फायदे काय आहेत? (A)
११. 'ऐतिहासिक स्मारकांचे जतन करणे ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे. औचित्य सिद्ध करा. (D)

अर्थशास्त्र _ प्रकरण_ 31 वे

_ पैसे आणि कर्ज.

अध्ययन निष्पत्ती: पैशाचा विकास आणि कार्ये समजून घेतात. बँका त्यांचे कार्य, निरनिराळ्या प्रकारच्या ठेवी यांचा परिचय करून घेतात. भारताची मध्यवर्ती बँकेची स्थापना आणि कार्य समजून घेतात.

1) खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तरे निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1) वस्तू विनिमय पद्धत म्हणजे (कठीण)

A) पैशाच्या सहाय्याने खरेदी व विक्री करणे B) वस्तूंच्या बदल्यात वस्तू देणे

C) कागदी पैसा वापरणे D) बँकिंग व्यवहार करणे

2 भारतीय रुपया संस्कृत मधील या शब्दापासून आला आहे. (सोपे)

A) रूप B) रूप्या C) राष्ट्र D) रूपाय

3 पैशाचे प्राथमिक कार्य (साधारण)

A) मनोरंजन देणे B) महागाई निर्माण करणे C) विनिमयाचे साधन D) सुलभ वाहतूक

4 धातुरुपी पैशाचे उदाहरण हे आहे. (सोपे)

A)डेबिट कार्ड B) सोन्याच्या नाणी C) चलनी नोटा D) चेक्स

5 भारतात चलन व्यवहारासाठी एक साम्य अधिकार असणे (सोपे)

A) स्टेट बँक ऑफ इंडिया B) भारतीय रिझर्व बॅंक C) व्यापारी बँका D) केंद्र सरकार

6 बँक, चेक्स, क्रेडिट कार्ड आणि डेबिट कार्ड या पैशाची उदाहरणे आहेत.(साधारण)

A) वस्तुरूपी पैसे B) कागदाचे पैसे C) बँकेचे पैसे D) लोह पैसे

7 NABRD प्राथमिकरीत्या या क्षेत्रांना आर्थिक सुविधा पुरवते (साधारण)

A) कृषी B) बँकिंग C) माहिती तंत्रज्ञान D) उद्योगधंदे

8 बँक या ठेवीवर सर्वाधिक व्याज देतात ती ठेव (सोपे)

A) चालू खाते B) बचत खाते C) मुदत ठेव खाते D)आवर्ती ठेव खाते

9 भारतीय रिझर्व बँकेचे राष्ट्रीयीकरणाचे वर्ष (सोपे)

A) 1935 B) 1949 C) 1980 D)1969

10) भारतातील बँकिंग व्यवस्थेवर देखरेख व नियंत्रण ठेवणारे (कठीण)

A) वित्त विभाग B)राज्य सरकार C)भारतीय रिझर्व बँक D)योजना आयोग

11 हे रिझर्व बँक इंडियाच्या कार्यात समाविष्ट नाही. (कठीण)

A) नोटा चलनात आणणे B) कर्ज नियंत्रित करणे

C) परदेशी व्यापार आयोजित करणे D) बँकांचे नियंत्रण

2) खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

12 पैसा अर्थ लिहा (साधारण)

13 वस्तू विनिमय पद्धत म्हणजे काय? (सोपे)

14 बँकेच्या पैशाचे उदाहरण लिहा. (साधारण)

15 भारताच्या मध्यवर्ती बँकेचे नाव काय आहे? (सोपे)

16 उद्योजकांना दीर्घकालीन कर्ज देणाऱ्या वित्तीय संस्थांची नावे लिहा. (साधारण)

17 भारतात बँकांचे राष्ट्रीयीकरण कोणत्या वर्षी झाले? (साधारण)

18 भारतीय रिझर्व बँकेची स्थापना केव्हा करण्यात आली? (सोपे)

19 भारतातील बचत बँकेचे उदाहरण लिहा. (साधारण)

20 चालू खात्याचे वैशिष्ट्य कोणते? (कठीण)

21 रिझर्व बँकेची वेगवेगळी नावे सांगा.(साधारण)

3. खालील प्रश्नांची दोन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा.

22 पैशांची संकल्पना स्पष्ट करा. (कठीण)

23 वस्तू विनिमय पद्धतीचे तोटे लिहा. (साधारण)

24 क्रेडिट कार्ड डेबिट कार्ड पेक्षा वेगळे कसे आहे? (साधारण)

25 पैशाची प्राथमिक कार्ये सांगा.(साधारण)

26 कर्ज म्हणजे काय? कर्जाचे प्रकार सांगा. (साधारण)

27 सरकारी बँक म्हणून आरबीआय ची भूमिका काय आहे? (कठीण)

4) खालील प्रश्नांची सहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

28 अर्थव्यवस्थेत बँकांचे महत्त्व लिहा (साधारण)

29 भारतातील बँकांचे प्रकार सांगा. (साधारण)

30 बँकांमध्ये उघडता येणारी वेगवेगळी खाती सांगा. (साधारण)

31 पैशाच्या उत्क्रांतीचे वेगवेगळे टप्पे सांगा. (साधारण)

32 पैशांची कार्ये लिहा.(साधारण)

33 भारतीय रिझर्व बँकेची कार्य कोणती आहेत? (साधारण)

अर्थशास्त्र

पाठ 32

श्रम आणि उद्योग

अध्ययन निष्पत्ती : विद्यार्थ्यांना श्रमाचा अर्थ, वैशिष्ट्ये, श्रमाचे प्रकार,श्रम विभागणी चे फायदे तोटे ,लैंगिक असमानता, बेरोजगारी ,त्याचे प्रकार आणि तोटे, वेठबिगारी पद्धत, बालकामगार पद्धत, त्या विरुद्ध चे कायदे व धोरणे समजतात

प्र 1 ला. खालील प्रत्येक अपूर्ण विधानांना चार पर्याय दिले आहेत त्यापैकी योग्य पर्याय निवडा आणि विधाने पूर्ण करा.

1)वस्तू आणि सेवांचे उत्पादन करण्यासाठी शारीरिक आणि मानसिक दृष्ट्या कार्य करण्याची क्षमता म्हणजे:

अ) भांडवल

ब) श्रम

क) जमीन

ड) नफा

2) पुढीलपैकी ज्याला श्रम मानले जात नाही:

अ) परिचारिकेची सेवा

ब) आई आपल्या आजारी मुलाची घेणारी काळजी

क) कामगारांचे काम

ड) शिक्षकांचे काम

3) श्रम यांच्या पासून वेगळे केले जाऊ शकत नाही:

अ) मालक

ब) भांडवलदार

क) कामगार

ड) सरकार

4) देशाच्या श्रमशक्तीचा अंदाज या वयोगटातील लोकसंख्येनुसार निर्धारित केला जातो:

अ) 15 ते 60

ब) 18 ते 65

क) 20 ते 60

ड) 25 ते 60

5) कामाच्या स्वरूपाच्या आधारे, श्रमाचे वर्गीकरण............ म्हणून केले जाते.

अ) व्यावसायिक आणि व्यवस्थापकीय श्रम

ब) कुशल आणि अकुशल श्रम

क) शारीरिक आणि मानसिक श्रम

ड) उत्पादित आणि अनुत्पादित श्रम

6). श्रम विभागणी........ ची तरतूद करते

अ) उत्पादनाची गुणवत्ता कमी करणे

ब) वाढती जबाबदारी

क) नफा वाढ

ड) वाढता उत्पादन खर्च

7) ग्रामीण भागात आढळणारा बेरोजगारीचा प्रमुख प्रकार आहे :

अ) औद्योगिक बेरोजगारी

ब) हंगामी बेरोजगारी

क) सुशिक्षित बेरोजगारी

ड) सेवा क्षेत्रातील बेरोजगारी

8) अकुशल रोजगारामुळे निर्माण होते :

अ) उच्च कार्यक्षमता

ब) जास्त वेतन

क) कमी वेतन

ड) उच्च जबाबदारी

9)पुनरुत्पादक श्रमाचे एक उदाहरण :

अ) शाळेत शिकवणारे शिक्षक

ब) उद्योगांमध्ये काम करणाऱ्या महिला

क) घरी आपल्या मुलाची काळजी घेणारी आई

ड) रुग्णालयात रूग्णावर उपचार करणारे डॉक्टर

10) श्रम विभागणीचा एक मोठा तोटा म्हणजे :

अ) कामगार कार्यक्षमता वाढते

ब) उत्पादन गुणवत्ता सुधारते

क) कामाचा कंटाळा

ड) सरासरी दर कमी होतो

11) महिलांच्या सामाजिक-आर्थिक स्थितीवर परिणाम करणारा एक घटक म्हणजे :

अ) महिलांचा कामात कमी सहभाग

ब) महिलांना अधिक शैक्षणिक संधी प्रदान करणे

क) लिंगभेद

ड) महिलांना घरात मर्यादित ठेवणे

१२) भारतात बेरोजगारीच्या वाढीचे मुख्य कारण म्हणजे :

अ) कुशल कामगारांची कमतरता

ब) लोकसंख्या वाढ

क) उच्च वेतन

ड) औद्योगिक प्रगती

13) या वर्षी वेठबिगारी निर्मूलन कायदा लागू झाला :

अ) 1976

ब) 1996

क) 1986

ड) 1972

14) बाल कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, 1986 अंतर्गत या वर्षाखाली मुलांना जोखमीच्या ठिकाणी कामावर ठेवण्यास मनाई आहे :

अ) 18 वर्षे

ब) 16 वर्षे

क) 14 वर्षे

ड) 12 वर्षे

प्र 2 रा खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या

15. श्रम म्हणजे काय?

16. उत्पादनाचे घटक कोणते आहेत?

17. अकुशल कामगारांचे एक उदाहरण द्या.

18. पुनरुत्पादक श्रम म्हणजे काय?

19. श्रम विभाजनाचे महत्त्व काय आहे?

20. ग्रामीण लोक शहरांमध्ये स्थलांतरित होण्याचे मुख्य कारण काय आहे?

21. हंगामी बेरोजगारीचे मुख्य कारण काय आहे?

22. बाल कामगार कोणाला म्हणतात?

23. बाल कामगार निषेध कायदा केव्हा लागू केला गेला?

24. बेरोजगारी म्हणजे काय?

प्र 3 रा. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी दोन ते चार वाक्यांमध्ये उत्तरे लिहा.

25. श्रमाचे प्रकार कोणते आहेत?

26. वेठबिगार कामगार कोणाला म्हणतात? वेठबिगारी पद्धत (निर्मूलन) कायदा कधी लागू केला गेला?

27. छुपी बेरोजगारी आणि हंगामी बेरोजगारीमधील फरक सांगा.

प्र 4 था खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

28. श्रमांची वैशिष्ट्ये विशद करा.

29. उत्पादन प्रक्रियेतील श्रमाचे महत्व विशद करा.

30. पुनरुत्पादक श्रमापेक्षा उत्पादक श्रम कसे वेगळे आहे?

प्र 5 वा. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी आठ वाक्यामध्ये उत्तरे द्या

31. श्रम विभागणीचे फायदे आणि तोटे स्पष्ट करा .

32. बेरोजगारीचे प्रकार स्पष्ट करा करा.

33. लिंगभेदाबद्दल लिहा.

व्यवहार अध्ययन

प्रकरण३३.

बाजार व्यवस्थापन

शिकण्याचे परिणाम: विद्यार्थी बाजारपेठेचा अर्थ, प्रकार, महत्त्व, ग्राहक हक्क आणि ग्राहक मंच यांची ओळख करून घेतात.

1. खालील प्रत्येक प्रश्नासाठी चार पर्याय दिले आहेत. योग्य उत्तर निवडा आणि पूर्ण उत्तर लिहा.

१) असा बाजार जिथे खरेदी-विक्री कुठेही होते (सामान्य)

अ) भौगोलिक बाजारपेठ,

ब) किरकोळ बाजार.

क) पारंपारिक मारु कट्टे

ड) अपारंपारिक बाजार

२) अद्वितीय वैशिष्ट्यांसह वस्तू आणि सेवांचे पर्यायी संयोजन (सामान्य)

अ) उत्पादन मिश्रण

ब) किंमत मिश्रण

क) स्थान मिश्रण

डी) प्रमोशन मिश्रण

.

३) ग्राहक कायदा (सर्वसाधारण) लागू करण्याचा उद्देश

अ) ग्राहक जागरूकता प्रदान करणे.

ब) मध्यस्थांवर नियंत्रण

क) करार तयार करणे

ड) ग्राहकांना न्याय

४) एक कोटीपेक्षा कमी किमतीच्या तक्रारी करण्यासाठी ग्राहक मंच. (सामान्य)

अ) राज्य आयोग

ब) जिल्हा आयोग

क) राष्ट्रीय आयोग

डी) आंतरराष्ट्रीय आयोग.

५) जर तुम्ही फळांचे व्यापारी असाल आणि देशाच्या वेगवेगळ्या भागात पिकवलेली फळे आणून तुमच्या परिसरात विकता, (कठीण)

अ) राष्ट्रीय बाजार

ब) प्रादेशिक बाजार

क)स्थानिक बाजार

डी) आंतरराष्ट्रीय बाजार

६) फ्लिपकार्ट, अमेझॉन, मीशो (सामान्य) वर वस्तू खरेदी करणे

अ) इंटरनेट मार्केटिंग मार्केट

ब) टेली शॉपिंग

क) प्रस्ताव बाजार

ड) टपाल

2. या प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात द्या:

७) बाजारातील वस्तूंच्या आधारे विभाजनाचे विश्लेषण करा. (कठीण)

८) पारंपारिक आणि अपारंपारिक बाजारपेठे मधील फरक लिहा.(सामान्य)

९) बाजाराच्या कार्यांची यादी करा. (मध्यम)

१०) ग्राहक हक्कांवर चर्चा करा. (मध्यम)

११) ऑनलाइन व्यापार करताना तुम्ही कोणती दक्षता घ्यावी? (सामान्य)

१२) ग्राहक म्हणून तुम्हाला अपेक्षित असलेल्या बाजार व्यवस्थेतील सुधारणांची यादी करा (कठीण)

उत्तर पत्रिका

भाग २

अध्याय-१७. अहोम राजवंश, मुघल आणि मराठे

- उत्तर :

I.

१) ड) सुकपा

२) अ) अकबर

३) क) शहाजहान

४) ब) पुरंदरगड

५) ब) लचित बोर्फुकन

६) क) १५२६

७) अ) राणा प्रताप

८) ड) अकबर

II

९) शेरशहा

१०) पानिपतची पहिली लढाई

११) जयध्वज सिंह,चक्रध्वज सिंह, उदयादित्य सिंह.

१२) १६७४

१३) दाग महल

१४) तोडरमल

१५) चौथाई आणि सरदेशमुखी

१६) चेरोई

III.

१७)

- त्यांनी प्रसिद्ध, अत्यंत मौल्यवान माणिक जडीतमयुर सिंहासन बांधले.
- शहाजहानने त्याची प्रिय पत्नी मुमताजच्या स्मरणात आग्रा येथे प्रसिद्ध ताजमहल बांधले.

- दिल्लीतील लाल किल्ला आणि तेथील इमारती शहाजहानचे योगदान आहेत.
- त्यांच्या काळाला'मुघल कला आणि शिल्पकलेचा सुवर्णकाळ'असे म्हणतात.

१८)

- हुमायूनच्या काळात चित्रकला विकसित झाली.
- पर्शियाचा मीर सय्यद अली, अब्दुस समदर नेरवी यांनी हस्त चित्रकला अस्तित्वात आणली.
- अकबराच्या दरबारातील १७ कलाकारापैकी १३ कलाकार हिंदू होते. त्यापैकी दासवंत, बसवण्णा, लाला आणि मुकुंद हे प्रसिद्ध चित्रकार होते.
- जहांगीराच्या दरबारात उस्ताद मन्सूर आणि अब्दुल हसन हे प्रसिद्ध चित्रकार होते.
- या कलाकारांनी विशेषत: मुघल राजे व राण्यांची भव्य तैलचित्रे काढली.

१९)

- शिवाजी महाराजांची महसूल पद्धत ही रयतवारी पद्धत होती. जी शेतकऱ्यांसाठी फायदेशीर होती.
- त्यांनी जहांगिरी महसूल पद्धत रद्द केली.
- कर रोख पैशाच्या स्वरूपात किंवा वस्तूच्या स्वरूपात गोळा केला जात होता.
- चौथाई आणि सरदेशमुखी नावाचे कर लागू होते.

२०)

- मुघल काळात पारसी, अरबी, तुर्की, हिंदी आणि संस्कृत मध्ये अनेक पुस्तके लिहिली गेली.
- बाबर आणि जहांगीर हे विद्वान होते आणि त्यांनी त्यांची आत्मचरित्र, बाबरनामा आणि तुजुक ए जहांगीर लिहिली.
- अकबराच्या दरबारात असलेल्या अबुल फजलने एन ए अकबर आणि बाबरनामा हे पर्शियन भाषेत लिहिले.
- बुदायूनिने रामायणाचे भाषांतर केले, फौजीने लीलावती या गणिताचे भाषांतर केले. आणि राजा तोरडमलने भागवत पुराणाचे पर्शियनमध्ये भाषांतर केले.
- रामचरितमानस सारखे महान ग्रंथ तुलसीदासांनी आणि सूरसागर सूरदासांनी लिहिले.

२१)

- हमायून
- अकबर
- शहाजहान
- औरंगजेब

२२)

- ग्वाल्हेरचे शिंदे,
- इंदोरचे होळकर,
- नागपूरचे भोसले,
- बडोद्याचे गायकवाड.

IV.

२३)

- सैन्य विविध दलामध्ये विभागले होते आणि त्यांच्यावर देखरेख करण्यासाठी फौजदार नेमले होते.
- शेरशहाणे स्वतः सैन्य, युद्ध सामग्री आणि दारुगोळा, सैनिकांच्या शिस्तीकडे लक्ष दिले.
- लष्कराच्या हालचाली दरम्यान पिकांचे नुकसान झाले तर सरकारकडून शेतकऱ्यांची भरपाई दिली.
- शेरशहाणे दिल्ली, रोहतास, कनोज आणि पटना येथे नवीन किल्ले बांधले.
- राज्यातील जमीन त्यांच्या सुपीकतेनुसार उत्कृष्ट, मध्यम आणि निकृष्ट अशी विभागणी केली.
- शेतकरी त्यांचे उत्पन्न सरकारला जमीन कर म्हणून देत असत.
- शेरशहा त्यांच्या नि:पक्षपाती न्यायदानासाठी प्रसिद्ध होता.
- सुलतान हा राज्यातील सर्वोच्च न्यायाधीश होता. तो सर्व अंतिम सुनावणीवर निर्णय देत होता.
- तो दर बुधवारी संध्याकाळी न्यायदानासाठी दरबार भरवत असे.
- शेरशहाणे 'दाम'नावाचे एक नवीन चांदीचे नाणे चलनात आणले.
- या नाण्याचे वजन १८० गुंजा होते.
- इतर मुघल राज्यकर्त्यांनी त्याचेच अनुकरण केले.

२४).

- बालाजी विश्वनाथाच्या मृत्यूनंतर त्यांचा थोरला मुलगा पहिला बाजीराव यांची पेशवे म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.
- १९ वर्षांचे बाजीराव अप्रतिम वीर योद्धा होते.
- उत्तरेकडील मराठी साम्राज्याचा विस्तार करण्याच्या हेतूने गुजरात, माळवा जिंकून चौथाई व सरदेशमुखी वसुली केली.
- कर्नाटकातील चित्रदुर्ग व श्रीरंगपट्टण ताब्यात घेतले.
- मोगलांना मदत करणाऱ्या हैदराबादच्या निजामाला पहिल्या बाजीरावाने भोपाळ जवळील लढाईत पराभूत करून नर्मदा आणि चंबळचा प्रदेश जिंकला.
- युद्ध भरपाई म्हणून ५० लक्ष रुपये खंडणी वसूल केली.
- पोर्तुगीजांकडून साष्टी, वसई आणि सिद्धी कडून जंजिरा किल्ला मिळवला.
- पहिल्या बाजीरावाने कुशलतेने राज्यकारभार चालवून मराठा साम्राज्याचा वैभव पुन्हा उभा केला. म्हणून त्याला दुसरा शिवाजी म्हटले जाते.

२५)

- मोगलानी बांधलेली भव्य स्मारके फतेपुर सिक्री, आग्रा आणि दिल्ली येथे आहेत.
- शहाजहानने आग्र्यात अकबरी महल, ताजमहल, जहांगीर महल, आणि किल्ले बांधले.
- लाहोर व अलाहाबाद मध्ये आग्र्याच्या धर्तीवर किल्ले बांधले.
- लाल किल्ला बांधून त्यात दिवाण ए खास, रंग महाल, मुमताज महाल, मोती मशीद, नक्करखाणा खास महल अशा अनेक सुंदर वास्तु उभारल्या.
- त्याशिवाय, देशातील सर्वात मोठी जामिया मशीदही शहाजहानच्या कारकिर्दीत दिल्ली येथे बांधली गेली.
- अकबराच्या कारकिर्दीत दौलतखाना, खाजाबाग, दप्तरखाना, इबादत खाना, मक्तबखाना जोधाबाई महल, पंचमहल, बिरबल महल, कबूतर खाना अशी बांधकामे केली.

२६)

- मराठी साम्राज्याच्या स्थापनेने भारतीय इतिहासात एक नवीन अध्याय सुरू केला.
- राष्ट्राची अखंडता टिकवण्यासाठी आणि परकीय आक्रमणापासून त्याचे रक्षण करण्यासाठी मराठ्यांनी मुघलांविरुद्ध लढा दिला.
- शिवाजी हे सर्वात प्रसिद्ध मराठा राजे होते.
- त्यांनी फक्त राज्य विस्तारातच नव्हे तर उत्कृष्ट राज्य कारभारातही यश मिळवले.
- महाराष्ट्रातील प्रसिद्ध संतांचे उपदेश हिंदू धर्माच्या संरक्षणावर आणि मराठा साम्राज्याच्या स्थापनेवर प्रभाव टाकणारे ठरले.

२७)

- मनसबदारी पद्धत हे त्यांच्या राज्यकारभाराचे वैशिष्ट्य होते.
- अकबर हा विशाल साम्राज्याचा बादशहा, सैन्य सेनापती, कार्यकारी मंडळाचा प्रमुख, आणि न्याय व्यवस्थेचा प्रमुख होता.
- त्याच्या मदतीसाठी वकील, दिवाण, मीर बक्षी, आणि मुख्य सदर हे चार मंत्री होते.
- त्यांनी राज्याला विविध प्रांतामध्ये विभागले होते, त्यांना"सुभा"असे म्हणत.
- अकबरने आपल्या सैन्यात अनेक पदे तयार केली होती. त्यांना"मनसब"असे म्हणत. त्यांच्यावर देखरेख करणाऱ्याला"मनसबदार"म्हणत.
- मुघल सैन्यात पायदळ, घोडेदल आणि हत्तीदल होते.
- घोड्यांना छाप देण्यासाठी"दाग महाली"नावाचे विभाग होते.
- पोलीस व्यवस्था प्रभावी होती.
- जिल्ह्यांमध्ये"फौजदार"आणि परगण्यामध्ये महसूल अधिकारी होते.
- मध्ययुगात पहिल्यांदाच अकबरने अत्यंत कार्यक्षम राज्यव्यवस्था आणली.

२८)

- मराठ्यांना दक्षिण आणि उत्तर भारतात एक प्रबळ शक्ती म्हणून स्थापन केले.

- पानिपतच्या पराभवानंतर निर्माण झालेल्या संधीचा फायदा घेण्यासाठी निजामने प्रयत्न करण्याचे ठरवले, पण त्यांचा अहमदनगर जवळील युद्धात पराभव केला
- म्हैसूरच्या हैदरअलीचाही पराभव केला.
- दुसऱ्यांदा म्हैसूरवर हल्ला करून श्रीरंगपट्टणवर विजय मिळवून शिवाजी महाराजांनी जिंकलेली राज्य परत मिळवली आणि मोठी युद्ध भरपाई ही मिळवली.
- उत्तर भारतात राजपूत, जाट आणि रोहिल्यांना पराभव केला
- सत्तेपासून दूर गेलेल्या मोगल सम्राट दुसऱ्या शहा अलमला दिल्लीच्या गादीवर बसवण्यासाठी त्यांनी मदत केली.
- अशाप्रकारे, त्यांनी अल्पावधीत मराठ्यांची कीर्ती पुन्हा निर्माण केली.

अध्याय १८

भक्ती पंथ

- उत्तर :

I.

१) क) चैतन्य चरितामृत
२) अ)दोहे
३) क) शंकर देव
४) क) भजने
५) ब) पुरंदर दास
६) क) गुरुनानक

II.

७) कुतुब यांची'मृगवती'आणि मलिक मोहम्मद जैसीने लिहिलेल्या 'पद्मावती'काव्य रचनात सुफी तत्त्वज्ञानाची कल्पना आढळून येते.
८) कनकदास
९) "कबीर पंथी" असे कबीरच्या अनुयायांना म्हणतात.
१०) श्रीमंत शंकरदेव
११) पुरंदरदास
१२) शिशुनाळ शरीफ

III.

१३)

- या युगातील धार्मिक सुधारक आणि तत्त्वज्ञानी यांनी भक्तीपूर्ण जीवनाचा मार्ग सांगितला.
- त्यांनी बंधुभावाची भावना विकसित करण्याचा प्रयत्न केला आणि धार्मिक सलोख्याचे तत्व शिकवले.
- त्यांनी राम, कृष्ण आणि अल्लाह यासारख्या विविध नावांनी देवाची उपासना केली.
- मोक्ष आणि मुक्ती प्राप्त करण्यासाठी त्यांनी भक्तिमार्ग सुचवला.
- शुद्ध मन आणि देवाप्रती पूर्ण श्रद्धा हे प्रमुख तत्व होते.

१४)

- रामानंद यांचा जन्म प्रयाग येथील ब्राह्मण कुटुंबात झाला.
- ते रामानुजांच्या तत्त्वज्ञानाचे अनुयायी होते.
- त्यांनी प्रेम व भक्ती वर आधारित वैष्णव धर्माची स्थापना केली.
- त्यांनी उत्तर भारतात विविध ठिकाणी प्रवास करून राम व सीतेची पूजा लोकप्रिय केली.
- वाराणसी ही त्यांची कर्मभूमी होती.
- त्यांनी जातीव्यवस्थेचा निषेध केला आणि सर्व धर्मातील लोक त्यांचे अनुयायी होते.
- कबीर हे त्यांचे प्रमुख अनुयायी होते.

१५).

- गुरुनानक यांच्या अनुयायांना शीख म्हणून ओळखले जाते.

- त्यांची शिकवण "गुरु ग्रंथ साहेब" या पुस्तकात संकलित केली आहे. त्यांचा तो पवित्र ग्रंथ आहे.

१६)

- हिंदू परंपरांचा सुधार झाला.
- हिंदू व मुस्लिम यांच्यामध्ये असलेल्या अंधश्रद्धेचे निवारण करणे व हिंदू मुस्लिम यांच्यात एकतेची भावना निर्माण करणे ही भक्ती पंथाची मुख्य दोन उद्दिष्टे होती.
- हिंदू समाजातील अनेक उणिवा या सुधारकांनी नाहीशा केल्या.
- भारतातील प्रादेशिक भाषांचा विकास केला.
- यामुळे भारतीय संस्कृतीचा विकास झाला.

IV.

१७).

- सुफी संत पर्शियातून भारतात आले व विविध भागांमध्ये स्थायिक झाले.
- त्यांना पीर (शिक्षक) म्हणून ओळखले जाते.
- ते 'सफ' (Sufi) नावाने ओळखले जातात. कारण ते साध्या लोकरीच्या कपड्या पासून बनलेले वस्त्र घालत होते.
- प्रेम आणि भक्तीच्या माध्यमातून देव किंवा अल्लाह पर्यंत पोहोचता येते अशी शिकवण दिली.
- समाजातील सर्वच घटकांना सारखाच मान मिळाला पाहिजे यावर भर दिला.
- भक्तीरसाने ओथंबलेले संगीत, नृत्य, देवाच्या जवळ घेऊन जाते असा विश्वास होता.
- सुफी संतानी उर्दू आणि हिंदी भाषेत अनेक भजनांची रचना केली.
- कुतुबनने रचलेल्या 'मृगावती'आणि मलिक मोहम्मद जैसी यांचे'पद्मावती'या काव्यरचनेमध्ये सुफी तत्त्वज्ञानातील कल्पना आढळून येतात.

१८)

- चैतन्य हे भक्ती पंथातील संतांपैकी एक महान संत होते.
- श्रद्धेने जातीभेद नष्ट होतात तर भक्तीने मनुष्य परिशुद्ध होतो अशी शिकवण दिली.
- त्यांनी कृष्णाची उपासना केली.
- कृष्ण भक्ती वरील अनेक पदांची काव्यरचना केली.
- त्यांनी जातीभेद दूर करून समाजात बंधुभाव निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला.
- "चैतन्य चरितामृत"या ग्रंथात त्यांनी आपले तत्त्वज्ञान सांगितले आहे.

V.

१९).

- ते रामानंदाचे शिष्य होते आणि बराच वेळ वाराणसी येथे घालवला.
- त्यांनी आपले नवीन तत्त्वज्ञान शिकवायला सुरुवात केली.
- जातीप्रथा, अनकेश्वरवाद यांना विरोध केला. हिंदू असो किंवा मुस्लिम या सगळ्यांचा देव एकच आहे अशी त्यांची शिकवण होती.

- त्यांनी लोकांच्या मनात धार्मिक सलोखा, सहिष्णुता, एकात्मता आणि बंधुभाव निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला.
- कबीराच्या काव्यरचनेला 'दोहा'असे म्हणतात.
- आजही उत्तर भारतात हिंदू आणि मुस्लिम हे दोहे श्रद्धेने म्हणतात.
- कबीरचा अनुयायांना"कबीरपंथी"म्हणून ओळखले जाते.
- कबीर हे थोर समाज सुधारक, तत्त्वज्ञानी, कवी आणि संत होते.

२०)

- आसामच्या सांस्कृतिक आणि धार्मिक इतिहासात श्रीमंत शंकरा देव यांची भूमिका फार मोठी आहे.
- त्यांचे नाव भारतीय संस्कृती आणि संगीत क्षेत्रात नवीन संकल्पना आणणारे मानले जाते.
- शंकरादेवाचे भागवत संस्कृत असामी आणि बृजवली या भाषेत आहे.
- शंकरादेवानी आसाम मध्ये जी भक्ती चळवळ सुरू केली, त्याचा प्रभाव भारताच्या काही भागावर पडला.
- त्यांनी धर्म एकता किंवा वैष्णव चळवळ नावाची भक्ती चळवळ सुरू केली.
- कृष्णामध्ये आपण शुद्ध भक्ती शोधली पाहिजे. चांगले गाणे गाऊन आणि ऐकून आपण भक्ती करू शकतो.
- देवाचा सेवक होण्यासाठी चांगली भावना असली पाहिजे. इतर वैष्णवा प्रमाणे ही चळवळ कृष्णासह राधेची पूजा केली जात नाही.
- श्रीमंत शंकर देवाने सरनिय पद्धत सुरू केली.
- जातीव्यवस्था व अन्याय विरोध त्यांनी लढा दिला.

इतिहास

प्रकरण -19

युरोप -मध्ययुग आणि आधुनिक युग

I

1. फ्रान्सिस्को पेट्रार्क
2. प्रोटेस्टंट
3. इग्नेशियस लायोला
4. हरग्रीव्हज
5. भाडेकरू
6. 1453

II

7. जॉन वायक्लीफ
8. इटली
9. बार्थालोम्यू डायस
10. 1498 मध्ये वास्को-द-गामा
11. कोपर्णीकस
12. न्यूटन
13. 18 व्या शतकात यंत्र आधारित उद्योगांमध्ये झालेल्या वाढीमुळे उत्पादनात मोठी वाढ झाली त्याला औद्योगिक क्रांती असे म्हणतात.

III

14. पुनरुज्जीवन काळातील साहित्य:-
    - इटली हे महान लेखकांचे जन्मस्थान होते.
    - फ्रान्स, इंग्लंड, जर्मनी आणि स्पेन यांनीही साहित्य निर्मितीसाठी महत्त्वपूर्ण योगदान दिले.
    - साहित्य धार्मिक विषयाच्या ऐवजी संसारिक बाबी हाताळल्या जाऊ लागल्या.
    - मानवी शरीर शास्त्र आणि इतर विषयाचा शोध घेण्यासाठी लेखन केले जाऊ लागले.
    - प्रादेशिक युरोपियन भाषांना लॅटिन भाषे पेक्षा जास्त महत्व मिळाले
15. भूसंशोधनाचे परिणाम:-
    - नव्याने शोधलेल्या भूमीत वसाहती स्थापन करण्यासाठी युरोपातील देशांमध्ये स्पर्धा सुरू झाली. अमेरिका आफ्रिका आणि आशियातील व्यापारात सामर्थ मिळविण्यासाठी स्पर्धा तीव्र झाली. यामुळे त्यांनी जिंकलेल्या देशांतील व्यापारात त्यांना मक्तेदारी मिळविण्यास मदत झाली.
    - नवीन वसाहतीमधील कच्चा मालाने युरोपियन देश समृद्ध झाले.
    - युरोपमध्ये भांडवलशाही वाढली आणि औद्योगिक क्रांती सुरू झाली.
    - ख्रिश्चन धर्म प्रसारकांनी त्यांच्या धर्माचा प्रसार सर्वत्र केला.
    - वसाहतवाद आणि साम्राज्यवादाच्या वाढीमुळे स्थानिक आणि परदेशी यांच्यात शत्रुत्व निर्माण झाले.

- उत्तर अमेरिकेने आर्थिक विकासासाठी आफ्रिकन गुलामांचा उपयोग केला. गुलामांचा व्यापार अस्थिर करण्यात आला.

16. मार्टिन ल्युथर आणि प्रोटेस्टंट धर्म:-
    - मार्टिन ल्यूथरने 1517 मध्ये पाप मुक्तीचे परवाने देणाऱ्या चर्चविरुद्ध विरोध दर्शविला.
    - क्याथोलिक चर्चचा असा विश्वास होता की पोपकडे पापिंची शिक्षा कमी करण्याची शक्ती आहे जी ख्रिस्त आणि मिशनऱ्यांच्या चांगल्या कृत्याद्वारे दिली जाते.
    - क्षमापत्रांची चर्चकडून विक्री होत असे याला मार्टिन ल्युथरने कडाडून विरोध केला.
    - त्यांच्या अनुयायांना प्रोटेस्टंट म्हटले जात असे जे जर्मनीच्या लोकसंख्येच्या अर्ध्या लोकसंख्येचे होते.
    - तीस वर्षाचे युद्ध कॅथोलिक प्रोटेस्टंट संघर्षातून झाले.

IV

17. औद्योगिक क्रांतीला कारणीभूत घटक:-
    - वसाहतीमुळे वाढलेला व्यापार आणि तयार वस्तूंची मागणी.
    - पारंपारिक उत्पादन पद्धती मागणी पूर्ण करू शकल्या नाहीत.
    - बौद्धिक जागृती आणि नफा मिळवण्याचा हेतू उदयास आले.
    - भांडवलशाही आणि युरोपीयन साम्राज्यांचा उदय झाला.
    - सुविकसित बँकिंग प्रणालीनी चांगल्या उत्पादन पद्धतीना प्रोत्साहन मिळाले.
    - उद्योग आणि वाहतूकितील नवीन पद्धतीनीं अर्थव्यवस्थेत परिवर्तन घडवून आणले.
    -

18. पुनरुज जीवनाची कारणे:-
    - पुनरुज्जीवनाच्या प्रभावामुळे शक्य झालेल्या वैज्ञानिक शोधामुळे यंत्राची निर्मिती झाली.
    - वसाहतीच्या स्थापनेमुळे व्यापार वाढला आणि उत्पादित वस्तूंची मागणी निर्माण झाली.
    - उद्योगावर अवलंबून असलेल्या कामगार वर्गाचा उदय झाला.
    - भांडवली गुंतवणुकीत वाढ झाली इंग्लंडमध्ये राजकीय स्थिरता निर्माण झाल

19. आधुनिक विज्ञानाचा विकास:-
    - माणसाबद्दल जाणून घेण्याच्या प्रवृत्ती मिळेल या काळात विज्ञानातील नवीन अविष्कारांच्या प्रारंभ झाला.
    - गरज व प्रश्न विचारण्याची मनोभावना जशी वाढली तशी वैज्ञानिक संशोधनही वाढले.
    - फ्रान्सीस बेकरनने जुने वैज्ञानिक निष्कर्ष परिपूर्ण ज्ञानाचे प्रतिनिधित्व करू शकत नाही हे जाहीर केले.
    - डीकार्थे कोणतीही गोष्ट स्वीकारण्यापूर्वी आपण प्रश्न विचारले पाहिजे असे प्रतिपादन केले.
    - कोपर्णीकसने पृथ्वी व इतर ग्रह सूर्याभोवती फिरतात असे मत मांडले.

20. धार्मिक सुधारणांची कारणे:-
    - ख्रिश्चन भिक्षू आणि पोपचे भोग आणि राजकीय हितसंबंध.

- पापांच्या क्षमेच्या नावाखाली चर्चकडून होणारा भ्रष्टाचार.
- राजवाडा आणि चर्चमधील सत्ता संघर्ष.
- वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा उदय.
- चर्चेने मूळ हिब्रूमधून इतर भाषांमध्ये बायबलचे भाषांतर करण्यास विरोध केला.
- नवीन राष्ट्रवादी राजवटींचा उदय आणि देशभक्ती ही धार्मिक उत्साहापेक्षा मोठी आहे याची समज.

21. औद्योगिक क्रांतीचे परिणाम:-

- उद्योगांमधील असंख्य बदलांमुळे यंत्रांची मागणी वाढली.
- आर्थिक आणि सामाजिक क्षेत्रातही अनेक बदल झाले.
- नवीन कारखाने स्थापन झाले.
- उत्पादन खर्च कमी झाला ज्यामुळे *जीवनावश्यक वस्तू कमी किमतीत उपलब्ध झाल्या.
- मोठ्या उद्योगांची स्पर्धा करू न शकल्याने कुटीर उद्योग नष्ट झाले.
- श्रीमंत अधिक श्रीमंत होत गेले आणि गरीब अधिक गरीब राहिले.
- लोकांना खेड्यांमधून शहरांमध्ये स्थलांतर करावे लागले.
- समाजात भांडवलदार वर्ग उदयास आला.
- मालक आणि कामगारांमधील संबंध बिघडले आणि वर्ग संघर्ष सुरू झाला.

22. पुनरुज्जनाची वैशिष्ट्ये:-

- मानवी जीवनाशी संबंधित कृतीचे समर्थन करण्यात आले.
- पुनरुज्जीवन काळातील लेखकांच्या प्रादेशिक भाषेत निर्माण झालेल्या साहित्यकृती लोकप्रिय झाल्या.
- लोकांच्या आर्थिक व सामाजिक जीवनात बदल घडून आले लोक उद्योगधंद्याकडे वळले.
- पुनरुज्जिवणाचे मुख्य वैशिष्ट्ये म्हणजे लोकांच्या मनात उत्कृष्ट साहित्य संस्कृती याबद्दल निर्माण झाली आसक्ती होय..
- ग्रीक व रोमन मधील विद्वानांचे इटली मध्ये स्थलांतर झाले.

प्रकरण 20

क्रांती आणि राष्ट्र-राज्यांचा उदय

उत्तर :

1. ड) फिलाडेल्फिया

२. अ) जोसेफ मॅझिनी

३. अ) मोंटेस्क्यू

४. बिस्मार्क

५. ब) सरंजामशाहीचा ऱ्हास

६. ब) फ्रान्स आणि इंग्लंड.

७. क) जॉर्ज वॉशिंग्टन

८. अ) पॅरिस करार

९. क) मोंटेस्क्यू

१०. ब) कॅव्होर, गॅरिबाल्डी, मॅझिनी

११. ४ जुलै

१२. मॅझिनी

१३. लुई सोळावा

१४. १४ जुलै १७८९

१५. रुसो, व्होल्टेअर, मोंटेस्क्यू

१६. स्वातंत्र्य, समानता, बंधुता

१७. रुसो

१८. गॅरिबाल्डी

१९. फ्रेंच क्रांतीचा प्रभाव:

- सरंजामशाही नाहीशी केली.
- पाद्री आणि श्रेष्ठींचे विशेषाधिकार रद्द केले.
- श्रीमंतांकडून जप्त केलेली जमीन.
- चर्चला राज्याच्या नियंत्रणाखाली ठेवले..
- देशभरात एकसमान प्रशासन सुरू केले.
- नागरिकांसाठी स्वातंत्र्य, समानता आणि बंधुता सुनिश्चित केली.

२०. मॅझिनीची भूमिका:

- एक प्रसिद्ध क्रांतिकारी विचारवंत आणि लेखक.
- इटली, ऑस्ट्रिया, पोपशाही या क्षेत्रातील आपल्या लेखनातून इटालियन तरुणांना प्रेरित केले.
- राष्ट्रीय एकीकरण, स्वातंत्र्य आणि बंडखोरीला प्रोत्साहन दिले,
- राष्ट्रीय स्वातंत्र्य आणि एकीकरण साध्य करण्यासाठी "यंग इटली" सैन्याची स्थापना केली.

२१. तत्वज्ञानींचा प्रभाव:

- मॉन्टेस्क्यु: स्पिरिट ऑफ द लासमध्ये राजांच्या दैवी अधिकाराचा निषेध केला आणि संवैधानिक सरकारला पाठिंबा दिला.

- रुसेन: द सोशल कॉन्ट्रॅक्टमध्ये, "मनुष्य जन्मतः स्वतंत्र असतो पण तो सर्वत्र साखळ्यांमध्ये अडकलेला असतो" असे नमूद केले आहे.

- व्होल्टेअर: फ्रेंच परंपरा, एकेश्वरवाद आणि अंध श्रद्धांवर टीका केली, रोमन लोकांवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले.

- कॅथोलिक चर्च.

२२. क्रांतीमध्ये फ्रेंच राजेशाहीची भूमिका:

- फ्रान्सवर बर्बन राजवंशाचे राज्य होते.

- लुई सोळावा यांनी राज्याच्या कारभाराकडे दुर्लक्ष करून, एक भव्य आणि उधळपट्टीचे जीवन जगले.

- त्याची पत्नी, ऑस्ट्रियन राजकुमारी मेरी अँटोइनेट, शासनात हस्तक्षेप करत असे.

- परदेशी म्हणून आणि तिच्या उदासीनतेमुळे तिचा तिरस्कार केला जात असे.

- लुई सोळावा तिच्यावर नियंत्रण ठेवण्यास असमर्थ असल्याने एक संकट निर्माण झाले आणि त्याचा शेवट क्रांतीमध्ये झाला.

२३. अमेरिकन क्रांतीची कारणे:

- वसाहतींमध्ये राष्ट्रवादाचा उदय आणि स्वातंत्र्याची इच्छा.

- सात वर्षांच्या युद्धाचा परिणाम.

- नौकानयन कायदा

- थॉमस पेन, बेंजामिन फ्रँकलीन, जॉन ॲडम्स, सॅम्युअल ॲडम्स, जॉन एडवर्ड कोक इत्यादी लेखकांचा प्रभाव.

- ब्रिटिश कर धोरणे: क्यूबेक कायदा, टाऊनशिप कायदा, साखर आणि मौलॅसेस कायदा, स्टॅम्प कायदा.

- बोस्टन चहा पार्टी.

२४. क्रांतिपूर्व फ्रान्समधील आर्थिक परिस्थिती:

- फ्रान्स हा प्रामुख्याने कृषीप्रधान होता.

- प्रगती असूनही, कृषी उत्पादन मागे पडले.

- पिकांचे उत्पन्न कमी होते.

- शेतकऱ्यांना मोठ्या संकटांचा सामना करावा लागत होता

- दुष्काळ वारंवार पडत होते, ज्यामुळे अन्नावरून दंगली होत असत.

- उत्पादकता कमी होती.

- उद्योगांवर कामगार संघटनांचे नियंत्रण होते, परस्पर संघर्ष आणि अधिकृत हस्तक्षेपामुळे ते अडचणीत आले.

२५. ऑटोव्हन बिस्मार्क आणि जर्मन एकीकरण:

- जर्मन एकीकरणाचे शिल्पकार, राजा विल्यम पहिला यांच्या काळात प्रशियाचे पंतप्रधान म्हणून काम पाहिले.

- रशियाच्या नेतृत्वाखालीच एकीकरण शक्य होते हे समजले.

- ऑस्ट्रियाला जर्मन संघराज्यातून बाहेर काढण्याचा आणि जर्मनीचे रशियामध्ये रूपांतर करण्याचा उद्देश.

- फक्त "रक्त आणि लोह धोरणानेच हे साध्य होऊ शकते असा विश्वास होता.

- डेन्मार्कमधील स्लेशविग आणि होलस्टन यांना जोडण्याचा प्रयत्न केला, ऑस्ट्रियाच्या मदतीने हे साध्य केले.

- एकीकरणासाठी फ्रान्स शी मान्यताप्राप्त युद्ध आवश्यक होते.

- नेपोलियन तिसरा यांचा पराभव केला, ज्यामुळे दक्षिण जर्मन राज्यांचे जर्मन संघराज्य [कॉन्फेडरेशन] मध्ये विलीनीकरण शक्य झाले.

२६. काउंटकाव्हूर आणि इटालियन एकीकरण:

- इटालियन एकीकरणातील एक प्रमुख व्यक्ती, सार्डिनियाचे पंतप्रधान म्हणून काम केले.

- इटालियन साहित्याचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी रिसर्जिमेंटो या नियतकालिकाची सुरुवात केली.

- शक्तिशाली लेखनातून लोकांवर आणि राज्यकर्त्यांवर प्रभाव पाडला.

- ऑस्ट्रियाला बाहेर काढण्याचा आणि सार्डिनियाला इटलीचे सर्वात मजबूत राज्य बनवण्याचा उद्देश होता.

- सार्डिनियाला प्रगतीशील बनवण्यासाठी सुधारणा आणल्या.

- ऑस्ट्रियाला पराभूत करण्यासाठी आणि लोम्बार्डीमधून हाकलून लावण्यासाठी फ्रान्सशी एक गुप्त करार केला.
- सार्डिनिया आणि लोम्बार्डी इटलीमध्ये विलीन केले.
- टस्कनी, मोदेना, पर्मा आणि उत्तरी पोप राज्यांमधील क्रांतींना पाठिंबा दिला आणि त्यांना सार्डिनियामध्ये विलीन केले.
- गॅरिबाल्डीला सिसिलीवर आक्रमण करण्यास गुप्तपणे प्रोत्साहित केले.

प्रकरण 21

निवडणूक प्रक्रिया

I.

१. ब) ३२४

२. क) ६१ वा

३. ब) मुख्य निवडणूक आयुक्तांना अधिक अधिकार आहेत

४. क) ४८

II.

५) निवडणुकीची तारीख निश्चित करण्यापासून ते निकाल जाहीर करण्यापर्यंतच्या कालावधीला "आदर्श आचारसंहिता कालावधी" म्हणतात, ज्या दरम्यान निवडणूक आयोग आपली जबाबदारी पार पाडतो.

६) राज्य निवडणूक आयोग

७) मतदार ओळखपत्रे जारी करून

८) निवडणूक प्रक्रिया निवडणूक आयोगाने निवडणूक अधिसूचना जारी केल्यापासून सुरू होते.

९) राजकीय पक्ष आणि उमेदवार मतदारांना त्यांचे मत मिळवण्यासाठी सुविधा आणि फायदे देण्याची आश्वासने देतात आणि या आश्वासनांना 'निवडणूक जाहीरनामा' म्हणतात.

१०) ग्रामपंचायत निवडणुकीत

११) ब्रेल लिपी

१२) दोन किंवा अधिक राजकीय पक्षांच्या युतीने स्थापन केलेल्या सरकारला 'युती-सरकार' म्हणतात.

१३) जेव्हा युती पक्ष शासनात सहभागी न होता एखाद्या प्रमुख पक्षाला पाठिंबा देतो तेव्हा त्याला 'बाह्य पाठिंबा' असे संबोधले जाते.

१४) निवडणूक आयोग

१५) 'भारतीय प्रेस परिषद'

III.

१६) चार पात्रता तारखा निश्चित केल्या आहेत: १ जानेवारी, १ एप्रिल, १ जुलै आणि १ ऑक्टोबर.

१७) लोकशाही सरकारांमध्ये राजकीय पक्ष आवश्यक आणि अपरिहार्य असतात.

• राजकीय पक्ष प्रतिनिधी, सरकार आणि जनता यांना जोडणारा पूल म्हणून काम करतात.

• सामाजिक आणि आर्थिक प्रगतीसाठी नियम आणि कायदे तयार करण्यात ते महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

• राजकीय पक्ष कधीकधी राजकारणात प्रवेश करू इच्छिणाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण केंद्र म्हणून काम करतात.

१८. मतदार मतदान केंद्रावर ओळखपत्रासाठी चार कागदपत्रे दाखवू शकतो:

• छायाचित्रासह मतदार ओळखपत्र (EPIC)

• आयकर विभागाने जारी केलेले कायमस्वरूपी खाते क्रमांक (PAN) कार्ड

• आधार कार्ड

• इतर कागदपत्रांसह वाहनचालक परवाना.

१९. 'मतपत्रिकेवर' छापलेले तपशील:

• निवडणूक लढवणाऱ्या सर्व उमेदवारांची नावे.

• भारतीय निवडणूक आयोगाने प्रत्येक उमेदवाराला नियुक्त केलेले चिन्ह.

२०. लोकमत प्रसारितकरण्यासाठी माध्यमे:

रेडिओ, टेलिव्हिजन, वर्तमानपत्रे, मासिके, इंटरनेट आणि सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्म जनमत सामायिक करण्यास मदत करतात.

IV.

२१) भारतीय निवडणूक आयोगाची रचना:

• संविधानाच्या कलम ३२४ मध्ये भारतीय निवडणूक आयोगाच्या स्थापनेची रूपरेषा दिली आहे.

• त्याची स्थापना २५ जानेवारी १९५० रोजी झाली.

• सुरुवातीला, त्यात फक्त एकच मुख्य निवडणूक आयुक्त होते.

• १९९३ पासून, त्यात एक मुख्य निवडणूक आयुक्त आणि इतर दोन निवडणूक आयुक्त असतात.

• तिन्ही आयुक्तांना समान अधिकार आहेत.

• मतभेद असल्यास, बहुमताने निर्णय घेतले जातात.

२२. निवडणूक प्रक्रियेचे टप्पे:

• निवडणूक अधिसूचना

• उमेदवारांचे नामांकन

• नामांकन पत्रांची छाननी

• नामांकन मागे घेणे

• निवडणूक प्रचार

• मतदानाचा दिवस

• मतमोजणी

२३. राष्ट्रीय पक्षांची नावे:

• भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस (आयएनसी)

• भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष (मार्क्सवादी) (माकप))

• भारतीय जनता पक्ष (भाजप)

• बहुजन समाज पक्ष (बसपा)

• राष्ट्रीय पीपल्स पार्टी (एनपीपी)

• आम आदमी पक्ष (आप)

V.

२४) निवडणूक मतदारसंघ:

• निवडणुकीच्या उद्देशाने, देश आणि राज्ये लहान निवडणूक विभागांमध्ये विभागली जातात ज्यांना मतदारसंघ म्हणतात.

• हे मतदारसंघ लोकसंख्येच्या आधारे विभागले जातात.

• दोन प्रकार आहेत: लोकसभा मतदारसंघ आणि विधानसभा मतदारसंघ.

• लोकसभा मतदारसंघातून निवडून येणाऱ्या उमेदवारांना संसद सदस्य (खासदार) म्हणतात.

• विधानसभा मतदारसंघातून निवडून येणाऱ्या उमेदवारांना विधानसभेचे सदस्य (आमदार) म्हणतात.

• नियमांनुसार जागा अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी राखीव आहेत.

• १२८ व्या घटनादुरुस्ती (नारी शक्ती वंदन अधिनियम) कायदा झाल्यानंतर, लोकसभा आणि राज्य विधानसभांमधील ३३% जागा महिलांसाठी राखीव असतील.

•यांना राखीव मतदारसंघ म्हणतात.

प्रकरण 22

देशाची संरक्षण व्यवस्था

1

१. ड) नवी दिल्ली

२. क) 1965

३. अ) खडकवासला

४. क) ॲडमिरल

५. अ) 9 ऑक्टोबर

२. एक-चिन्ह प्रश्न

६) समुद्री पक्षी

७) भारतीय सेना

८) महू

९) नवी दिल्ली

१०) वयम रक्षमा (आम्ही संरक्षण करतो)

११) १) परम वीर चक्र, २) महा वीर चक्र, ३) वीर चक्र

III.

१२) सैन्याची मुख्य कार्ये:

- बाह्य आक्रमणापासून संरक्षण.
- संपूर्ण प्रदेशाचे रक्षण करणे.
- राष्ट्रीय एकात्मता जपणे.
- सीमा सुरक्षा.
- नैसर्गिक आपत्तींना प्रतिसाद देणे.
- भूकंप, पूर किंवा भूस्खलनाच्या वेळी पीडितांना मदत करणे.

१३. संरक्षण मंत्रालयाचे पाच विभाग:

• संरक्षण विभाग

• संरक्षण उत्पादन विभाग

• संरक्षण संशोधन आणि विकास विभाग

• माजी सैनिक कल्याण विभाग

• लष्करी व्यवहार विभाग

१४. लष्करी भरतीसाठी पात्रता:

- जात, धर्म किंवा समुदाय काहीही असो, सर्वांसाठी खुली.
- काही भूमिकांसाठी शारीरिक आणि मानसिक तंदुरुस्ती, शैक्षणिक पात्रता आणि विशिष्ट तांत्रिक कौशल्ये आवश्यक आहेत.
- राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमधील पुरुष लोकसंख्येच्या प्रमाणात भरती केली जाते.
- केंद्रीय हवाई दल निवड मंडळाद्वारे हवाई दल भरती.
- नौदल भरती संघटनेद्वारे नौदलात भरती.

• तिन्ही दलांमध्ये महिला भरतीसाठी विशेष योजना.

१५. आंतरराष्ट्रीय शांतता राखण्यात भारतीय संरक्षण दलांची भूमिका:

• संयुक्त राष्ट्रांच्या शांतता राखीव मोहिमांमध्ये सहभागी होणे.

• जागतिक आदर मिळवला.

• गाझा, उत्तर आणि दक्षिण कोरिया, काँगो, श्रीलंका आणि सिएरा

- लिओन येथे संयुक्त राष्ट्रांच्या देखरेखीखाली सेवा दिली.
- १९७१ मध्ये बांगलादेशला स्वातंत्र्य मिळविण्यात मदत केली.

१६. एनसीसी कॅडेट्ससाठी फायदे:

- संरक्षण दलात सामील होण्यासाठी विशेष संधी.
- उत्कृष्ट प्रशिक्षणार्थींसाठी व्यावसायिक महाविद्यालयांमध्ये राखीव जागा.
- शस्त्र हाताळणीचे प्रशिक्षण.

१७. भारतीय हवाई दलाचे ऑपरेशनल कमांड:

- ट्रेनिंग कमांड, बेंगळुरू - कर्नाटक
- मेंटेनन्स कमांड, नागपूर - महाराष्ट्र

IV.

१८) भारतीय हवाई दल प्रशिक्षण केंद्रे:

- वायुसेना अकादमी, दुंडीगल (हैदराबाद) - तेलंगणा
- बेसिक फ्लाइंग ट्रेनिंग स्कूल, प्रयागराज - उत्तर प्रदेश
- एअरमेन ट्रेनिंग स्कूल, सांब्रा, बेलागावी - कर्नाटक
- वायुसेना तांत्रिक महाविद्यालय, जालहळी, बेंगळुरू - कर्नाटक
- वायुसेना युद्ध महाविद्यालय, सिकंदराबाद - तेलंगणा

१९. भारताच्या दुसऱ्या संरक्षण रांगेतील घटक:

- प्रादेशिक सेना
- राष्ट्रीय कॅडेट कॉर्प्स (एनसीसी)
- भारतीय तटरक्षक दल
- सीमा सुरक्षा दल
- नागरी संरक्षण
- गृहरक्षक
- रेड क्रॉस

V.

२०) भारतीय रेड क्रॉसची मूलभूत तत्त्वे:

- मानवता
- निष्पक्षता
- तटस्थता
- स्वातंत्र्य
- स्वयंसेवा
- एकता

- सार्वत्रिकता

२१. भारतीय सैन्याच्या कमांड:

- उत्तर कमांड, उधमपूर (जम्मू आणि काश्मीर)
- दक्षिण कमांड, पुणे (महाराष्ट्र)
- पूर्व कमांड, कोलकाता (पश्चिम बंगाल)
- पश्चिम कमांड, चंडीमंदिर (चंदीगड)
- दक्षिण पश्चिम कमांड, जयपूर (राजस्थान)
- मध्य कमांड, लखनऊ (उत्तर प्रदेश)
- प्रशिक्षण कमांड, महू (मध्य प्रदेश)

प्रकरण 23

राष्ट्रीय एकात्मता

I.

१. अ) मोर

२. ब) प्रजासत्ताक दिन

II.

३) वाघ

४) राष्ट्राच्या लोकांमध्ये अशी भावना की ते सर्व एक आहेत.

५) भारतीय संविधान २२ भाषांना अधिकृत/अनुसूचित भाषा म्हणून मान्यता देते.

६) स्वतंत्र, गणतंत्र, गांधीवादी विचारसरणी

III.

७) राष्ट्रीयत्व निश्चित करणारे घटक:

- एका सामान्य मातृभूमीशी संबंधित असल्याची भावना.
- सामायिक संस्कृतीचा अभिमान आणि ऐतिहासिक आणि नैसर्गिक वारशाशी भावनिक जोड.

८. धर्मनिरपेक्षता राष्ट्रीय एकता कशी वाढवते:

o भारत एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र आहे.

o प्रत्येक नागरिकाला त्यांच्या धर्माचे मुक्तपणे पालन करण्याचा अधिकार आहे.

o धर्मनिरपेक्षता सर्व धर्मांची समानता सुनिश्चित करते.

o हे सुसंवाद वाढवून राष्ट्रीय एकता वाढवते.

९. "भारतात विविधतेत एकता आहे" कारण:

o भौगोलिक, सामाजिक, भाषिक, पारंपारिक, राजकीय, धार्मिक, वांशिक आणि सांस्कृतिक विविधता असूनही, हिमालयापासून कन्याकुमारीपर्यंत भारतीय जीवनशैलीत एकता आहे.

o एकसमान शासन, सुलभ संवाद, आधुनिक शिक्षण आणि कायदेशीर व्यवस्था या एकतेला हातभार लावतात.

IV.

१०) भारतातील विविध प्रदेशांमधील परस्परावलंबन:

• केंद्र आणि राज्य सरकारे समान उद्दिष्टांसाठी काम करतात.

• प्रत्येक प्रदेश आर्थिकदृष्ट्या इतरांवर अवलंबून असतो.

• प्रादेशिक उत्पादने आर्थिक विकासात योगदान देतात.

• उदाहरणार्थ, कर्नाटकातील कॉफी आणि जम्मू आणि काश्मीरमधील केशर.

• कोणताही प्रदेश पूर्णपणे स्वयंपूर्ण नाही.

• हे परस्परावलंबन राष्ट्रीय एकता मजबूत करते.

११. भारतातील राष्ट्रीय एकता वाढवणारे घटक:

• धर्मनिरपेक्षता

• लोकशाही

• राष्ट्रीय सण

• राष्ट्रीय चिन्हे

• परस्परावलंबन

• संप्रेषण प्रणाली

• प्रसार माध्यम

V.

१२) भारताच्या विविधतेमध्ये एकता वाढवणारे घटक:

- भौगोलिक एकता: हिमालयापासून कन्याकुमारीपर्यंत, भारताचे विविध भूदृश्य त्याच्या लोकांना एकत्र करतात.
- राजकीय एकता: एकच संविधान, लोकशाही, कायदेशीर व्यवस्था आणि शिक्षण चौकट
- राष्ट्राला बांधते.
- धार्मिक एकता: भारत हिंदू, इस्लाम, ख्रिश्चन, शीख,जैन धर्म आणि इतर धर्मांचे घर आहे, जे समावेशकतेला प्रोत्साहन देते.
- भाषिक एकता: विविध भाषा असूनही, हिंदी आणि इंग्रजी दुवे भाषा म्हणून काम करतात.
- भारतातील लोक अनेक भाषा बोलतात.
- सांस्कृतिक एकता: सामायिक परंपरा आणि सण राष्ट्रीय बंध मजबूत करतात.

प्रकरण 24

आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या अभ्यासाचा परिचय

I.

१. ब) जेरामी बेंथम

२. अ) वुड्रो विल्सन चेअरच्या स्थापनेसह

II.

३) आंतरराष्ट्रीय संबंधांना आंतरराष्ट्रीय राजकारण असेही म्हणतात, ज्याची व्याख्या राष्ट्रांमधील सत्तेसाठी संघर्ष आणि त्याचा वापर अशी केली जाते.

४) क्विन्सी राईटच्या मते, आंतरराष्ट्रीय संबंध गट, राज्ये,राष्ट्रे, सरकार, लोक, प्रदेश, संघराज्ये आणि धार्मिक, सांस्कृतिक आणि औद्योगिक संघटनांमधील परस्परसंवादांचा अभ्यास करतात.

५) परराष्ट्र सेवांशी संबंधित शिक्षण प्रदान करणे.

६) आंतरराष्ट्रीय संबंधांमध्ये व्यावहारिक आणि विश्लेषणात्मक पद्धती वापरण्याचे कारण म्हणजे अभ्यास वैज्ञानिक बनवणे.

७) जेरामी बेंथम

८) वेल्स विद्यापीठ, ब्रिटन

९) ई.एच. कार

III.

१०) आंतरराष्ट्रीय संबंधांमध्ये औपचारिक आणि अनौपचारिक संघटनांची भूमिका:

- संयुक्त राष्ट्रसंघ, जागतिक बँक आणि आयएमएफ सारख्या औपचारिक संघटना महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात.
- हिंसक गटांसारख्या अनौपचारिक संघटना जागतिक शांतता आणि सुरक्षेला धोका निर्माण करतात.
- दोन्ही प्रकारच्या संघटना त्यांच्या पद्धतीने जागतिक राजकारणावर प्रभाव पाडतात.

११. आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अविभाज्य भाग म्हणून परराष्ट्र धोरण:

- राष्ट्रांची परराष्ट्र धोरणे आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा पाया तयार करतात.
- ते देशाची उद्दिष्टे, उद्दिष्टे आणि यश प्रतिबिंबित करतात.
- अशाप्रकारे, परराष्ट्र धोरण हे आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अविभाज्य भाग आहे.

१२. आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास जागतिक जाणीव कशी जागृत करतो:

- ते सामायिक मानवतेची भावना वाढवताना राष्ट्रांमधील विविध हितसंबंध आणि श्रद्धा अधोरेखित करते.
- हे जागतिक शांततेला प्रोत्साहन देते.
- ते जागतिक जाणीव जागृत करते.
- आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास या प्रक्रियेला समर्थन देतो.

IV.

१३) आंतरराष्ट्रीय संबंधांची व्याप्ती:

- आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास
- आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचा अभ्यास
- आंतरराष्ट्रीय घटकांचा आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या सिद्धांतांची निर्मिती आणि प्रसार
- राष्ट्रीय शक्ती केंद्रांचा अभ्यास

१४. आंतरराष्ट्रीय संबंधांद्वारे संबोधित केलेली प्रमुख जागतिक आव्हाने:

- भूक
- कुपोषण
- गरिबी
- आजारपण
- निरक्षरता
- बेरोजगारी
- संघर्ष
- युद्ध
- दहशतवाद
- हवामान बदल
- जैविक समस्या

१५. आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा अभ्यास करण्याचे महत्त्व:

- जागतिक राजकारणाचे वास्तववादी स्वरूप सादर करते.
- राष्ट्रीय हित समजून घेण्यास मदत करते.
- जागतिक आव्हानांबद्दल ज्ञान प्रदान करते.
- जागतिक जाणीव जागृत करते.
- परराष्ट्र धोरणाचे महत्त्व अधोरेखित करते.
- आंतरराष्ट्रीय संघटनांची समज सुलभ करते.

V.

१६) आंतरराष्ट्रीय संबंधांचे स्वरूप:

- गतिमान आणि विकसित होत असलेले स्वरूप
- आंतरविद्याशाखीय विषय
- राष्ट्र-राज्य हे प्राथमिक एकक आहे
- राष्ट्रीय हित आणि शक्ती हे मुख्य घटक आहेत
- सत्तेसाठी संघर्ष
- राष्ट्रांमधील परस्परसंवाद आणि प्रतिक्रिया
- सिद्धांत-निर्मितीसाठी व्यावहारिक आणि विश्लेषणात्मक पद्धतींचा वापर
- औपचारिक आणि अनौपचारिक संघटनांची भूमिका

समाजशास्त्र

प्रकरण-25

I

1. सामाजिकीकरण
2. कुटुंब
3. आई
4. व्यक्तीच्या संपूर्ण आयुष्य
5. दूरदर्शन
6. विद्यार्थ्यांचे वर्तन ज्ञान आणि दृष्टिकोन बदलतात
7. गाव
8. लिंगभेद
9. महिलांना शिक्षणाने रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देणे
10. आधुनिकतेचा प्रभाव

II

11. ज्या प्रक्रियेद्वारे मूल सामाजिक अस्तित्वात वाढते आणि विकसित होते त्याला सामाजिकीकरण असे म्हणतात.
12. सामाजीकरण ही सर्व समाजामध्ये एक सार्वत्रिक आणि अजीवन प्रक्रिया आहे.
13. वय, अनुभव, वडीलधारी, मित्र आणि समवयस्कांचा प्रभाव.
14. कामे विभागने आणि करणे याला श्रमविभजन असे म्हणतात.
15. शिक्षण, आर्थिक प्रगती, विशेष सरकारी कार्यक्रम आणि शहरी विकास.
16. दूरदर्शन, चित्रपट, वर्तमानपत्रे, मासिके, रेडिओ इत्यादी

III

17. सामाजिक विकाराचे महत्त्वाचे घटक
    i. कुटुंब
    ii. समवयस्क
    iii. धर्म
    iv. शाळा
    v. प्रसारमाध्यमे
    vi. शेजारी

18. धर्मनैतिकता, परंपरा, समाजसेवा, दानधर्म आणि मूल्ये रुजविण्यास मदत करतो.
19. समवयस्क सहकार्य, अनुकूलता, वाढवतात आणि पालक किंवा शिक्षकांकडून न शिकलेल्या गोष्टी शिकवतात.
20. नैतिक शिक्षण, प्रामाणिकपणा, आदर, जबाबदारी, प्रेम, आपुलकी आणि माहिती यासारख्या मूल्यांना शिकवते.
21. पोलाद कारखाने, बोगदे, खोल समुद्रातील संसाधने काढणे आणि खाणकाम यामधील नोकऱ्या.
22. समानतेची अंमलबजावणी, मुलींच्या शिक्षणासाठी विशेष सहकारी कार्यक्रम, आर्थिक प्रगती, शहरी विकास आणि बदलता सामाजिक दृष्टिकोन.

IV

23. सामाजिक कार्याचे महत्त्वाची वैशिष्ट्ये:-

- मानवाला समाजशील होण्यास सहाय्यक ठरते.
- व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो.
- जीवनात शिस्त लागते.
- वेगवेगळी जीवनावश्यक कौशल्य आणि ज्ञान प्राप्त होते.
- योग्य आकांक्षा विकसित करण्यास मदत करते.
- समाजातील भेदभाव कमी केले जाते.
- उज्वल भविष्याला आकार निर्माण करण्याची संधी मिळते.
- संस्कृती, परंपरा सतत पुढे जपण्यासाठी सहाय्य होते.
- सामाजिक व्यवस्था सुरक्षित राखली

24. सामाजिकीकरणात कुटुंबाची भूमिका:-

- घरी ही पहिली शाळा आहे आणि आई ही पहिली शिक्षिका आहे.
- मुले प्रेम, विश्वास' संयम, सहानुभूती आणि सहकार्य यासारखी मूल्ये शिकतात. लू
- पालक चांगल्या वागणुकीला प्रोत्साहन देतात.
- ते शिस्तीच्या माध्यमातून चुका सुधारतात.
- मुलांमध्ये मोठ्यांचा आदर वाढतो.

25. सामाजिकिकरणात शेजारची भूमिका:-

- परिसर म्हणजे सामायिक वैशिष्ट्ये असलेला एक छोटासा समुदाय.
- ते आकाराने लहान असते.
- रहिवाशांचे परस्पर संबंध आहेत.
- स्थानिक लोकांना आवश्यक सेवा पुरविते.
- शेजारी एकमेकांच्या सुखदु:खात आणि कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होतात.
- ते सन विवाह आणि धार्मिक समारंभांमध्ये सहभागी होतात.
- ग्रामीण भागात परिसरांचा मोठा प्रभाव असतो.

26. सामाजिक विज्ञानाचे प्रमुख कार्य:-

- व्यक्तिमत्व विकासात मदत होते.
- जीवनात शिस्त निर्माण करते.
- कौशल्ये शिकविण्याच्या आणि आत्मसात करण्याच्या संधी प्रदान करते.
- योग्य आकांक्षा विकसित करण्यास मदत करते.
- सामाजिक विषमता कमी करते.
- उज्वल भविष्य घडविण्याचा संधी देते.
- सामाजिक व्यवस्था मजबूत करते.

27. सामाजिकीकरणांमध्ये शाळेची भूमिका:-

- मुलांच्या दृष्टिकोन वर्तणूक चारित्र्य ज्ञान प्राप्ती हे सगळे शिक्षणाने प्रभावित होते.
- अंतर्गत सामर्थ्य विकसित होऊन जीवन विशाल आणि समृद्ध बनते.
- शिक्षक आणि शिकविलेली नैतिक मूल्ये यामुळे मुलांच्यात सद्गुण विकसित होतात.
- शिक्षकांनी शालेय व शालाबाह्य रचनात्मक कार्यक्रमात मुलांना भाग घेण्यास उत्तेजन दिले पाहिजे.
- या सगळ्यामुळे सामाजिकीकरण दृढ करणे साध्य होते.

समाजशास्त्र

प्रकरण २६:

समुदाय

I.

१. ब) समान ओळख आणि मूल्ये असलेल्या लोकांचा समूह

२. क) उत्पादन तंत्रज्ञानातील बदल

३. क) ५०,०००

4. ब) शेती

५. अ) सामाजिक विविधता

६. क) सामाजिक परिवर्तनाचा तीव्र वेग.

८. ड) जंगले, दऱ्या, टेकड्या

9. ब) भारत

१०. ड) अनौपचारिक नियंत्रण

११. ब) रोजगाराच्या संधी.

१२. ब) औद्योगिकीकरण आणि शहरीकरण

१३. क) मंगोलियन

१४. ब) आदिवासी आणि स्थानिक समुदाय

१५. ब) निरक्षरता, गरिबी आणि बेरोजगारी

II .

१६) समुदाय म्हणजे विशिष्ट भौगोलिक क्षेत्रात राहणाऱ्या लोकांचा समूह ज्यांचे नियम, मूल्ये आणि ओळख समान असते.

17) शेती

१८) शहर म्हणजे तुलनेने मोठे आकार, उच्च लोकसंख्या घनता आणि सामाजिक

विविधता

१९) औद्योगिकीकरण म्हणजे वस्तू आणि सेवांच्या उत्पादनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या तंत्रज्ञानातील बदल.

२०) ग्रामीण भागातील लोक रोजगाराच्या शोधात शहरांकडे स्थलांतरित होत आहेत.

२१) लोकांची विविध सांस्कृतिक आणि सामाजिक पार्श्वभूमी.

२२) आदिवासी-आदिवासी समुदाय.

२३) ईशान्य विभागातील आदिवासी, मध्य विभागातील आदिवासी, दक्षिणेकडील आदिवासी

III.

२४) समुदायाची वैशिष्ट्ये:

- लोकांचा समूह
- विशिष्ट मर्यादित क्षेत्र
- एकतेची भावना
- जीवनाबद्दल सामान्य दृष्टीकोन
- कायद्याने स्थापित नाही

२५. भारतातील आदिवासी समुदायांचे विभाजन:

- ईशान्य विभागातील आदिवासी: गुरुंग, लिंबी, लेपा, आला ,मिगी ,गारो ,खासी, चकमा, नागा, सेना, कचारी
- मध्य क्षेत्र आदिवासी : संथाल, कोल, मुंडा, भील
- दक्षिणी आदिवासी: सोलिगा, येरवा, तोडा, चेंचू

२६. ईशान्येकडील आदिवासी आढळणारी राज्ये: नागालँड, मेघालय, अरुणाचल प्रदेश, आसाम,

त्रिपुरा, मणिपूर

27. दक्षिण भारतातील आदिवासी समुदाय: सोलिगा, येरवा, तोडा, कोटा, चेंचू, कादर

28. जरावा, ओंगे, सेंटिनेलीज, अंदमान आणि निकोबार

IV.

२९) शहरी समुदायाची वैशिष्ट्ये:

- सामाजिक विविधता
- अनामिकता
- उच्च सामाजिक गतिशीलता
- व्यक्तिवाद, विलासि आणि वैयक्तिक ओळख यावर भर
- संघटना आणि संघटनांची वाढ
- लहान कुटुंबाचा आकार
- जलद सामाजिक परिवर्तन

३०. ग्रामीण समुदायांच्या समस्या:

- शेतीचे प्रश्न
- कुटीर उद्योगातील आव्हाने
- निरक्षरता, गरिबी आणि बेरोजगारी
- आरोग्य यंत्रणांचा अभाव

३१. ग्रामीण समुदायांचे महत्त्व:

- भारतीय समाजाचे आधारस्तंभ
- शेतीचे वर्चस्व
- सांस्कृतिक समृद्धी
- सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक योगदान

- संपूर्ण सामाजिक संघटना

३२. औद्योगिकीकरणाचे परिणाम:

- कुटीर उद्योगांचा ऱ्हास
- ग्रामीण भागातील लोकांचे शहरी आणि औद्योगिक क्षेत्रांकडे स्थलांतर
- वाढलेली भौगोलिक आणि व्यावसायिक गतिशीलता
- लोकांना एकत्र आणणे
- वाहतूक सुविधांचा विकास

३३) ग्रामीण समुदायांची वैशिष्ट्ये:

- लहान आकाराचा समुदाय
- जवळचे नाते
- सामाजिक ऐक्य
- अनौपचारिक नियंत्रण
- संयुक्त कुटुंबांचे महत्त्व
- शेतीचे वर्चस्व
- निसर्गाचा प्रभाव
- शेजारच्या प्रभाव
- साधेपणा
- मजबूत धार्मिक विश्वास
- पारंपारिक दृष्टीकोन

- जातीव्यवस्थेचा प्रसार
- निरक्षरता आणि गरिबी

३४. आदिवासी समुदायांची वैशिष्ट्ये:

- सामाईक प्रदेश
- कुटुंब किंवा कुटुंबांचा समूह
- एंडोगॅमस नातेसंबंध प्रणाली
- सामान्य भाषा
- साधेपणा आणि स्वयंपूर्णता
- सामान्य धर्म
- सामान्य संस्कृती
- सामान्य नाव
- एकतेची तीव्र भावना
- निरक्षरता

प्रकरण_ 27 वे _
कर्नाटकातील खनिज संपत्ती.

1. 1) C - मॅंगनीज
   2) D - बल्लारी
   3) B - बेळगांव
   4) D - सोने

5) 1- E , 2-D , 3-A , 4-B

II

6) राष्ट्रीय उद्यान, वन्यजीव व जैवविविधतेचे रक्षण करण्यासाठी.

7) लोखंडाला टणकपणा येण्यासाठी, रसायने ,विद्युत प्रकल्प, रासायनिक खते , क्याली को प्रिंटिंग, रंगउद्योग.

8. भारतात कर्नाटकाने सोन्याच्या उत्पादनात प्रथम क्रमांक पटकावला आहे

.

9. बॉक्साइट चा वापर अल्युमिनियमच्या उत्पादनात केला जातो. तसेच सिमेंट, स्टील आणि विद्युत वापर यांच्या निर्मितीसाठी ही याचा जास्त वापर केला जातो.

III

10) कर्नाटकाला सुवर्णभूमी म्हटले जाते.
. कोलार, के जी एफ, नंदीदुर्ग, उरीगाव, चॅम्पियन रिफ आणि म्हैसूर खाण.
. रायचूर
. तुमकुर जिल्ह्यातील बल्लारी , अज्जनहळी.
. गदग जिल्ह्यातील मूळ गुंड कप्पटगुड
. हा सन जिल्ह्यातील के म्पिनकोटे

11. बळारी ,विजयनगर, चिकमंगळुरू ,बागलकोट, चित्रदुर्ग , तुमकुरू, शिव शिवमोग्ग, दक्षिण कन्नड उत्तर कन्नड ,गदग जिल्हे.

12

1.- लोखंडाच्या खाणी - बल्लारी,विजयनगर, चिकमंगळूर ,बागलकोट, चित्रदुर्ग , तुमकुरु दक्षिण कन्नड, उत्तर कन्नड, गदग

2- मॅग्नीजच्या खाणी_ ब बलारी , शिवमोगा , विजयापुर, चिकमंगळुरू, चित्रदुर्ग ,तुमकुरु,उत्तर कन्नड,गदग

3 - बॉक्साईटच्या खाणी_
चिकमंगळुरू, चित्रदुर्ग, दक्षिण कन्नड ,बेळगाव, उडूपी

4 - सोन्याच्या खाणी_ रायचूर , तुमकुरू,गदग, हा

13

. वन्यजीव व जैवविविधतेचे रक्षण करण्यासाठी

. राष्ट्रीय उद्यान आहे

भूगोल प्रकरण २८:

कर्नाटकातील वाहतूक व्यवस्था

I.

१. ब) सैनिक आणि प्रशासन

२. क) राष्ट्रीय महामार्ग

३. ड) रेल्वे वाहतूक

४. क) वाहतूक समस्या व्यवस्थापन

५. ब) बेलगावी

II.

६. कारण येथे शहरी रस्ते जास्त प्रमाणात आढळतात.

७. केम्पेगौडा आंतरराष्ट्रीय विमानतळ.

8

- हाय-स्पीड वाहतूक
- दूरच्या ठिकाणी जलद वाहतूक करण्यासाठी
- आणीबाणीच्या परिस्थितीत

9.

- निर्यात आणि आयात होणाऱ्या वस्तूंच्या मोठ्या प्रमाणामुळे

III.
10.

- लोकसंख्या कनेक्टिव्हिटी
- २. कमी खर्चाचे बांधकाम

- माल वाहतूक
- ४. कॉफी उद्योग आणि व्यावसायिक प्रगति

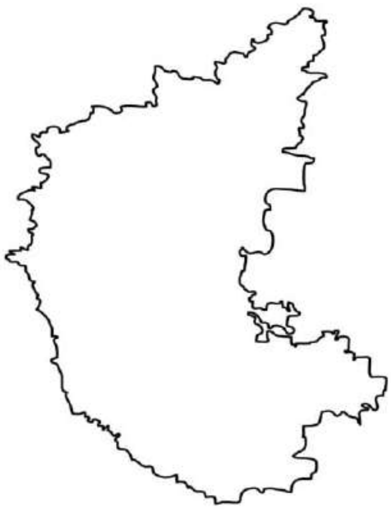
11.

- शेती आणि व्यापार प्रगतीसाठी पाठिंबा
- नैसर्गिक संसाधनांचा वापर
- तयार मालाची बाजारपेठेत वाहतूक
- 4. प्रवासी वाहतूक

12

- प्रत्येक गाव, शहर आणि इतर लोकसंख्या असलेल्या भागांना जोडते
- रस्ते सहज आणि कमी खर्चात बांधता येतात.
- राज्याच्या कानाकोपऱ्यात वस्तू आणि प्रवासी वाहतूक करता येतील.

13.

- करावर
- होन्नावर
- रुंदहूर
- मालपे
- न्यू मंगलोर

भूगोल प्रकरण २९:

कर्नाटकातील उद्योग

I.

१. ब) दावणगेरे

२. ड) कापड उद्योगाला चालना देणे

३.क) बेंगळुरू कोलार-तुमकुरु

4. क) बेंगळुरू

II.

५. शहरीकरण, औद्योगिकीकरण आणि वाढलेले बांधकाम उपक्रम.

६. कच्च्या कापसाची कमतरता, जुनी यंत्रसामग्री, वीज टंचाई, वाढता उत्पादन खर्च आणि कृत्रिम तंतूंपासून स्पर्धा.

७. कागद उत्पादन आणि मद्य उत्पादन.

III.

8.

- रोजगार वाढ
- २. कच्च्या मालाचा कार्यक्षम वापर
- 3. शेतीला आधार
- 4. परकीय चलन कमाई
- 5. संसाधनाचा वापर
- 6. बाजार विकास
- 7. राष्ट्रीय संरक्षण

9.

- अनुकूल हवामान
- पाणीपुरवठा
- वाहतूक व्यवस्था
- मजुरांची उपलब्धता
- मोठी बाजारपेठ
- तंत्रज्ञान
- ७. कच्च्या मालाची उपलब्धता

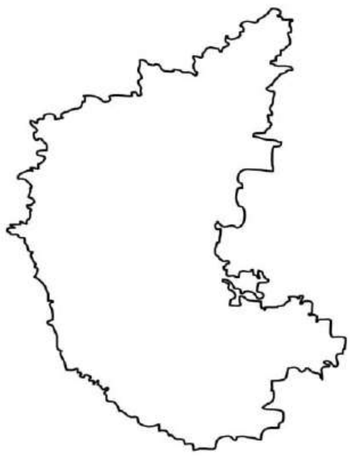
10.

- कर्नाटकात शहरीकरण आणि औद्योगिकीकरणाचा लक्षणीय विस्तार झाला आहे.

- बांधकाम कामांमुळे सिमेंटची मागणी वाढली आहे.

11.

- बेंगळुरू - कोलार-तुमकुरु औद्योगिक क्षेत्र
- बेळगावी - धारवाड औद्योगिक क्षेत्र
- दक्षिण कन्नड - उडुपी औद्योगिक क्षेत्र
- बल्लारी - रायचूर-कोप्पल औद्योगिक क्षेत्र
- म्हैसूर - मंड्या औद्योगिक क्षेत्र

- बेळगाव :
- बद्रावती
- कर्नाटकचे मॅंचेस्टर
- सिलिकॉन व्हॅली

अध्याय 30:
कर्नाटकची प्रमुख पर्यटन केंद्रे

उत्तरे –

I.

1. क) चिक्कबळ्ळापूर
2. ब) गोकक फॉल्स
3. क) म्हैसूर
4 . ड) पर्यटक केंद्रांचे संरक्षण करण्यासाठी

II.

5. पर्यटकांना मूलभूत सुविधा प्रदान करणे.
6 नंदि गिरीधाम.
7. उत्तर कन्नड.
8. "एक राज्य, अनेक जग"

III.

9.

- मूलभूत पायाभूत सुविधा
- स्वच्छता आणि स्वच्छता
- वैद्यकीय सुविधा
- अन्न आणि आवश्यक वस्तू
- मार्गदर्शन
- सुरक्षितता आणि सुरक्षा
- पुरेशी वाहतूक सुविधा

10.

- व्यवसाय व्यवहार
- कुतूहल
- आरोग्य सुधार
- विश्रांती
- सुंदर ठिकाणी भेट देत आहे
- ज्ञान संपादन

11.

- भविष्यातील पिढ्यांसाठी
- मागील इतिहासाची ओळख करुन देण्यासाठी
- समृद्ध संस्कृतीचे जतन आणि प्रोत्साहन देण्यासाठी
- जमीन, भाषा आणि सभ्यता समजून घेण्यास

अर्थशास्त्र_
प्रकरण 31 वे_
पैसे आणि कर्ज_उत्तरे

1.
1-B, 2-B, 3-C, 4-B, 5-B, 6-C, 7-A, 8-C , 9-B, 10-C, 11-C

II. 12. वस्तूंच्या देवाणघेवाणीसाठी इतर व्यवसायिक खर्चे फेडण्यासाठी पैसा हे व्यापकपणे स्वीकारलेले माध्यम आहे .

13. प्राचीन. काळी लोक पैशाचा वापर न करता एकमेकांशी वस्तूंची देवाणघेवाण करत असत ज्याला वस्तू विनिमय पद्धत असे म्हणतात.

14. चेक ,क्रेडिट कार्ड, डेबिट कार्ड.

15. रिझर्व बँक ऑफ इंडिया

16. इंडस्ट्रियल डेव्हलपमेंट बँक, बँक ऑफ इंडिया, इंडस्ट्रियल क्रेडिट अँड इन्व्हेस्टमेंट कॉर्पोरेशन, स्टेट फायनान्स कॉर्पोरेशन.

17. 1969 मध्ये 14 बँकेचे आणि 1980 मध्ये 6 बँकेचे राष्ट्रीयीकरण करण्यात आले.

18 . 1935

19 . पोस्ट ऑफिस आणि सहकारी बँका

20. व्यवसायिक, व्यापारी संस्था, सार्वजनिक संस्था, अधिकारी वर्ग अशा प्रकारची खाती बँकेतून काढतात. दिवसातून कितीही वेळा या खात्यातून पैसे काढले जातात व खात्यात जमा केले जातात .

21. बँकांची बँक, मध्यवर्ती बँक, बँकांची जननी.

III. 22. पैशाने वस्तू व सेवा खरेदी केल्या जातात. ते सामान्यतः देवाणघेवाणीचे साधन आहे आणि मूल्य साठवण्याचे साधन म्हणून स्वीकारले जाते.

23. वस्तू विनिमय पद्धतीचे तोटे .

* परस्पर इच्छा जुळवणे ही एक समस्या आहे.
* एक सार्वत्रिक मूल्यमापन समस्या
* वस्तूंच्या अविभाज्यतेची समस्या

* संपत्ती जमा होण्याची समस्या.

24 . कार्ड वरील क्रेडिट खात्यातून वस्तू खरेदी करता येतात आणि नंतर त्याचे पैसे दिले जातात.

बचत खात्यातून डेबिट कार्ड वर पेमेंट केले जाते.

25. पैशाची प्राथमिक कार्य

* विनिमयाचे माध्यम किंवा रक्कम फेडण्याचे माध्यम

* मूल्यमापन

26. कर्ज देणारा कर्ज घेणाऱ्यास पैसे वस्तू आणि सेवा चा पुरवठा करतो शिवाय भविष्यात कर्ज देणाऱ्यास पैसे वस्तू आणि सेवा यांचा मोबदला फेडण्याचे वचन कर्ज घेणारा देतो या ठरावास कर्ज असे म्हणतात.

कर्जाचे प्रकार

* अनौपचारिक कर्ज पद्धत

* औपचारिक कर्ज पुरवठा

27 . * सरकारी ठेवी स्वीकारणे

* कर गोळा करणे आणि इतर पावती देणे.

* सरकारी रोख आणि ट्रेझरी बिल जरी करणे

IV . 28. * सार्वजनिक बचत जमा करते

* भांडवल उभारणीसाठी उपयुक्त

* धनादेशाद्वारे पेमेंट करते

* कर्जे प्रचलित बाजार व्याजदरावर दिली जातात.

* यामुळे शेती ,उद्योग आणि सेवा क्षेत्रातल्या विकासात मदत झाली आहे.

* ठेवी, क्रेडिट कार्ड डेबिट कार्ड ऑफरची मागणी देते.

* बँका शेअर्समध्ये गुंतवणूक करतात

* क्रेडिट निर्मितीमध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावते.

29. भारतातील बँकांचे प्रकार

* औद्योगिक बँक
* विनिमय बँक
* बचत बँक
* सहकारी बँक
* जमीन तारण बँक

30 . बँकांचे ठेवीचे महत्त्वाचे प्रकार

* चालू खाते
* बचत खाते
* आवर्ती ठेव खाते
* मुदत ठेव खाते

31. पैशाच्या उत्क्रांतीचे टप्पे

* वस्तू विनिमय पद्धत
* वस्तुरूपी पैसा
* धातू रुपी पैसा
* कागदी पैसा
* बँकेचा पैसा

32. पैशाची कार्ये

प्राथमिक कार्ये

* विनिमयाचे माध्यम किंवा रक्कम फेडण्याचे माध्यम
* मूल्यमापन

पूरक कार्ये

* विलंबाने रक्कम फेडता येते

* किंवा खरेदी करून साठवण्याची शक्ती

* मूल्य स्थलांतर किंवा खरेदी करणाऱ्या शक्तीचे स्थलांतर

इतर कार्ये

* विश्वासाचा पाया

* भांडवलाच्या उत्पादन क्षमतेत वाढ

33. आरबीआयची कार्ये

* नोटा जारी करण्याची मक्तेदारी

* सरकारची बँक म्हणून कार्य करते

* बँकांची बँक म्हणून कार्य करते

* नॅशनल क्लिअरिंग हाऊस

* कर्ज नियंत्रण

* विदेशी विनिमयाची रखवालदार

* आर्थिक आकडेवारी आणि माहिती प्रकाशित करते

* बँकिंगची सवय वाढविणे

* शेतीसाठी सुविधा

अर्थशास्त्र पाठ 32:
श्रम आणि उद्योग

प्र 1 ला

1. ब) श्रम

२. ब) आई आपल्या आजारी मुलाची काळजी घेणारी आई

3. क) कामगार 4. अ) 15 ते 60

5. क) शारीरिक श्रम आणि मानसिक श्रम

6. क) नफा वाढ

7. ब) हंगामी बेरोजगारी

8. क) कमी वेतन

9. क) घरी आपल्या मुलाची काळजी घेणारी आई

10. क) कामाचा कंटाळा

11. ब) महिलांना घरात मर्यादित ठेवणे

12. ब) लोकसंख्या वाढ

13. अ) 1976

14. क) 14 वर्षे

प्र 2 रा

16) श्रम म्हणजे वस्तू किंवा सेवांच्या उत्पादनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या शारीरिक किंवा मानसिक प्रयत्नांचा वापर होय.

17) उत्पादनाचे घटक: जमीन, श्रम, भांडवल आणि संस्था.

18) कृषी कामगारांचे काम.

19) घरी स्त्रियांकडून करण्यात येणाऱ्या मजुरी रहित श्रमांना जसे मुलांची काळजी घेणे याला पुनरुत्पादक श्रम असे म्हणतात.

20) श्रम विभागणी कार्यक्षमता आणि उत्पादनाची गुणवत्ता वाढवते.

21) रोजगाराच्या संधी मिळविण्यासाठी.

22) शेती आणि काही उद्योगांमध्ये रोजगार हंगामी आहेत.

23) वेतनासाठी काम करणाऱ्या 14 वर्षांखालील मुलांना बाल कामगार म्हणतात.

24) 1986 मध्ये बाल कामगार प्रतिबंध कायदा लागू केला गेला.

25) जेव्हा एखादा कामगार सध्याच्या बाजारातील मजुरी दरावर काम करण्यास तयार असतो परंतु त्या काम मिळत नाही तेव्हा अशा परिस्थितीत बेरोजगारी म्हणतात.

प्र 3 रा   26) श्रमाचे प्रकार:

a)कामाच्या स्वरूपावर आधारित: शारीरिक आणि मानसिक श्रम

b) कौशल्यावर आधारित: कुशल, अर्ध-कुशल आणि अकुशल श्रम

c) प्रशिक्षणावर आधारित: व्यावसायिक आणि व्यवस्थापकीय श्रम

d)उत्पन्नावर आधारित: उत्पादक आणि पुनरुत्पादक श्रम

27. वेठबिगार कामगार एक अशी व्यक्ती आहे जी एका निश्चित कालावधी करता किंवा कर्जाची परतफेड होईपर्यंत मालकाच्या घरी काम करते

कायदा :

1976 मध्ये वेठबिगार कामगार निर्मूलन कायदा लागू करण्यात आला.

प्रकरण-३३.

बाजार व्यवस्थापन उत्तरे

1)

१) ड) अपारंपारिक बाजार

२) अ) उत्पादन मिश्रण,

३) ड) ग्राहकांना न्याय मिळवून देणे

४) ब) २ भूभाग

५)क)स्थानिक बाजारपेठ

६) ब) टेलीशोपिंग

2)

७)

१. उपयोगी वस्तूंच्या बाजारपेठा,

२. आर्थिक बाजार

३. भांडवली बाजारपेठा

८)

पारंपारिक बाजार	अपारंपरिक बाजार
विशिष्ट गंतव्यस्थानापुरते मर्यादित	विशिष्ट प्रदेशापुरते मर्यादित नाही
एक विशिष्ट स्थान असेल	कोणतेही विशिष्ट स्थान नाही.
विशिष्ट व्यवसाय असेल	कोणताही विशिष्ट व्यवहार नाही

९)

१.खरेदी एकत्रीकरण

२.विक्री आणि वाहतूक व्यवस्थापन

३. साठवणूक, गोदाम

४. बाजार संशोधन

५. प्रमाणिकरण आणि प्रतवारीकरने

६.वाहतूक

७. वर्गीकरण.

८. व्यापाराची खुण

९. विमा

१०)

१) संरक्षणाचा अधिकार,

२) माहितीचा अधिकार,

३) वस्तूंची निवड करण्याचा अधिकार

४)वस्तूविषयी जाणून घेण्याचा हक्क

५) शोषणाविरुद्ध अधिकार

६) ग्राहक शिक्षणाचा अधिकार

११)

*गोष्टी सुरक्षित आहेत याची खात्री करणे

* किंमत योग्य आहे का ते तपासत आहे

*साहित्याची गुणवत्ता योग्य आहे की नाही हे जाणून घेणे

*ऑनलाइन पेमेंट करताना घ्यावयाची ४ खबरदारी

१२)

*बाजार नियमांमध्ये बदल

*चांगली साठवणूक आणि गोदाम व्यवस्था

*सुधारित वर्गीकरण प्रणाली

*ग्राहक संरक्षण व्यवस्था मजबूत करणे

===